

magazin istoric

ANUL XXI NR. 2 (239) FEBRUARIE 1987





magazin istoric

Revistă de cultură
istorică

Anul XXI
Nr. 2 (239)
februarie 1987

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIPI

VIRGIL CÂNDEA
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU

ȘTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DIMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU



SUMAR

• 1907 și semnificația sa istorică: <i>Ion Popescu-Pufuri</i>	2
• „Acesta a fost începutul...“: <i>D. Ivănescu</i>	6
Românii în izvoare istorice străine: <i>Nicolae Corneanu</i>	10
Laudă țaranului...: <i>Radu Ion Popescu</i>	12
Un mare vornic și cărturar: <i>Dumitru Velciu</i>	13
29 iulie-15 octombrie 1946. România și Conferința de pace de la Paris (II): <i>Ștefan Lache</i>	17
Revizionismul — gravă primejdie pentru relațiile de bună vecinătate și pacea popoarelor: <i>Viorica Moisuc</i>	23
Tudor Vladimirescu — istoria unui celebru portret: <i>Lidia Brâncescu</i>	26
Rivalități între Wilhelmstrasse și Prinz Albrechtstrasse: <i>Eugen Preda</i>	27
Radu R. Rosetti — pagini de jurnal	33
Campania cea mai lungă: <i>Louis Allen</i>	38
Iunie 1932 — vîntul schimbărilor suflă peste Thailanda: <i>Gheorghe Magheru</i>	43
Un rege reformator — Chulalongkorn (Rama V — 1868- 1910): <i>Tjoa Hock Guan</i>	46
În București, acum 50 ani	48
Condotte și condotieri: <i>Emmanuel Bourassin</i>	52
Prezențe românești în Enciclopedia armeană: <i>Madeleine Karacașian</i>	55
Infernul abajurului: <i>Dumitru Hîncu</i>	56
• Cărți sosite la redacție... 60 • Poșta Magazin istoric... 62	

COPERTELE NOASTRE

①④ Una dintre indeletnicirile cele mai vechi în istoria omului și a popoarelor — agricultura — a inspirat artiștii tuturor secolelor. În imagini: miniaturi înfățișînd muncile câmpului din manuscrisul medieval *Prea bogatele ore ale duceleui Jean de Berry*, imagini realizate în sec. XV de artiștii flamanzi Pol, Jöhannequin și Herman de Limburg (*Laudă țaranului...*, p. 12)

② „Paza hotarelor țării” — miniatură de pe un act solemn din anul 1742. Ostașul de pază la stîlpul de hotar al țării — imagine simbol a realității istorice românești (*Un mare vornic și cărturar*, p. 13)

③ Marele Palat din Bangkok. Piesă de artă din sec. XVIII. Stînga sus: barca în care regele participa la ceremoniile tradiționale (*Iunie 1932 — vîntul schimbărilor suflă peste Thailanda*, p. 43)

Răscoala din 1907 nu a fost o întâmplare, ci rezultatul creșterii conștiinței țărănimii noastre, a setei ei străvechi de libertate și o viață mai bună. Răscoala a fost consecința unui regim ce se cerea înlăturat odată pentru totdeauna.

NICOLAE CEAUȘESCU

1907 ȘI SEMNIFICAȚIA SA ISTORICĂ

ION POPESCU-PUȚURI

Vreme îndelungată, în decursul multimilenarei existențe a poporului nostru, țărănimea a constituit cea mai importantă forță socială a progresului. De când există poporul român și pînă în timpurile moderne, el s-a identificat în substanța sa etnică și socială cu țărănimea. Principală creatoare de bunuri materiale și de înalte valori spirituale, țărănimea a asigurat, vreme de secole, permanența culturii, a limbii și civilizației pe meleagurile noastre, iar prin lupta dusă neîncetat împotriva asupririi a determinat transformări de substanță în societate. În același timp, un rol deosebit de important a îndeplinit țărănimea ca principal rezervor de forță militară, pe care s-au bizuit marii noștri conducători de țară în eforturile lor de a ne apăra ființa etnică și entitatea statală, oamnenii pămîntului, țărani, constituind puterea de rezistență în marile bătălii împotriva celor care ne-au încălcat hotarele. Datorită eroismului cu care masele de țărani, poporul și-au apărut pămîntul, țările române și-au păstrat autonomia statală de-a lungul întregului ev mediu, în vreme ce popoarele învecinate au căzut sub stăpînire străine.

Sintetizînd experiența a nenumărate generații, țărănimea a formulat înalte principii de morală și de dreptate socială. Năpăstuită de stăpînii de pămînt, de boieri și moșieri, ea și-a dezvoltat un acut simț al justiției sociale, și-a afirmat cu tărie setea de dreptate. Istoria neamului nostru cuprinde memorabile pagini de luptă împotriva exploatarei, a nedreptăților sociale, a asupririi naționale. Marile lupte țărănești — răscoala de la Bobîlna (1437), războiul țărănesc din 1514 condus de Gheorghe Doja, răscoala din primăvara anului 1888 — au ilustrat necesitatea transformărilor progresiste impuse de dezvoltarea generală a societății, enunțînd idei și idealuri ce aveau să fie înscrise pe drapelul celor mai înaintate forțe ale societății noastre. În epoca modernă, toate marile evenimente

din istoria noastră — revoluțiile din 1784, 1821 și 1848 — au fost dominate de covîrșitoarea ei prezență activă. Țărănimea și-a înscris, de asemenea, contribuția ei de glorie în acțiunile legate de făurirea, în 1859, a statului național român modern, în războiul din 1877-1878 pentru cucerirea independenței depline de stat a României.

Una din cele mai puternice ridicări la luptă ale țărănimii împotriva nedreptății și asupririi a fost marea răscoală din 1907. Atunci, în acea primăvară de foc, țărănimea și-a exprimat voința necurmată de a rîndui viața țării conform năzuințelor de echitate, dreptate și libertate ale celor mulți.

Izbucnirea uriașei confruntări de clasă și-a avut rădăcinile în întreg procesul istoric de dezvoltare a societății românești. De-a lungul timpului, clasele dominante au răpit țărănilor, prin vicleșug și forță, pămînturile pe care le-au muncit din moși-strămoși, hărăzindu-le o viață de continuă muncă aspră, mizerie și privațiuni. Marea ridicare la luptă a țărănimii române de acum opt decenii a avut deci profunde cauze de ordin economic și social.

La începutul secolului XX, agricultura României continua să fie grevată de rămășițe ale raporturilor de producție și exploatare cu caracter semifeudal. Aproximativ 4170 mari proprietăți însumau circa 3800000 ha teren cultivabil, cu peste 500000 ha mai mult decît cele 920000 proprietăți țărănești din întreaga țară. Această situație a raporturilor de proprietate funciară era agravată de existența a aproape 300000 familii țărănești complet lipsite de pămînt. Marea proprietate moșierească n-a putut și nici nu era aptă să se adapteze noilor forme economice și tehnico-productive specifice capitalismului. Sistemul muncii în dijmă, pe care se grefau prevederile Legii de învoielii agricole, precum și noianul de dări în natură s-au răsfrînt în mod



1907 — pictură de R. Schweitzer - Cumpăna

negativ nu numai asupra producției, dar și asupra condițiilor de existență ale masei producătorilor nemijlociți.

Arendășia — care, la sfârșitul veacului XIX și începutul sec. XX, s-a substituit, într-o proporție însemnată, exploatarea moșierească — n-a îmbunătățit mecanismul raporturilor de exploatare și producție, dimpotrivă, a preluat integral acest mecanism, aducând în plus practici agravante. Arendășia a dat o atît de mare amploare și un ritm atît de rapid arenzilor și ciclurilor lor, încît s-a constituit într-una dintre cele mai chinuotoare perioade din viața țărănimii. În anii de început ai secolului nostru, țărănimia, care forma aproape 82 la sută din populația țării, era aruncată în vârtejul unei apăsătoare exploatare, al ruinării totale și al unei, crescînde mizerii.

Elementele de modernizare a vieții politice înregistrate în viața statului român în perioada anterioară marii răscoale s-au răsfrînt doar într-o măsură infimă asupra țărănimii, care, supusă în continuare sistemului electoral censitar, restrictiv și discriminatoriu, era practic scoasă în afara treburilor și deciziilor politice, acestea rămînînd privilegiul unui cerc restrîns de potențai și oameni de încredere ai regimului. De aceea, răscoalele de la sfârșitul veacului trecut și din primii ani ai secolului nostru au purtat semnele marilor și ireconciliabilelor conflicte între lumea exploataților satelor și toți cei ce o asupreau, o apăsău.

Răscoala din primăvara anului 1907 a constituit un moment de vîrf în procesul revoluționar din România anilor de pînă la

primul război mondial. Act de voință și acțiune al țărănimii, avînd în primele sale rînduri pe țărani săraci, răscoala a exprimat tot ceea ce sufletul săteanului român agonisise din generație în generație: aspirația de a statornici o societate mai bună, mai dreaptă, în cadrul căreia să aibă și el un cuvînt de spus, pe măsura muncii și a jertfei sale, a rolului pe care îl avea, de făuritor al bunurilor materiale și de creator de alese opere spirituale. Marea ridicare la luptă din 1907 n-a putut și nici nu putea să izbucnească numai datorită cauzelor de ordin economico-social. Conținutul acestei impresionante confruntări de clasă pune în lumină maturitatea politică a țărănimii, evidențiată prin aspirațiile și năzuințele exprimate, care veneau în întîmărirea procesului de propășire a țării.

I zbucnită la 8 februarie 1907, în județul Botoșani, în comuna Flămînzii — nume parcă predestinat a simboliza întreaga suferință a țărănimii — răscoala a cuprins treptat sau concomitent mai multe județe, extinzîndu-se, pînă în a doua jumătate a lunii martie, practic în întreaga țară, din Dorohoi și pînă în Mehedinți. Prin amploarea și virulența acțiunilor, prin durata și suprafața geografică mare pe care s-a extins, răscoala din primăvara anului 1907 a fost cea mai impresionantă ridicare la luptă a țărănimii din Europa în epoca dezvoltării sale capitaliste. Privită din perspectiva largă a istoriei universale, ea a dat o vie și reprezentativă expresie energiei revoluționare a țărănimii.

În timpul evenimentelor din 1907, țărâni-
mea și-a manifestat ferm dorința de a lichida
cu trecutul, cu tot ce era perimat și retrograd,
optînd pentru rosturi social-economice noi,
aducîndu-și, astfel, contribuția la impulsio-
narea procesului de dezvoltare a țării și ridi-
carea societății românești pe coordonate supe-
rioare.

Răscoala n-a avut și nici nu putea avea
drept componentă exclusivă acțiunea țărâ-
nimii; evenimentele revoluționare au pus în
mișcare, au antrenat, într-un fel sau altul, în
funcție de interesele proprii, *toate clasele și*
grupările sociale existente în statul român.
În acest context este foarte semnificativ
faptul că întregul curs al desfășurării marii
răscoale a evidențiat realitatea că singura
clasă socială care, în întregul său, avea dispo-
nibilitățile necesare și forța morală de a sus-
ține lupta țărânimii, dînd un hotărît și necon-
diționat ajutor răsculaților, a fost proleta-
riatul. Răscoala a favorizat înțelegerea mai
deplină a unității de interese dintre munci-
tori și țărani, iar acțiunile desfășurate de
clasa muncitoare la Pașcani, Buhuși, Galați,
Alexandria, Mizil și în alte localități, ca și
manifestările inițiate de mișcarea socialistă,
au reliefat necesitatea istorică a consolidării
alianței muncitorilor de la orașe și sate.

În zilele lui martie 1907, ca și înainte și
mult timp după marea răscoală, savanți, pro-
fesorii ai unor institute de învățămînt supe-
rior, scriitori, poeți, pictori, medici, avocați,
magistrați, profesori secundari, slujitori ai
bisericii, studenți și elevi și chiar unii repre-
zențanți ai aparatului de stat local — pri-
mari, șefi de garnizoană, factori de răspundere
din cadrul autorităților judiciare și de învă-
țămînt — au încercat, la rîndul lor, să ia
apărarea năpăstuitorilor satelor, unii dintre ei
solidarizîndu-se deschis cu aspirațiile și lupta
răsculaților. Nume de prestigiu în epocă au
figurat pe listele organelor polițienești; împo-
triva lor fiind declanșată o veritabilă prigoană
și acțiuni cu caracter reprimator.

În viața politică a țării, marea răscoală
din 1907 s-a manifestat nu numai ca
un violent cutremur social, care s-a repercu-
tat puternic și în rîndurile păturilor supe-
rioare ale societății, ci a înfuriat orientarea
ce trebuia s-o urmeze fiecare din partidele
sau forțele politice ale țării față de acute
problemă agrară. Înțelegerea survenită între
cele două tradiționale partide de guvernă-
mînt, sub formula „încetării urilor pentru
salvarea patriei”, pentru a face front comun
împotriva luptei revoluționare a țărânimii,
n-a durat decît pe timpul răscoalei. Reinsta-
larea „liniștei sociale”, cu prețul miilor de
jerte țărănești, a fost vremelnică. Protestul
vehement al clasei muncitoare și al unor largi
pături democratice împotriva ororilor săvîr-
șite de clasele dominante, starea de tensiune
ce se menținea în lumea satelor, disputele
declanșate în jurul reformelor preconizate
de guvernul liberal au făcut viața politică a
țării tot mai agitată. Partidul Conservator
și-a slăbit pozițiile, deși a încercat să grupeze
în jurul unui nou lider toate forțele de care

dispunea. Partidul Național-Liberal, care să-
virșise cumpulita represiune a răscoalei, și-a
atras oprobriul opiniei publice progresiste,
în general, al mișcării socialiste și muncito-
rești, în special, fapt care i-a afectat pozițiile,
împiedicîndu-l să folosească în favoarea sa
noul raport de forțe ce se crease în viața poli-
tică a țării.

În această atmosferă politică internă încăr-
cată — în care a răsunat cu putere glasul
proletariatului, al mișcării muncitorești, cerînd
exproprierea marii proprietăți moșierești în
favorele țărânimii —, cercurile guvernante
au fost nevoite să ia, în scopul atenuării con-
tradicțiilor de clasă la sate, o seamă de mă-
suri de îngrădire a exploatații moșierești.

Așa cum se cunoaște, în forme diferite,
ecoul răscoalei a răsunat cu putere în terito-



Țărani ostași în timpul luptei de la Rovine...

riile românești aflate atunci sub dominație
străină. Căzut pe un teren social-politic ca-
racterizat prin existența unei duble exploa-
tări, sociale și naționale, ecoul răscoalei a
declanșat în aceste provincii o puternică frăm-
tănare, mai ales la sate, unde s-au semnalat
mișcări agrare ce s-au prelungit și în cursul
verii anului 1907. Împreună cu acțiunile de
simpatie și solidaritate exprimate în rîndurile
țăranilor din Transilvania și Bucovina, ele
pun în evidență, pe lîngă latura socială, și
semnificația națională a răscoalei, necesita-
tea înmănușării eforturilor revoluționare
ale întregului popor român în lupta sa pentru
eliberare socială și națională.

Pe plan internațional, desfășurarea răs-
coalei, amploarea ei, energia revoluționară
uriasă de care a dat dovadă țărâniimea, pro-
blemele multiple de ordin economic, social și
politic pe care le-a ridicat au contribuit la
captarea interesului opiniei publice progre-
siste din numeroase țări față de evenimentele
care se petreceau în România. Ecoul răscoalei



... și, peste secole, asaltând reșelele Plevnei, în războiul pentru cucerirea independenței

a fost mai puternic în unele state vecine, Rusia, Austro-Ungaria, Serbia, Bulgaria.

Acum, la împlinirea a opt decenii de la desfășurarea acestei eroice epeei, se poate afirma că răscoala din 1907 a contribuit într-o însemnată măsură la progresul general al societății românești. Zdruncinând principii și rosturi economice și sociale învechite ale societății, însuși regimul social-politic existent atunci, răscoala a obligat cercurile diriguitoare să ia în considerare o nouă împroprietărire a țărânimii. Pusă la ordinea zilei încă înainte de declanșarea primului război mondial și amintată datorită izbucnirii acestuia, reforma agrară (a doua după cea inițiată de Alexandru Ioan Cuza și Mihail Kogălniceanu la 1864) avea să fie legiferată, în condițiile avântului revoluționar din anii 1918-1920, în vara lui 1921. Împroprietărirea — care a determinat exproprierea a 6 500 000 ha pământ, dînd în stăpînire directă a țărânimii aproape 3 500 000 ha, restul pămîntului expropriat fiind declarat proprietate comunală — a avut consecințe importante pentru evoluția social-economică și politică a României în întreaga perioadă următoare, avînd, totodată, o deosebită semnificație istorică pe plan general european.

Amintirea răscoalei a rămas însă vie în conștiința țărânimii, care s-a aflat alături de proletariat în anii luptelor de clasă din perioada interbelică, precum și în înfăptuirea victorioasă a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă declanșată la 23 august 1944.

În noile condiții istorice, alianța muncitorească-țărănească avea să fie consolidată prin înfăptuirea, pe cale revoluționară, în primăvara anului 1945, a reformei agrare democratice. Apoi, prin cooperativizarea agriculturii, de la a cărei încheiere se îm-

plinesc 25 ani, alianța clasei muncitoare cu țărânimia a fost ridicată pe o treaptă superioară. Proces revoluționar deosebit de complex, cu vaste implicații economice și sociale, realizat în focul unor aspre confruntări de clasă, sub conducerea nemijlocită a partidului comunist, cooperativizarea agriculturii constituie o parte integrantă a operei de edificare a noii societăți. În răsturnarea claselor exploatare, în transformarea revoluționară a societății, alianța dintre muncitorime și țărânimie a avut un rol hotărîtor, constituind temelia de granit a orînduirii socialiste în România. Ea a dobîndit, în procesul de edificare a societății socialiste pe pămîntul românesc, un conținut nou, bazat pe comunitatea de interese economice și politice, devenind cea mai puternică forță socială a României contemporane.

În amplul proces de transformare și dezvoltare pe temeuri moderne a agriculturii românești, îndeosebi în anii de după Congresul IX al P.C.R., noua revoluție agrară, formă superioară de exprimare a potențelor agriculturii noastre socialiste, care pune în lumină și în acest domeniu rolul determinant al tovarășului Nicolae Ceaușescu, fondatorul acestei strălucite orientări conceptuale, are în vedere amplificarea energiei creatoare ale țărânimii, valorificarea superioară a fondului funciar prin înfăptuirea unui vast program de irigații, asigurarea și întrebunătățirea cu maximă eficiență economică a mijloacelor tehnice, perfecționarea formelor de organizare și conducere a acestei ramuri, chimizarea rațională a producției și alte măsuri de interes major care să asigure dezvoltarea permanentă, intensivă a agriculturii noastre socialiste — ramură de bază a economiei românești.

In acest context capătă o deosebită semnificație recenta instituire a titlului de „Erou al Noii Revoluții Agrare”. În semn de înaltă stimă și aleasă prețuire, cel dintîi titlu de „Erou al Noii Revoluții Agrare” a fost conferit tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România, pentru rolul hotărîtor în elaborarea și fundamentarea conceptului privind noua revoluție agrară în România, în înfăptuirea politicii agrare a partidului și statului nostru, de faurire a unei agriculturi moderne, intensive, de înalt randament, pentru aportul fundamental la creșterea tot mai accentuată a contribuției agriculturii, ca ramură de bază a economiei noastre naționale, la dezvoltarea generală a țării, la ridicarea bunăstării întregului popor.

Profundele prefaceri înnoitoare din agricultura românească, din viața satului românesc constituie cel mai înalt omagiu adus de constructorii României socialiste contribuției inestimabile a țărânimii la progresul și propășirea patriei, la lupta pentru unitate, independență și libertate națională a poporului român, în cadrul căreia epopoea eroică din primăvara anului 1907 ocupă un loc de dregpță și aleasă cinstire. ■

„ACESTA A FOST ÎNCEPUTUL...”

Într-o ședință furtunoasă a Senatului, în primăvara anului 1913, N. Iorga și, după el, I. G. Duca interpeleau pe ministrul de finanțe de atunci, Al. Marghiloman, cu privire la arestarea abuzivă a președintelui băncii populare din satul Flăminzi, învățătorul Constantin Maxim. Cîteva zile mai tîrziu, marel istoric adresa o nouă interpelare guvernului, cerînd instituirea unei comisii de anchetă care să cerceteze incidentul petrecut în județul Botoșani. Pus în libertate, ca urmare a acestor intervenții, C. Maxim a primit vizita altor două personalități ale vieții politice a vremii: profesorul ieșean Gheorghe Ghibănescu și militantul socialist Constantin Dobrogeanu-Gherea. Cu un an înainte, Spiru Haret fusese și el oaspetele învățătorului din nordul Moldovei; Iorga a ținut, de asemenea, să-l cunoască, personal, în anul 1929.

Învățătorul de care se interesau atîtea personalități politice ale vremii se aflate, în primăvara anului 1907, alături de alți consăteni ai săi, în fruntea țăranilor din comuna Flăminzi, județul Botoșani, care au aprins flacăra marilor răscoale ce s-a întins apoi cu repeziciune din sat în sat, de pe moșie pe moșie, cuprinzînd, practic, întreaga țară.

Izbucnirea răscoalei la Flăminzi și în primăvara aceluiași an n-a fost întâmplătoare. Pe moșia de aici, ce număra 30 000 pogoane, fiind a doua din țară ca mărime, contrastele dintre moșierii și arendașii milionari, de o parte, și țăranii, pe de altă, erau deosebit de puternice. În plus, în acea primăvară, domeniul Flăminzi devenise terenul unei concurențe acerbe între așa-numitele „trusturi” pentru arendarea moșiei, care se străduiau în același timp să „convîngă” pe țăranii să nu semneze contracte de muncă cu părțile adverse, ceea ce a făcut ca situația sătenilor să rămîna nesigură pînă în preajma începerii lucrărilor agricole de primăvară.

M. Maxim, fiul învățătorului Constantin Maxim, a scris *Cronica de la Flăminzi*, în care înfățișează, în cîteva capitole, cele petrecute în primăvara anului 1907 în comuna amintită. Din acest document rezultă limpede că evenimentele de atunci au avut cauze adînci, țăranii fiind hotărîți să-și impună punctul de vedere în încheierea contractelor

de muncă cu arendașii. Contactele stabilite între țăranii din diverse sate de pe moșia Flăminzi, precum și cu muncitorii de la Pașcani — deși nu foarte detaliat prezentate de autorul scrierii — vădese, de asemenea, caracterul organizat al mișcării din 1907, legăturile ei cu mișcarea muncitorească din România.

Evenimentele petrecute în 1907 la Flăminzi nu au atins tensiunea pe care au avut-o în alte localități de pe cuprinsul României. Locuitorii din Flăminzi au avut însă permanent sentimentul că au fost cei care au aprins primele scintile luptelor. În 1913-1914, apărîndu-se banca populară pe care o întemeiaseră, au adus protestul lor în Parlamentul țării, iar în 1922, sătenii au ajuns pînă la cel mai înalt for juridic al țării, opunîndu-se vinzării ilegale a unui din terenurile componente ale moșiei, obținînd în cele din urmă cîștig de cauză. În aceste acțiuni s-a distins, deseori, învățătorul C. Maxim, care laolaltă cu alți săteni și-a dovedit dragostea de țară și prin eroismul dovedit pe cîmpul de luptă în primul război mondial. Rănit în 1916, în luptele de la Poiana Spinului, el a încheiat războiul cu gradul de căpitan în rezervă, iar pentru actele de eroism dovedite pe cîmpul de luptă a fost răsplătit cu înalte ordine și distincții, între care Steaua României, cu panglică în gradul de ofițer.

Documentul din care reproducem în continuare cîteva pasaje este o relatare inedită (aflată în fondurile Arhivelor Statului din Iași) a fiului învățătorului C. Maxim, el însuși martor ocular la evenimentele din 1907. Ea se alătură numeroaselor documente referitoare la evenimentele din 1907, multe dintre ele cuprinse în volumele de Documente privind marea răscoală a țăranilor din 1907, editate sub egida Institutului de studii istorice și social-politice, a Institutului de istorie „N. Iorga” și a Direcției generale a Arhivelor statului.

În transcrierea textului am aplicat normele ortografice actuale, păstrînd însă particularitățile stilistice ale autorului. Pentru ușurarea lecturii nu am marcat întreruperile; subtitlurile, explicațiile din paranteze drepte și notele de subsol aparțin redacției.

D. IVĂNESCU

Povestea unei familii

Constantin Maxim s-a născut în anul 1878, la 22 iulie, în satul Dolina, comuna Leorda. Școala primară a făcut-o în satul Leorda, avînd ca în-

vățător pe C. Petrescu; a absolvit cinci clase primare în anul 1890. Pînă în anul 1892 a lucrat la cancelaria moșierului Pisoschi. [Acesta] l-a îndrumat și ajutat să dea examen la Școala normală „Vasile

Lupu” din Iași, unde a reușit cu media 9,20 ca bursier, în anul 1892. În anul 1898 a absolvit Școala normală și a fost numit ca învățător, iar în anul 1899, la 1 septembrie, a fost transferat în satul și



Solidaritatea muncitorilor cu țăranii răsculați la 1907. Pictură de A. Jiquidi

com[una] Flăminzi. Aici își desfășoară el toată activitatea sa până la moarte.

În anul 1904 a înființat, împreună cu preotul Toma Săvescu și doctorul Ștefan Șipoteanu, Banca „Triunghiul”, iar [în] 1905 Cooperativa „Înfrățirea plugarilor”. În timpul secetei și foametei din 1906, cooperativa a jucat un rol preponderent în aprovizionarea cu alimente și în special cu porumb și grâu a satelor de pe întreaga moșie Flăminzi, totodată cimentând unitatea de acțiune a întregii țăranimi în rezistența și împotrivirea față de exploatarea nemiloasă a arendașilor.

În anul 1905, a început să strângă fonduri și a cumpărat jumătate de hectar teren pentru clădirea școlii primare, deoarece Mihai [Dumitru] Sturdza, care venise în acel an la curtea sa la Flăminzi, a refuzat cererea comitetului școlar de a dona din terenul curții din mijlocul satului o

parcelă pentru școală, sub motivul că „dacă toți țăranii vor învăța carte, cine va mai ține coarnele plugului?”.

În anul 1905, populația școlară se ridicase la 420 elevi, iar posturile [de învățători] erau numai trei. Localul școlii era în fostul han boieresc din mijlocul satului, compus din două camere mari, două mai mici și o sală.

În toamna anului 1906, arendașului [M. Fischer] i-a expirat contractul de închiriere a moșiei Flăminzi, ce îl avea cu Mihalache Sturdza, astfel că a fost nevoit să încheie un nou contract cu împuterniciții lui Sturdza ce îi avea în țară [moșierul fiind plecat în străinătate] pe 7 ani, până în septembrie 1914. Cumnatul lui [Fischer], Berman Juster, a plecat în Franța, la Dieppe, unde își avea reședința Mihalache Sturdza și, în octombrie 1906, încheie un alt contract de închiriere tot pe 7 ani, a moșiei Flăminzi,

adică până la 1 octombrie 1914 și astfel se prezintă la Flăminzi cu portăreii, care l-au pus în posesia moșiei și a conacului. Fischer obține la Curtea de apel din Iași hotărârea de a-l scoate din posesia moșiei și conacului pe Berman Juster, întrucât avea contract valabil și cu dată certă de la 1 septembrie 1906¹. Jocul acesta se repetă de mai multe ori, până la 20 ianuarie 1907, când Curtea de apel din Iași dă hotărârea definitivă ca Fischer să intre în posesia moșiei și a conacului conform contractului, până la 1 octombrie 1914.

¹ În anul 1906, Berman Juster i-a oferit lui D. Sturdza 60 000 lei în plus față de suma cu care moșia fusese arendată în 1896 de către Marcu Fischer. La rândul său, M. Fischer a supralicitat alți 60 000 lei, peste suma oferită de concurent. Atras de noua perspectivă, proprietarul moșiei a acceptat propunerea, cu condiția ca M. Fischer să suporte cheltuielile eventualului proces (cf. *Marea răsccoală a țăranilor din 1907*, București, 1967, p. 159).

Legături cu muncitorii din Pașcani

În tot timpul acesta, țărani din cele 22 sate de pe întreaga moșie Flămânzi, ce erau direct interesați în muncile agricole și viitoarea recoltă, [au fost] supralicitați de agenții [ambilor arendași] îndemnându-i să nu încheie contracte de muncă, că ei le vor da pământul cu prețuri mai reduse și cu avantaje mai mari. După 20 ianuarie 1907, M. Fischer, fiind stăpîn pe situație și sub motiv că a cheltuit un milion cu procesul, nu-și mai ține făgăduiala și pretinde 25 lei falcea de pământ și condiții de muncă mai grele ca înainte. De-acum, conflictul dintre arendași și țărani se adâncește. Cooperația și banca populară joacă un rol deosebit și decisiv în acest timp. Țăranii, avînd de unde lua banii în condiții avantajoase pentru nevoile lor urgente, precum și alimente (cereale), nu mai sînt nevoiți să se mai ploconească la curte după împrumuturi, care nu se mai puteau plăti niciodată.

Astfel, fiindu-le dezlegate minile, sînt mai hotărîți în acțiunile lor și rezistă cu succes la amenințări și făgăduieli. Astfel că învoielile ce trebuiau să fie încheiate conform legilor între țărani și moșieri nu se puteau încheia, deoarece țărani acum puneau condiții. Consiliul băncii și [al] cooperativei format din C. Maxim, președinte și contabil, preot Toma Săvescu, vicepreședinte și casier, doctorul Șipoteanu de la Spitalul Uriceni, Ion Lipciuc din Stahna, Costache Călin și Ioan Prodan din Cordun și Gh. Durinaț din Flămânzi, cenzori și membri în consiliu, lucrau în fiecare seară pînă noaptea tîrziu; ei, de fapt, se organizau într-o celulă conspirativă, căci, pe lîngă chestiunile curente ale băncii și cooperativei, coordonau și organizau întreaga rezistență a țărănilor. Deci s-au format pichete în fiecare sat pentru a tempera și a pune la punct zelul slugilor boierești, care căutau să corupă pe cei slabi și să prăscă stăpînirii pe cei mai dîrzi. Astfel, erau în satul Chitoveni frații Dolhescu, Roman și Panaite Grosu, care în ziua de

8 februarie vor aprinde flacăra revoltei.

Acest consiliu avea legături cu muncitorii atelierelor [C.F.R.] de la Pașcani. Omul de serviciu și de încredere al școalei și al băncii, Vasile Hodrojan, nu de puține ori a făcut drumul prin pădure pînă la Pașcani, ducînd lui Ioan Pătrașcu (șeful muncitorilor de la Pașcani) știri de la Flămânzi și aducînd manifeste și instrucțiuni.

În ziua de 4 și 5 februarie, slugile și vătăfi și conducerea comunală au dat știre în toate satele că în ziua de 8 februarie sosește la Flămânzi boierul cel mare, de la moșia sa din Galbeni [jud. Roman] (Fischer avea în arenda sa, numai în Moldova, 11 moșii), pentru a rupe învoielile [vechi] cu oamenii și de a încheia contractele [noi] de muncă.

Conducerea băncii și a cooperativei, prin oamenii ei, a căutat să mobilizeze pe toți țărani, mai ales pe cei mai dîrzi și mai horopsiți, astfel că în dimineața zilei de 8 februarie, pe la orele 10, s-au adunat în mijlocul satului Flămânzi, la primăria comunei, 1 500 oameni din toate satele moșiei Flămânzi. Era o zi geroasă, senină, după cîteva zile întunecate în care timp a nins, ajungînd zăpada de jumătate de metru. În așteptarea boierului, mulțimea se mișca și vorbea de ale ei necazuri. Astfel se făcuse orele 12. [Ora] 12 și nici un semn că boierul va veni. În sfîrșit, în jurul orelor două și jumătate, pe șoseaua întroienită apare o sanie trasă de patru cai. „Vine boierul”, ziceau oamenii, dar cînd sania ajunge în dreptul cimitirului și-au dat seama oamenii că în sanie nu era decît administratorul Iorgu [Gheorghe] Constantinescu. Ajuns în mijlocul oamenilor, a oprit caii și, adresîndu-se oamenilor, le-a spus că să-l ierte că a întîrziat, deoarece boierul, din cauza vremii, nu a putut veni. Va sta el [administratorul] de vorbă cu ei, după ce se va duce la curte, spre a se dezmoști de frig.

În loc să se ducă la curte, el a tras la cuumnul său, notarul C. Ciornei, unde a stat la masă și apoi s-au așezat la joc de cărți. Oamenii au așteptat pînă la orele 4 și vâ-

zînd că el a uitat să se țină de cuvînt și că este la Ciornei, întreaga mulțime, în frunte cu David Zamfirescu, cu Mursa, frații Dolhescu, Panait și Roman Grosu, a pornit spre casa lui Ciornei. C. Maxim și preotul Toma Săvescu și ceilalți membri din consiliul [băncii] au rămas la răsrucea drumului, în fața școalei, circa 150 metri de casa lui Ciornei. În fața casei lui Ciornei este un tăpșan, care s-a umplut de lume, precum și curtea lui Ciornei. Iorgu Constantinescu, dîndu-și seama de situație, a ieșit din casă imediat și alăturîndu-se unui dereg [stîlp] de la cerdacul casei, s-a adresat mulțimei: „Oameni buni, eu sînt un biet servitor și drept să vă spun nu am nici o putere și nici o cădere să iau hotărîri în numele boierului; am așteptat pînă acum să primesc prin telefon instrucțiuni de la el, dar vîd [că] nu le pot avea și deci vă rog să mă iertați că v-am ținut pînă acum, iar eu, îndată ce voi lua legătura cu boierul cel mare, vă voi trimite răspuns să veniți ca să puteți vorbi și rupe colacii cu el”.

„A sosit și timpul vostru”

Oamenii, deși nemulțumiți, i-au dat crezare și au început să se îndreptare spre casele lor. Iorgu Constantinescu, uitîndu-se cum se împrăștia mulțimea, a spus ca să-l audă oamenii lui: „Bine vă mai este, dar mult rău vă mai așteaptă”. Nu și-a dat seama că în spațele lui erau frații Dolhescu care, auzind cele spuse de el, au strigat la mulțime să se oprească; luîndu-l pe Constantinescu pe la spate, cu tot cu dereg, l-au asvîrlit în mijlocul mulțimei. Tot necazul și furia oamenilor s-au revărsat asupra lui. Făcîndu-și drum prin mulțime, fiecare îi dădea cu pumnii, cu picioarele, îl îmbrînceau, îl loveau cu ce aveau la îndemînă, iar el urla și striga: „Nu mă omorîți, oameni buni”. Constantin Maxim și preotul Săvescu, auzind zarvă mare și strigăte, s-au apropiat, căutînd să-i potolească pe oameni, spre a nu se face moarte de om. Dîndu-și seamă de cele ce vor putea

urma, au îndemnat câțiva oameni să strige „Să mergem la curte”. Mulțimea a uitat pentru moment de Iorgu Constantinescu și s-au îndreptat cu toți în grabă spre curte. Profitând de acest lucru, vechilul C. Albaniu și cu câțiva oameni de ai lor l-au luat și l-au adăpostit în casa lui Albaniu pe Iorgu Constantinescu și apoi, prin grădini, l-au transportat la Hîrlău, cu o sanie. Mulțimea, ajunsă la curte, a pus stăpînire pe magazii, iar la brutărie plinea a împărțit-o celor flămînzi. Brutarul, opunîndu-se, a fost singurul de la curte care a luat bătaie. La conac era soția lui M. Fischer, cu cele două fete ale lui, nu li s-a făcut nimic, ci le-a spus să părăsească imediat curtea; suindu-le în sînii cu cele necesare, au plecat la Hîrlău.

Apoi țărani au mers prin odăi, uitîndu-se prin oștinzi, așezîndu-se pe fotolii cu pluș, se minunau de atîta bogăție și frumusețe. Au alungat pe toate slugile boierului.

Acesta a fost începutul revoltei la Flămînzi. A doua zi, auzind țărani din Storești cele întimplăte la Flămînzi, nu s-au lăsat mai prejos.

Au trecut astfel cîteva zile liniștite. Autoritățile nu au luat nici o măsură vizibilă. În ziua de 22 februarie, Regimentul 37 infanterie, fiind deplasat în altă regiune din țară, a trecut în frunte cu comandantul lui pe șoseaua națională ce trecea prin satul Cordon, comuna Flămînzi; [în întîmpinarea soldaților] s-au strîns țărani din toate părțile și i-au primit cu flori și cu urale. Comandantul regimentului s-a adresat mulțimei și, printre altele, a spus: „A sosit și timpul vostru”, urîndu-le, totodată, mult succes. Incurajați [și crezînd că această urare este sinonimă cu aprobarea pe care autoritățile o dau acțiunii lor], țărani caută să capete cît mai multe avantaje, neabînuind de represaliile ce îi așteptau. La 25 februarie, la curtea de la Storești se instalează un comandament militar, cu misiunea de a ancheta și pedepsi acțiunea de la Flămînzi. Pe dealurile ce înconjură Flămînzi au apărut baterii de obuziere ce își reglau tirul asupra localității,

așteptînd ordinul de foc. Colonelul Ronete, comandantul garnizoanei de la Storești, avea sub ordinul său zeci de ofițeri, fii de boieri.

Peste cîteva zile și-au mai făcut apariția la Storești 8 escadroane de cavalerie, precum și toate posturile de jandarmi din Storești, Frumușica și Flămînzi; erau destinate pentru anchetarea [sătenilor] care se făcea la secția de jandarmi Frumușica, cu funcționarii de la Flămînzi, trimițîndu-se liste de toți cei pe care îi credeau ostili și pe cei care îi dușmăneau. Jandarmii îi culegeau din sate și, împreună cu cavaleriștii, îi duceau în botul cailor la Frumușica. Aici [erau] anchetați de ofițeri trimesți de băutură și urgii [orgii], erau bătuți cu harapnicele udate în apă, de sărea singele din ei în tavan și apoi erau aruncați în beciuri. Li se cerea să declare că au fost învătăți și puși la cale de învătătorul C. Maxim și preotul Săvescu — ceea ce ei nu au declarat.

Rezistența țărănimii

La o săptămînă, locuința lui C. Maxim a fost înconjurată de un escadron de cavaleriști, în frunte cu plutonierul major C. Petrescu, i-au făcut percheziție [și] cu toate că nu au găsit nimic, l-au ridicat și transportat la Frumușica. Aici a fost interogată de maiorul Misir și plutonierul Petrescu. A fost ținut [la arest] pînă a doua zi dimineață, cînd i s-a spus că poate să plece acasă, dar să nu părăsească locuința, fiind la dispoziția comandamentului. La secția de jandarmi s-au perindat sute de țărani din toate satele, care au fost bătuți și schingiuiți dar n-au putut scoate nimic de la ei.

În ziua de 2 martie, același escadron de cavalerie, însă condus de un sublocotenent învătător în rezervă, l-au ridicat de acasă pe C. Maxim și suit în cupeul cu patru cai al lui Fischer și, escortat de cavaleriști, au trecut pe la preotul Săvescu, ridicîndu-l și pe el; aici, cele 9 fete ale preotului au început să plîngă așa de tare, încît l-au impre-

sionat pe ofițer, garantîndu-le pe cuvîntul său de onoare și de om că, ori cu ce risc al lui, nu li se va întîmpla nimica la nici unul pînă la Botoșani. Ajungînd la Buda, la deal, un convoi de circa 200 oameni legați cu lanțuri și escortați de cavalerie, înotau prin omătul ce se topea; îi duceau la Botoșani. Recunoscîndu-i pe cei din cupeu, au început să strige „ura” și urări de bine și sănătate preotului Săvescu și lui C. Maxim; ajunși la Botoșani, au fost duși la legiunea de jandarmi, unde i-au luat în primire maiorul Schipor, [cei doi] au stat arestați cîteva zile.

Căzînd conservatorii de la putere și venind liberalii, noul prefect Văscu i-a cerut să vorbească lui C. Maxim, din balconul primăriei din Botoșani, mulțimea de țărani din împrejurimi, aduși în acest scop, din întregul județ. A doua zi, au fost puși în libertate. Ancheta totuși a mai durat încă cîteva săptămîni. Totuși [autoritățile] nu au îndrăznit să-i aplice nici o sancțiune, întrucît se temeau de reacția mulțimii de țărani ce erau de partea sa. Singurul sancționat a fost doctorul Șipoteanu, mutat disciplinar la Trușești.

Noul prefect anunțase ca lumea să se liniștească și, ca semn de împăcaciune, a eliberat pe toți cei arestați la Frumușica. Însă ancheta a continuat tot timpul verii, neizbutind să găsească un motiv pentru darea în judecată a lui C. Maxim și a preotului T. Săvescu, lucru cerut cu insistență de majoritatea moșierilor din județ. Rezistența și solidaritatea țărănimii, care ajunsese să le păzească locuințele, au derutat și pe anchetatori și conducerea județului și nu au purces la nici un fel de represalii, temîndu-se să nu izbucnească o nouă revoltă. Nici pe cale de învățămînt nu au îndrăznit nici o sancțiune, [C. Maxim] fiind cîntat ca unul din cei mai buni învățători din județul Botoșani. Reîntorsii acasă au început să reorganizeze banca și cooperativa și, totodată, să definească planul vechi de a clădi localul școlii și al băncii populare. ■

VECHIME ȘI STATORNICIE ROMÂNEASCĂ

Dr. NICOLAE CORNEANU



Popoarele își au fiecare istoria lor, mai mult sau mai puțin cunoscută, dar oricum posibil a fi deslușită, cu osebire azi când mijloacele de investigare s-au perfecționat. Cercetătorii au făcut progrese însemnate, care au elucidat în bună parte tainele trecutului. Cât privește poporul nostru, istoria sa beneficiază la ora actuală de rezultatele muncii unor generații întregi de specialiști, care, chiar dacă n-au înălțurat complet vălul de pe toate întâmplările de odinioară, au pus în lumină perioadele importante și etapele dezvoltării românilor în spațiul geografic care le este propriu.

În pofda adevărilor evidente, puse în lumină de documentele istorice și de investigațiile arheologice, apologeții întirzișii ai unor teorii de mult perimate continuă să vehiculeze aserțiuni și ipoteze în contrast total cu realitatea. Se susține astfel că existența românilor pe teritoriul care le este patrie ar începe abia din secolele XII-XIII, când ar fi venit din sudul Dunării și s-ar fi infiltrat în spațiul ocupat deja de alte populații. Este vizată țara noastră în general, dar în mod special Transilvania și Banatul.

Cu privire la Banat, unii merg pînă la a susține că în timpul stăpînirii otomane (1552-1716) populația locală, care, afirmă respectivii „cercetători”, era maghiară, s-ar fi retras spre nord, lăsînd loc liber românilor, care au sosit aici abia în secolele XVI-XVIII! Ne grăbim în schimb să arătăm că oricine răsofiește acel prea bine cunoscut document numit *Gesta Hungarorum*, datorat „notarului” anonim al regelui Bela III, de la sfîrșitul secolului XII, va afla că, în primii ani ai secolului X, ungurii au găsit în Banat un „ducat” condus de „ducele” valah Glad, care împreună cu

ostașii săi români le-a opus o rezistență îndrîjită. De asemenea, răsfoind cunoscuta scriere cu caracter hagiografic *Legenda Sf. Gerard*, alcătuită încă și mai devreme, la începutul sec. XII, se poate constata că de puternic implantată era viețuirea românească în timpul voievodului Ahtum, un urmaș al lui Glad, și că de înversunată a fost rezistența pe care localnicii au opus-o invaziei ungare.

Există însă pe lîngă aceste cronici și numeroase documente oficiale, de cancelarie, care pun în lumină adevărul că românii reprezintă populația autohtonă și că cei care au venit și s-au așezat ulterior în Banat sînt ungurii iar după ei, mult mai tîrziu, sîrbii,

șvabii ș.a.m.d. Unul din aceste documente este *Registrul de dijme papale* dintre 1333-1337, în care sînt înscrise toate parohiile și toți preoții din diecezele romano-catolice din Banat, Transilvania și Crișana care plăteau impozit Bisericii catolice (*Documente privind istoria României. C. Transilvania*, veacul XIV, vol. III, pp. 221-248, documentul 56). Alt document, pus recent în valoare, este *Catastiful de mile al Patriarhiei Ipekului* [Ipek sau Peci, localitate în Serbia] de la 1660-1666, în care sînt consemnate rezultatele acțiunii delegaților patriarhului Maxim, ce au străbătut peste 160 sate din pașalcul Timișoarei spre a colecta daruri pentru pomenire

În imagine: Timișoara, străvechi oraș românesc (stampă din sec. XVIII).

și binecuvîntare. (I.D. Suciu și Radu Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, vol. I, Timișoara, 1980, pp. 108-149). În mod diferit, dar completîndu-se unul pe altul, ambele documente subliniază pregnant faptul că, în Banat, populația românească a fost întotdeauna majoritară. Primul — Registrul de dîjme papale — consemnează dările plătite în intervalul 1333-1337 de populația de confesiune romano-catolică. Din analiza lui ne putem da seama de numărul localităților (și în cadrul lor, al locuitorilor de religie romano-catolică, știut fiind că acești locuitori erau aproape în exclusivitate maghiari).

Ce informație ne oferă documentul în cauză? La data întocmirii acestui registru, Banatul era cuprins în dieceza Cenadului, care își întindea jurisdicția, pe lîngă comitatul Cenad, asupra comitatelor Arad și Csongrad. La rîndul ei, dieceza cuprindea șapte arhidiaconate, ceea ce corespunde cu protopopiatele de azi, după cum urmează: Cenad, Arad, Caraș, Torontal, Mureș, Caransebeș și Timiș. Arhidiaconatul Timiș era împărțit în două decanate: decanatul dintre cele două Timișuri și decanatul dintre Timiș și Bîrzava. Afîind cîți preoți romano-catolici aveau arhidiaconatele bînățene, putem aprecia numărul populației romano-catolice de naționalitate maghiară existentă atunci în Banat.

In arhidiaconatul Caransebeș (Sebeș, cum apare în document) sînt menționați, la anul 1333, șase preoți, în 1334 — opt preoți, iar în 1335 — șapte preoți. Acești preoți funcționau în anul 1330 la parohiile din localitățile Caransebeș, Lugoj, Carașova, Zerep (dispărută), Toti (dispărută) și Duboz. Ce fel de „parohii” erau acestea, rezultă din socotelile anului următor cînd, în aceleași „arhidiaconat” nu mai sînt menționate două parohii: Lugoj și Duboz; în schimb, apar localitățile: Chery (probabil Cîresa), Hodos, Izvin și Illuc (dispărută). Deci, într-un arhidiaconat care se întindea de la Dynăre

pînă la Izvin (lîngă Timișoara), apar ca stabile doar două parohii romano-catolice cu credincioși maghiari: Caransebeș și Carașova.

O situație asemănătoare aflăm în arhidiaconatul Caraș. Din totalul de 11 preoți aflați la dispoziția maghiarilor romano-catolici, trei funcționau la parohii propriu-zise (Ilidia, Haram, Somlav), iar opt funcționau pe lîngă curțile feudale din Șemlacul Mare, Singeorgiu, Gherman și Denta, precum și în localitățile azi dispărute Wodad, Mansfalva, Paraz și Bay.

În arhidiaconatul Cenad, unde era și reședința episcopiei romano-catolice, documentul citează doar 20 preoți, toți atașați exclusiv curților feudale.

Situația din arhidiaconatul Timiș este încă mai ilustrativă. În anul 1333, aici sînt amintiți 26 preoți, toți pe lîngă curțile feudalilor. Cetatea Timișoarei, care pînă la 1323 fusese reședința regelui Carol Robert I, este menționată doar cu un singur preot romano-catolic, ceea ce arată că majoritatea populației era ortodoxă.

Decanatul dintre cele două Timișuri apare la 1334 cu 18 preoți, iar la 1338 cu 16 preoți; decanatul dintre Timiș și Bîrzava apare în aceeași perioadă de timp cu 20 preoți romano-catolici. Toți acești preoți funcționau exclusiv pe lîngă curțile nobiliare; localitățile unde se aflau aceste curți erau populate doar de români ortodocși: Sînmărtin, Ciavos, Petroman, Berini, Sculia, Soca, Voiteg, Dolăț, Tolvadia, Partoș, Moravița...

Așadar, din analiza Registrului de dîjme papale constatăm că într-un interval de cinci ani (1333-1337) doar cinci localități (două în Caransebeș și trei în Caraș) constituiau sediul unor parohii permanente romano-catolice; alte zece parohii au funcționat cu intermitențe, ceea ce însemna că numărul credincioșilor romano-catolici nu era atît de mare încît să reclame prezența continuă a unui paroh; în sfîrșit, aproape 90 parohii funcționau pe lîngă curțile nobiliare.

Cum se prezenta situația așezărilor satești din această parte a României? Pentru întreaga Transilvanie, documentele existente în diferite fonduri arhivistice ne relevă existența, pînă la 1350, a aproximativ 2 500-2 600 așezări; cîteva sute dintre acestea — deși documentele sînt departe de a reflecta întreaga situație demografică — sînt din Banat, majoritatea lor fiind locuite de populație ortodoxă, respectiv românească.

Situația este, de altfel, confirmată de cel de-al doilea document pe care îl aducem în discuție — așa-numitul Catastif de mile al Patriarhiei Ipekului. În 1660 și 1666 patriarhul Maxim al Ipekului și-a trimis reprezentanții „na Vlașku”, adică în Valahia, cum era numită partea de șes a Banatului ocupat de otomani. Sumele, animalele și obiectele colectate de trimișii patriarhului au fost notate în „catastif”, iar călătoriile au însemnat și comunele parcurse, precum și numele celor ce au donat pentru blagoslovenie.

În prima călătorie (1660), trimișii patriarhiei au traversat Dunărea pe la Nova Palanka, trecînd prin 168 localități și pe la trei mănăstiri iar în a doua călătorie (1666) — printr-un număr de 103 localități, unele vizitate și la prima călătorie — toate situate în cîmpia bînățeană. Deci, la interval de șase ani, trimișii patriarhiei au străbătut, pentru stringerea de ajutoare, 271 sate numai din partea de cîmpie a Banatului. E de la sine înțeles că localitățile parcurse aveau populație ortodoxă și că reprezentanții patriarhului Maxim se adresau acesteia. Caracterul etnic românesc al acestei populații rezultă, de altfel, din numele proprii consemnate de document. Astfel, la Biled, în 1666, preotul se chema Nedelcu. Satul Bulărușul avea ca preot pe Daba, iar între donatori apar nume ca Damian, Luca, Andrei, Dumitru, etc. La Diniș, preotul se chema Achim. La Dolăț, între donatori apare Damian, tatăl lui Marcu. La Jamul Mare era cnez Ieremia, iar la Jimbolia, alături de preo-

(Continuare în p. 42)

Laudă țăranului...

„Într-o lume în care pământul reprezintă esența-lui și în care aproape totalitatea societății trăiește din el — în sărăcie sau bogăție — prima referință cronologică este o referință rurală”.

Această afirmație a istoricului Jacques Le Goff (Civilizația Occidentului medieval) poate fi extinsă, în timp și spațiu, fără teama de a greși. Ne-o demonstrează și numeroase imagini prin care realitatea înconjurătoare a fost percepută și reflectată pe plan artistic. Picturile egiptene de la Teba, care au o vechime trimilenară, numeroasele vase pictate ale ceramicii grecești, Columna lui Traian, miniaturile bizantine, desenele ce împodobesc atâtea manuscrise medievale pot reconstitui o istorie în imagini a țăranului, a îndeletnicirilor sale tradiționale.

În evul mediu, astfel de imagini sînt deosebit de frecvente în manuscrisele cu miniaturi, lucrări apărute încă din perioada carolingiană (un astfel de manuscris — Codex aureus¹ — se păstrează și în țara noastră) și care, odată cu trecerea vremii, au căpătat o extindere tot mai mare. Și dacă, potrivit ideologiei dominante a vremii, conținutul acestor cărți era precumpănitor religios, miniaturile incluse în paginile lor au căpătat un caracter laic tot mai pronunțat. Unele din lucrările respective, așa-numitele Cărți ale orelor — adică ale rugăciunilor ce trebuiau roștite la anumite ore din zi —, psaltiri, cărți de înnuri religioase ș.a.m.d. au devenit și interesante cronici în imagini, un loc important ocupîndu-l activitățile agricole specifice fiecărei luni și anotimp al anului. Artiștii miniaturiști s-au întrecut în a aduce în paginile acestor calendare întreaga lor mîiestrie. Breviarul Brukenhal², Psaltirea lui David cu calendar³ — pentru a aminti doar cîteva dintre aceste valoroase lucrări aflate în țara noastră (la Muzeul județean din Sibiu și, respectiv, la Biblioteca Batthyaneum din Alba Iulia), prezentate și în paginile Magazinului istoric⁴, sînt ilustrative pentru veridicitatea și realismul cu care artiștii s-au aplecat asupra universului rural.

Adevărate capodopere ale miniaturisticii sînt și imaginile din cărțile manuscrise adunate de ducele Jean de Berry, — fratele regelui Carol V al Franței — unul din cei mai mari colecționari ai vremii. El a strîns în cele 17 castele ale sale lucrări de mare valoare între care și Micile, Marile, Frumosele, Bogatele și Prea bogatele cărți ale orelor ducelui Jean de Berry. Ultima, în care alternează scenele de curte cu altele imaginînd îndeletnicirile specifice lumii rurale, a fost miniată de artiștii flamanzi Pol, Jehannequin și Herman de Limburg, reputați maeștri miniaturiști ai vremii lor. Pol de Limburg este considerat de istoricul de artă Elie Faure „primul dintre flamanzi care și-a simțit fraternitatea cu solu

pe care-l săpăm, cu aerul ce ne pătrunde, cu animalele ce muncesc pentru noi, primul care a pus stăpînire pe poezia permanentă a tuturor gesturilor noastre și a tuturor obiectelor, și pe murmurul verii, și pe tăcerea zăpezii, primul ce vestește că Bruegel avea să vină”.

Un secol mai tîrziu, tema calendarului l-a inspirat și pe Peter Bruegel cel Bătrîn, numit, pe bună dreptate, „Bruegel al țăranilor”. Țăran prin obîrșie, Bruegel a rămas legat de universul rural. Artistul a transmis posterității o imagine aproape completă a vieții timpului său: îmbrăcăminte și obiceiuri populare, chermize și jocuri de copii⁵, scene de viață, suferințe fizice, proverbe. Succesiunea anotimpurilor evocată în picturile sale din ultima perioadă a vieții restituie, în perindarea lor, viața și faptele oamenilor de la țară — aflați într-o continuă luptă cu natura.

În același mijloc de secol XVI — într-un alt spațiu al Europei — începeau lucrările de pictare a fațadei uneia din cele mai frumoase ctitorii ale lui Ștefan cel Mare: Voroneț. Nicăieri picturile exterioare nu ajunseseră să acopere în întregime fațadele monumentelor și, încă mai puțin, să fie realizate conform unui program iconografic coerent. Autorul prezumtiv al picturilor — pristavul Marcu — a fixat printre sfinți și un plugar pe care, ca să-i dea vechimea existenței lui pe pământul românesc, l-a botezat Adam. Culegătorii de vie de pe manuscrisele miniată de la Dragomirna, imaginea țăranilor și a țăranșilor maramureșene de pe ctitoria din Cuhea, Rozavlea, a tinerelor din hora de la Cozia, alături de numeroase alte imagini din capodopere ale artei românești, exprimă, de asemenea, prețuirea pe care și la noi, ca pretutindeni, oamenii de artă au nutrit-o față de țăran și munca sa neobosită.

Privit, mai mult sau mai puțin ca un subiect de studiu etnografic, țăranul va solidariza la 1907 la dreptele lui revendicări majoritatea artiștilor de valoare: Luchian, Băncilă, Iser și mulți alții. Și este semnificativ că Liviu Rebreanu, marele cronicar al răscoalei, își intitula discursul de recepție la Academie Lauda țăranului român: „Cînd se abat marile urgii, oamenii bogați, posesanți de toate felurile, sînt imediat gata de dădă. Ei n-au legături organice cu pământul țării și se despart ușor de orașele sau castelele în care locuiesc, siguri că vor găsi în alte țări, cu aurul lor, alte orașe și alte castele, unde vor putea continua viața lor ușoară de belșug... Țăranul nu pleacă nici de voie nici de nevoie. El n-are unde să-și mute sărăcia, pentru că, smuls de pe ogorul său, ar fi osîndit să piară ca un arbore smuls din rădăcini. De aceea, țăranul e pretutindeni păstrătorul efectiv al teritoriului național”.

¹⁻⁴ Magazin istoric, nr. 3/1969; 4/1978; 3/1980; 11/1975, 2/1977, 9,12/1978, 7,9/1981, 3,5/1982; 6/1986.

Puținică osteneală am făcut de am izvodit
 Istoriile domnilor și a altora a Țării Românești, pînă la fericita a doao domnie a mării tale...
 Și așa primindu-o, crezu că și cartia aciasta să va lăuda,
 să va cinsti dintru prea luminat și slăvit numele mării tale...
 Al mării tale plecată și dreaptă slugă, Radu Popescul vel dvornic".
 Cu aceste cuvinte din care răzbăteau atît efortul de documentare,
 cit, mai cu seamă, conștiința împlinirii unei datorii,
 îi era oferită domnitorului Țării Românești, Nicolae Mavrocordat¹,
 una dintre importante cronicile românești din sec. XVIII, datorată unui reprezentant de frunte
 al culturii medievale românești, ctitor — alături de corifeii moldoveni Grigore Ureche,
 Miron Costin și Ion Neculce — al istoriografiei în limba națională. Numele său — Radu Popescu.



UN MARE VORNIC ȘI CĂRTURAR

DUMITRU VELCIU



"...au luat Șarban-vođa
 [Cantacuzino] domnia
 Țării Rumânești..."

Între Băleni și Cantacuzini

S-a născut, potrivit
 cercetărilor noastre,
 efectuate în corelare
 cu elemente docu-
 mentare certe din
 cronică și în strînsă
 concordanță cu vir-
 stele ascendenților și
 colateralilor săi fami-
 liali, prin anul 1653².
 Originar din satul

Popești, actualmente în cadrul comunei Po-
 pești-Leordeni, din apropierea Bucureștilor,
 Radu Popescu era fiul lui Hrizea Caridi, fost
 mare vistier și mare vornic, și al Mariei, fiica

influentului boier muntean Gheorghe Bălea-
 nu, mare ban. Avea o pregătire temeinică
 (este posibil să fi făcut studii la școala supe-
 rioară a Patriarhiei din Constantinopol), cu-
 noștea limbile greacă, latină și turcă, slavona
 de cancelarie (poate și italiana), ceea ce i-a
 îngăduit folosirea a numeroase izvoare, ca
 documentare pentru opera sa istoriografică.

Înrudit cu familia Bălenilor, Radu Popescu
 a urmat îndeaproape obiectivele politice și
 economice ale acestei familii, aflată, vreme
 îndelungată, de la jumătatea sec. XVII, în
 aprigă dispută cu Cantacuzinii³, cealaltă pu-
 ternică familie a vremii. Cea mai mare parte
 din viață, cariera dregătorească și însăși opera
 scrisă a viitorului cronicar au stat nemijlocit
 sub influența directă a luptei pentru putere
 dintre aceste două familii, care a îmbrăcat
 nu o dată aspecte sîngeroase. În 1680, sub
 acuzația, netemeinică se pare, de a fi „mîn-
 cat” banii vistieriei, tatăl cronicarului a fost
 arestat și apoi executat din dispoziția dom-
 nitorului Șerban Cantacuzino (1678-1688).

¹ Magazin istoric, nr. 8,9/1985.

² Nu se cunoaște un document care să-l certifice
 anul nașterii, fapt pentru care alți cercetători s-au
 oprit la 1650 (C. Giurescu), 1655 (Al. Piru) sau
 1658 (P.P. Panaitescu).

³ Magazin istoric, nr. 11, 12/1982.

În anii ce au urmat, viitorul cronicar a pribegit, din 1681 până în 1688, mai întâi la Adrianopol și Constantinopol, apoi în Moldova și Transilvania. S-a întors în Țara Românească spre sfârșitul domniei lui Șerban Cantacuzino, după ce între cele două mari familii rivale se produsese o împăcare — de fapt formală — prin căsătoria dintre Grigore Băleanu, văr primar al cronicarului, și Smaragda, fiica domnitorului Șerban Cantacuzino. Modest logofăt de vistierie din 1675, sub Constantin Brîncoveanu (1688-1714), care era cantacuzin prin mamă, Radu Popescu nu a deținut decât dregătorii puțin însemnate, în ciuda denumirii lor pompoase: mare clucer de arie (1692) și mare vornic de Tîrgoviște (1711).

Brîncoveanu, cel puțin la începutul domniei, l-a prețuit totuși, trimițându-l în câteva misiuni diplomatice. Astfel, în 1689, a mers din însărcinarea domnitorului la generalul Heissler, comandant al armatelor imperiale austriece, cu solia de a-l face să renunțe la planul său de a intra în Țara Românească, prefăcînd-o în teatru de război cu otomanii.

În 1714, a avut însărcinarea de a supraviețui trecerea incognito prin țară a regelui Suediei, Carol XII, relatată astfel în cronica sa¹: „Deci cerîndu-se [regele] să meargă la țara lui... au fost poruncă de la Ștefan-vodă [Cantacuzino] să-i gătească conace pînă îl va trece în Ardeal. Și au rînduit domnul boieri pe Radu vornicul Popescu, i pă Drăghici Strîmbeanu, pe Gligor căpitanul de l-au dus de la Giurgiu pînă conacele ce să rînduise. Și mergînd pînă la Pitești, șezînd cîteva zile, au perit dintre oști cu cîteva oameni de ai lui și s-au dus tiptil în cai de poște pînă în țara lui și nimeni nu l-au știut că iaste craiul“. În 1715, Radu Popescu a făcut parte dintr-o delegație de boieri care au tratat cu otomanii neînțelegerile ivite la hotarul din raiaua Brăilei, cînd partea română a protestat împotriva încălcării vechilor drepturi ale țării.

După căderea Cantacuzinilor, cultura, cunoștințele și pregătirea lui au fost apreciate de Nicolae Mavrocordat care, în prima domnie (decembrie 1715-noiembrie 1716), i-a încredințat dregătoria de mare vornic și, apoi, pe aceea de mare ban, aceasta din urmă fiind cel mai înalt rang dregătoresc al Țării Românești. Dar Radu Popescu, cîștigat de năzuințele naționale de eliberare de sub dominația Porții, s-a alăturat grupului boierilor munteni ce sprijineau acțiunile austrieilor în timpul războiului austro-turc din 1716-1718, părăsindu-l pe Mavrocordat, care a fost luat prizonier de imperiali și dus la Sibiu (25 noiembrie 1716).

În urma eșuării acestei tentative de colaborare cu austrieii, Radu Popescu, împreună

cu alți boieri, s-a retras și el în Transilvania. S-a înapoiat în țară prin martie 1718, puțin înainte de încheierea păcii de la Passarowitz (21 iulie 1718), dezamăgit de demagogia Habsburgilor care, în locul înlăturării dominației otomane a cărei deviză o fluturau, au ocupat teritoriile Banatului și Olteniei, alipindu-le imperiului. În cronica sa, Radu Popescu va comenta sarcastic episodul „ungeirii“ lui Gheorghe Cantacuzino (fiul lui Șerban vodă), care se voia domn, cu titlul mult mai modest de ban (sub guvernămînt austriac) al Olteniei. Va scrie că „din cal, l-au făcut măgar“.

La revenirea lui Nicolae Mavrocordat în Țara Românească (a doua domnie, martie 1719-septembrie 1730), cu care avusese, foarte probabil, o întvedere înainte de plecarea din Transilvania, obținînd iertarea domnului, cronicarul a primit, din nou, după scurt timp, cea mai mare dregătorie de atunci a țării, cea de mare vornic (rangul de mare ban nu mai era actual, Oltenia fiind în stăpînire austrieică). Recunoscător pentru acest deosebit favor și pentru iertarea de către domn, Radu Popescu i-a oferit cu dedicație cronica sa, cît fusese scrisă pînă atunci. În 1724, la vîrsta de 70 ani, cărturarul a abandonat cariera politică, retrăgîndu-se din activitatea dregătorească, după cum însuși notează: „Fiind dvornic mare eu, Radul Popescul, în cîinstea și în dragostea mării sale, și viind la vream de bătrînețe și de slăbiciune, socotînd că și ale lumii sînt toate deșarte, singur din bună voia mea, am cerșut voe de la măriș sa și am mers de m-am călugarit la mănăstire, la Radul-vodă [din București]“. Aici, sub numele de Rafail monahul, și-a continuat cronica, pînă la anul 1729, cînd s-a stins din viață, o viață, după cum scria Nicolae Cartoian, „plină de întorsături și de alergări după mărișle ispititoare“.



„...Constantin-vodă Brîncoveanu în domnia lui au fost fericit de toți oamenii țării, și încă și de oamenii altor țări...“

Letopiseț

al țărilor române

Istoriile domnilor Țării Românești, cum se intitulează cronica lui Radu Popescu, este alcătuită din două părți. În prima sînt prezentate evenimentele și domniile Țării Românești începînd cu Radu Negru (1290) și pînă la mai

1688, puțin înainte de urcarea lui Constantin Brîncoveanu pe tron (octombrie 1688). Între ele, reține atenția figura lui Mihai Viteazul, eroul luptei antiotomane din sec. XVI, cel ce a înfăptuit unirea țărilor române sub sceptrul său. Cu vizibilă admirație consemnează Radu Popescu strălucitele fapte de arme ale lui Mihai în bătălia de la Călugăreni: „Și vara, la anul care s-au scris mai sus [1703

¹ În 1709, după înfrîngerea suferită la Poltava (*Magazin istoric*, nr. 12/1969), Carol XII s-a refugiat în Turcia. În 1714, s-a hotărît să se întoarcă în Suedia, trecînd și prin Țara Românească și Transilvania, pe itinerarul Giurgiu-Pitești-Turnu Roșu-Clujnele-Sibiu-Cluj-Zalău-Șimleu Silvaniei (*Magazin istoric*, nr. 9/1983).

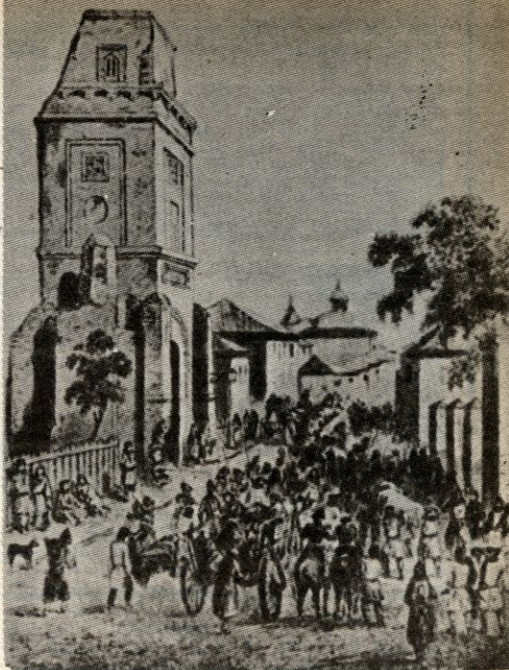
=1595], au venit toate oștile [otomane], cu Sinan-pașa viziriul la Dunăre și, fiind podul gata, au trecut la Giurgiov. Mihai-vodă încă s-au strîns oștile și au scris la Batăr Jilmon [Sigismund Báthory] să vie cu oaste ungu-rească. Dar, zăbovind-se ungurii, el au ieșit cu oastea ce avea, înaintea turcilor. Și la Călugăreni s-au întîlnit cu viziriul și, dînd război vitejaste, pînă la Sinan-pașa încă l-au cîștigat după cal în gîrlă, și un spahiu l-au scos așa ocărt. Că Mihai vodă ca un fulger umbra pen oaste..."

În lucrarea sa, Radu Popescu își propune să scrie istoria „domnilor Țării Românești și a altora”. Judecînd după amplele incursiuni pe care le face în istoria Transilvaniei și cu deosebire a Moldovei (căreia îi consacră pagini întregi), credem că era în intenția sa să redacteze o istorie general românească. Acest lucru se distinge și din felul în care sînt prezentate multe din evenimentele Moldovei, insistîndu-se asupra momentelor de măreție a istoriei acestei țări românești de la răsărit de Carpați. De pildă, Ștefan cel Mare, numit Ștefan vodă cel Bun, „era om viteaz și multe războaie au făcut... nimeni nu s-a asăza și, norocul slujindu-i, pre mai mulți biruea”. Ca un urmaș vrednic al lui Ștefan cel Mare este prezentat Petru Rareș, care „șezînd la scaun, multe bunătăți au făcut, iar fără zăbăvă s-au apucat de războaie, să urmeze tăine-său”.

Subliniind faptul că Radu Popescu tratează unitar și sincron istoria Țării Românești cu cea a Moldovei și Transilvaniei, precum și cu a altor țări învecinate, Nicolae Cartojan scria: „Este un plan cu totul original, care nu are nimic comun cu vechile cronografе, căci acelea erau repertorii de istorie universală... pe cînd în cronică lui Radu Popescu privirea este circumscrisă la popoarele din Răsăritul Europei, vecine cu Țara Românească”.

Precizînd că și-a redactat scrierea pînă la „felicita a dooa domnie” a lui Nicolae Mavrocordat, cronicarul mărturisește, totodată, faptul că a fost interesat și de istoria altor popoare. Este astfel vizibil efortul cronicarului de a integra istoria țării în contextul european al epocii și al lumii cunoscute atunci, în corelație cu evenimentele din Muntenia. Prezentînd evenimentele de la sfîrșitul sec. XV, cronicarul consemnează și descoperirea Americii, „lumea cea noao — care, scrie el — o au aflat Cristov Calumbul, călugăr frînceș, cu cheltuiala spaniolului, care au fost neștiută de noi, și lumea noastră de ei neștiută”.

Partea a doua a scrierii relatează evenimentele dintre mai 1688 și pînă în 1729. În manuscrisele păstrate pînă astăzi, numai această parte poartă numele cronicarului, cealaltă cîrîndu-l fără nume de autor, ceea ce a prilejuit, în decursul timpului, diverse încercări de a-l identifica. Încă de la început, cercetătorii — istorici și istorici literari — care s-au ocupat de prima parte a *Istoriilor* au sesizat și subliniat că aceasta reprezintă poziția politică a familiei boieresti a Bălenilor în disputa lor cu familia Cantacuzinilor, mo-



„...în București, în scaunul domniei...” (gravură reprezentînd Turnul și strada Colței la mijlocul sec. XIX)

tiv pentru care o seamă de cercetători o numesc *Cronica Bălenilor* sau *Letopiseșul Bălenilor*.

În 1906, Constantin Giurescu, într-o documentată cercetare, folosind și argumentele anterioare ale lui I.G. Sbirer, pe atunci profesor de literatură română la Universitatea din Cernăuți, a demonstrat convingător că autorul acestei părți, cuprinzînd perioada 1290-mai 1688, este Radu Popescu, membru mai apropiat al familiei Bălenilor și personal interesat în disputa cu Cantacuzinii. Argumente suplimentare pentru susținerea paternității lui Radu Popescu a adus, din 1944, Constant Grecescu, care a realizat și cea dintîi ediție critică completă a *Istoriilor domnilor Țării Românești*, publicată postum, în 1963, de către Dan Simonescu.

Un amănunt, evidențiat, printre altele, de C. Giurescu, îl confirmă direct pe Radu Popescu drept autor al primei părți a *Istoriilor*. Vinovat față de Nicolae Mavrocordat, pe care, în noiembrie 1716, cum am văzut, îl părăsise și trecuse în tabăra austriacă, Radu Popescu caută o cît mai deplină reabilitare după revenirea acestuia în a doua domnie, mai ales că domnul îi dăduse din nou un înalt rang dregătoreșc. Pentru aceasta, știind că Mavrocordat este un intelectual cărui îi plăceau lucrările de istorie, cronicile țării, îi oferă, cu o dedicație deosebit de măgulitoare,

pătrunsă de o adânc plecată și grea critică de sine, cronică țării pe care o scrisese până atunci: „Nici odinioară nu voiu tăcea, înălțate doamne — scrie Radu Popescu — ca să nu vestesc pretutindenea, cât voi fi într-aciastă călătorie a vieții, bunătățile care măria ta ai arătat către mine. Că, fiind eu căzut de înpunsături și de împiedcături, măria ta ai tins mână de milostivire și m-ai ridicat în cinsti și milă și, mărindu-mă, cu ce să răsplătesc bunătății măriei tale...”



„...a doua domnie a măriei sale Nicolae-podă (Mavrocordat)...” (Citatele sînt din cronică lui Radu Popescu)

Certă biruință a literaturii naționale

Studiind și noi opera lui Radu Popescu, în vederea unei monografii în curs de apariție, am ajuns la concluzia că prima parte a *Istoriilor domnilor Țării Românești*, așa-numita „Cronică” sau „Letopiseț al Bălenilor”, nu s-a încheiat de scris în mai 1688, odată cu moartea Smaragdei, soția lui Grigore Băleanu, ci mult mai târziu, prin 1706. Argumentele, în acest sens, sînt, între altele, două din izvoarele interne ale *Istoriilor* lui Radu Popescu, cert folosite de cronicar, mult ulterioare anului 1688. Unul este manuscrisul cronicii lui Grigore Ureche, utilizat de cronicarul muntean pentru date și informații privind istoria Moldovei. Confruntînd datele despre Moldova din prima parte a *Istoriilor* cu tipurile de manuscrise care au transmis cronică lui Ureche, am ajuns la concluzia că autorul a folosit un manuscris realizat în Țara Românească, copiat aici la începutul sec. XVIII. Celălalt izvor pe care l-am avut în vedere, tot o cronică moldovenească, este așa-numitul „izvod buhușesc” (lucrare tipărită de Const. Giurescu sub titlul *Letopisețul țării Moldovei de la Istratie Dabija pînă la domnia a doua a lui Antioh Cantemir, 1661-1705*, București, 1913)¹, care n-a putut intra în posesia cronicarului muntean decît în 1705 sau imediat după acest an. Amănunte identice, care nu se află în alte cronici moldovene contemporane, aprecieri asemănătoare cu privire la evenimente, expresii și cuvinte rare, copiate parcă din „izvodul” moldovean, certifică faptul că autorul acestei părți a *Istoriilor* a avut în față un asemenea manuscris.

Folosirea acestor surse externe Țării Românești și îndeosebi utilizarea amplă a *Letopisețului* lui Grigore Ureche, ca și a celor mai recente cronici apărute în principatul vecin, fac ca această primă parte a *Istoriei* lui Radu Popescu să se transforme într-un autentic Letopiseț al țărilor române.

Astfel de izvoare tîrzii, dintre care unele utilizate încă din primele pagini ale cronicii, atestă faptul că Radu Popescu nu-și putea termina de scris opera în 1688, înainte decît de consultarea acestor cronici moldovenești. Sînt însă și alte indicii care atestă faptul că Radu Popescu și-a sfîrșit redactarea primei părți a scrierii sale mai tîrziu, în primele decenii ale sec. XVIII. Astfel, precizarea „Pînă la fericita a dooa domnie a măriei tale” ar însemna că Radu Popescu oferea cronică într-o redacție de la început (1290) pînă către martie 1719, inaugurarea celei de-a doua domnii a lui Nicolae Mavrocordat. Dar faptul că manuscrisul din care a fost extrasă dedicația — prototipul singurului tip de manuscrise care o conține — are ca dată a începerii copierii 20 martie 1722 ne conduce la concluzia că forma în care se prezenta textul din cronică oferită lui Mavrocordat cuprindea și o parte din cea de-a doua domnie a acestuia. De altfel, acest lucru a fost precizat în mod expres de cărturar: „Ce aceste bunătăți mari... făcînd măria sa într-un an și jumătate al domnii măriei sale [e vorba de cea de-a doua domnie] și viînd și noi cu sfîrșitul Istoriei pînă aicea... [s.n.]”. Precizarea, făcută la un an și jumătate după revenirea lui Mavrocordat pe tron, ne permite să înțelegem că redactarea acestei părți de cronică se încheiea pînă în toamna anului 1720. Deci Radu Popescu și-a oferit lucrarea domnitorului între septembrie 1720 și februarie-martie 1722.

Dedicația conține și alte elemente care confirmă faptul că Radu Popescu oferea domnitorului într-adevăr o carte, respectiv textul întreg al cronicii cît fusese scrisă pînă atunci. În acest sens stă mărturie precizarea că în scriere, în afară de istoriile domnilor Țării Românești, s-au inclus „și ale altora fapte ce s-au întîmplat în părțile din prejurul nostru, cîte am putut coprinde și din Evropa și den Asia, vrednice fiind de auzit”. Or, în partea a doua a cronicii, pentru intervalul mai 1688-septembrie 1720, nu se pomeneste măcar o dată cuvîntul Asia și nici numele vreunei țări sau al unui popor din acest continent. În schimb, Asia apare menționată nominal de patru ori în prima parte a *Istoriilor*, fiind amintite, totodată, repetat, diferite țări, popoare și localități asiatice.

Concluzia ce se desprinde din cele de mai sus este că, nu mult după septembrie 1720, Radu Popescu oferea lui Nicolae Mavrocordat, din partea sa și sub numele său, o cronică proprie, *Istoriile domnilor Țării Românești*, care cuprindea în partea de început cea ce multă vreme s-a crezut a fi o altă scriere, respectiv „Cronică” sau „Letopisețul Bălenilor”.

Opera sa a marcat, la începutul secolului XVIII, o certă biruință a literaturii istoriografice românești, făcînd trecerea de la cronici la scrierile istorice de amplă deschidere, cuprinzînd informații despre toate țărilor locuite de români și, odată cu acestea, raportarea lor la evenimentele desfășurate concomitent în alte părți ale lumii. ■

¹ Magazin istoric, nr. 41/1986.

După cum am văzut în numărul trecut al revistei, în cadrul Conferinței de pace de la Paris, care și-a desfășurat lucrările între 29 iulie și 15 octombrie 1946, proiectul Tratatului de pace cu România a dat naștere unor discuții și dezbateri aprinse, atât în cadrul sesiunilor plenare cât și în acela al diferitelor comisii. În ciuda importantelor contribuții pe care o adusese, alături de celelalte țări ale coaliției antihitleriste, la înfringerea Germaniei naziste, României nu i-a fost recunoscută calitatea de cobeligerant, fapt ce și-a pus amprenta asupra majorității stipulațiilor din Tratatul de pace, atât asupra clauzelor de natură politico-militară, cât și a celor economice. Toate acestea au trezit obiecții și nemulțumiri părții românești. Într-un articol consacrat deschiderii lucrărilor Conferinței de pace, Știința sublinia că cele 21 state reprezentate la conferință nu trebuiau să facă abstracție de faptul că la 23 August 1944 poporul român, doborând el însuși regimul antonescian și trecind de partea Națiunilor Unite, a pășit pe calea unor adânci prefaceri democratice. În acest fel, „poporul român nu se mai prezintă ca un învins, pentru că în răstimpul de la 23 August pînă azi, el a reputat o serie de victorii decisive în însăși întocmirea lui



ROMÂNIA ȘI CONFERINȚA DE PACE DE LA PARIS (II)

Prof. univ. dr. ȘTEFAN LACHE



Facsimile din ziarul Știința — august 1947

internă... România a devenit o țară într-adevăr democratică, un punct de sprijin în acțiunea internațională de consolidare a păcii și democrației”.

Un alt element de care Conferința de pace trebuia să țină seama îl constituia executarea întocmai de către România a prevederilor Convenției de armistițiu din 12 septembrie 1944.

În pofida acestor realități, problemele românești nu s-au bucurat de înțelegerea cuvenită. „Multe din clauzele proiectului Tratatului de pace — declara L. Pătrășcanu la 11 august 1946 — creează României o situație nedreaptă. Această nedreptate trebuie înlăturată. România de azi, România care a făcut 23 August, care a dat un tribut de sînge și de efort supraomnesc în lupta împotriva hitlerismului — nu trebuie uitat că țara noastră se situează în al patrulea rînd din punct de vedere al contribuției de război, venind după U.R.S.S., Marea Britanie și S.U.A. — acesteia României trebuie să i se asigure, prin Tratatul de pace, pînă la o liberă dezvoltări politice și economice”.

In legătură cu clauzele politice și cele finale ale Tratatului de pace, luate în dezbatere de Comisia politică și teritorială pentru România, începând cu data de 3 septembrie, reprezentanții români și-au concentrat atenția asupra acelor prevederi care nu aveau seamă de legile statului nostru sau de principii unanim recunoscute ale dreptului internațional. S-a cerut, de pildă, eliminarea articolului 3 din tratat, deoarece conținutul său — libertatea de conștiință, de întrunire, de asociere, libertatea presei, a cultelor, libertatea de opinie pentru toți cetățenii români, fără deosebire de origine etnică, limbă și religie — era cuprins în Constituție și tradus în fapt de regimul democratic din România. Adăugând și faptul că țara noastră înțelegea să respecte toate principiile Cartei Organizației Națiunilor Unite, delegația română a arătat că articolul respectiv era inutil. Dar propunerea României, preluată de delegația Bielorusiei sub formă de amendament, a fost respinsă. Întrebat de ce n-a dat satisfacție cererii românești, un reprezentant al delegației franceze a răspuns: „Ați avut dreptate că este inutil, deoarece Constituția României prevede ceea ce se înscrie în articolul 3”, dar a continuat, făcând aluzie la o butadă a lui Talleyrand: „E foarte bine dacă nu se spune, dar merge mai bine dacă se spune”.

Delegația noastră a făcut observații de fond și la articolul 7, prin care se impunea României să recunoască o serie de tratate sau angajamente încheiate sau care urmau a fi încheiate cu celelalte state foste aliate ale Axei, dar la care ea nu figura ca parte; reprezentanții noștri au cerut să se fixeze în această chestiune principiul reciprocității. La articolul 10, care obliga România să repună în vigoare tratatele bilaterale dinainte de război doar pe baza unei simple notificări a puterii aliate sau asociate interesate, delegația română a atras atenția asupra faptului că majoritatea tratatelor la care se făcea referire erau depășite: unele erau expirate, altele în

курс de executare, iar altele nu începuseră a fi aplicate.

Guvernul român a formulat observații și propuneri și la partea a treia a proiectului Tratatului de pace, referitoare la clauzele militare, navale și aeriene. Un articol, intitulat *Paradoxul clauzelor militare*, apărut în *Știința* din 26 august 1946, observa pe bună dreptate o „disproporție categorică între contribuția armatei române la războiul antifascist și caracterul punitiv și de neîncredere în care este îmbrăcat statutul militar ce ni se pregătește”. Potrivit clauzelor amintite, armata română era limitată la 120 000 militari, pentru trupele de uscat, inclusiv grănicerii, la cîte 5 000 pentru artileria antiaeriană și marină și la 8 000 pentru aviație; înzestrarea cu armament și alte mijloace tehnice și de luptă era, de asemenea, redusă proporțional cu efectivele, restul materialului de război, în excedent față de necesarul menținerii efectivelor autorizate prin tratat urmînd să fie pus la dispoziția Puterilor Aliate și Asociate. În declarația guvernului român, prezentată în ședința plenară a Conferinței din 13 august 1946, se arăta: „România înțelege să adere chiar de acum la toate măsurile pe care Organizația Națiunilor Unite le va lua cu privire la limitarea efectivelor militare și a înarmărilor tuturor națiunilor. Dar ea este datoră să sublinieze aspectul cu totul nedrept al măsurilor militare prescrise, care au un caracter de pedeapsă”.

In esență, amendamentele înaintate Conferinței și examinate de Comisia militară a acesteia exprimau hotărîrea României de a nu accepta limitări de efective și mijloace necesare dotării armatei sale care ar fi afectat însăși independența și suveranitatea țării, dorință de a i se lăsa „și în timp de pace mijloacele ce i-au îngăduit să lupte și să sîngereze pentru cauza comună a Aliatilor, în suprema încordare a războiului”. Totodată, s-a cerut ca materialul de război excedentar, indiferent de proveniența lui — aliată, germană sau ro-

mână — să fie lăsat României pentru a fi transformat în materie primă care să fie pusă la dispoziția economiei de pace. Guvernul român a mai solicitat „să se fixeze un termen cît mai apropiat pentru restituirea prizonierilor”, avînd în vedere că proiectul Tratatului de pace nu prevedea nici o măsură precisă care să garanteze repatrierea diferitelor categorii de prizonieri de război sau deportați români.

Amendamentele românești au fost susținute de U.R.S.S. și Cehoslovacia, dar ele n-au fost acceptate de Conferința de pace, în schimb, au fost adoptate unele amendamente redacționale și de fond propuse de delegațiile belgiană, engleză, franceză și poloneză care agrăvau și mai mult clauzele din proiectul de Tratat de pace. Unele dintre delegații și-au motivat opoziția față de cererile românești afirmînd că, în baza articolului 13, România putea, ulterior, printr-un acord cu Puterile Aliate și Asociate sau odată cu primirea ei în O.N.U., să revizuiască clauzele militare respective. Drept urmare, Conferința a recomandat menținerea restricțiilor formulate de Consiliul miniștrilor afacerilor externe, ceea ce reflecta, implicit, faptul că România era plasată în rîndul statelor învinse, inamice, nerecunoscîndu-i-se statutul de cobeligerantă.

Cele mai numeroase și complicate probleme au fost aduse în dezbatere de articolele cuprinse în părțile V și VI (reparații și restituiri), deci clauzele economice ale proiectului de Tratat de pace. Dacă aceste clauze vor rămîne nemodificate — se arăta în declarația guvernului român din 13 august — „România nu le-ar putea satisface și, totodată, ar vedea restaurarea sa economică iremediabil compromisă. Multe din aceste clauze sînt, de altfel, nu numai nedrepte și greu de executat, ci, prin lipsa lor de precizie, îndreptătesc cele mai serioase îngrijorări, deschizînd poarta unor revendicări imaginare, care sînt cu neputință de prevăzute și de evaluate”. Declarația considera anormală obligația impusă Româ-

niei de a acoperi pagubele rezultate din măsurile luate de ea după 23 august 1944, când lupta împotriva Germaniei și a aliaților ei, după cum era nedrept „să fie supuse unui aceluiași regim bunurile dobândite de bună credință pe calea obișnuită a tranzacțiilor comerciale și acelea care au fost luate prin forță și fără nici o despăgubire”. Cu privire la pretențiile unor state aliante occidentale la reparații integrale pentru pagubele pricinuite acestora în timpul războiului, spre deosebire de U.R.S.S., care acceptase principiul compensației parțiale, șeful delegației române arăta în plenul Conferinței, la 13 august 1946: „Ar fi deci straniu să vedem alte Puteri Aliate și Asociate, pe teritoriul cărora România nu a dus niciodată război, aplicând fărăi noastre un tratament cu atât mai aspru, cu cât situația ei economică s-a agravat în așa măsură încât justifică cele mai grave îngrijorări. Cu toate acestea, unele pretenții merg atât de departe încât cer indemnizări pentru ceea ce ar putea constitui pagube indirecte sau chiar o lipsă de câștig”. Pentru a demonstra exigența deosebită a obligațiilor economico-financiare impuse României, într-una din ședințele Comisiei economice pentru țările balcanice și Finlanda, delegația română a atras în mod special atenția asupra faptului că „scăderea structurală a producției de petrol, în urma epuizării zăcămintelor cunoscute, despăduririle foarte insistente... reducerea substanțială a parcului de vite în urma celor 5 ani de război și 2 ani de secetă și executarea angajamentelor asumate în virtutea Convenției de armistițiu, fac să se prevadă, pentru perioada 1946-1951, disponibilități exportabile care n-ar depăși o cifră extrem de redusă, circa 15-20 milioane dolari anual”. Potrivit calculelor întocmite de experții români, sarcinile economico-financiare prevăzute de Tratatul de pace echivalau cu uriașă sumă de 1,2 miliarde dolari, a cărei achitare s-ar fi putut face abia în 25 ani, timp în care orice progres al economiei românești ar fi fost ca și imposibil.

Despre aceste aspecte, *Știința* din 15 septembrie 1946 scria: „Ne întrebăm: ar fi oare echitabil ca atunci când este vorba de interesele economice să nu se ia în considerație situația României, care a participat, printr-un imens efort militar și economic, la repurtarea epocalei victorii asupra fascismului? Ar fi oare în interesul construirii unei păci bazate pe dreptate și prosperitate impunerea unor sarcini excesive, care ar pune România în fața dezastrului economic și, slăbind economicște țara noastră, ar amenința independența ei?”

O serie de clauze economice, cum era aceea în baza căreia România trebuia să plătească U.R.S.S. reparații în valoare de 300 milioane dolari (la paritatea de 35 dolari unciă de aur) în mărfuri — produse petroliere, cereale, vase marine și fluviale, utilaj divers etc. — relau prevederi ale Convenției de armistițiu din 12 septembrie 1944. România mai era obligată să restituie, în bunăstare, toate bunurile identicabile ridicate prin forță sau constrângere de pe teritorii ale Națiunilor Unite, ceea ce se referea înainte de toate la cele aproape 6 vagoane de aur (circa 75 milioane de dolari), dobândit de la germani pe cale de bună credință, având la bază o contraprestație efectivă de bunuri în cadrul unor acorduri și convenții cu caracter comercial și financiar. Se avea, de asemenea, în vedere materialul rulant străin aflat în România — 178 locomotive și 42 000 vagoane — dintre care 135 locomotive și circa 20 000 vagoane urmau să fie remise, după repararea lor, U.R.S.S. în termen de 1 an, fără ca acestea să fie compensate cu cele 274 locomotive și circa 26 000 vagoane — aflate în afara teritoriului român — puse de România la dispoziția armatelor aliante. O altă obligație, care însă nu decurgea din Convenția de armistițiu, ci din hotărârea adoptată de Conferința de la Potsdam, prevedea că activele germane din România vor trece în patrimoniul Uniunii Sovietice. Această hotărâre transpusă în articolul 26

al Tratatului de pace obliga guvernul român să ia toate măsurile necesare pentru a transfera Uniunii Sovietice toate averile germane din România care fuseseră acordate statului sovietic de către Consiliul de control pentru Germania. Coroborat cu articolul 28 — potrivit căruia România renunța la orice pretenții față de Germania, cu excepția celor rezultând din contracte și alte obligații anterioare datei de 1 septembrie 1939, precum și din drepturi dobândite înainte de aceeași dată, articolul 26 din Tratatul de pace punea în seama fărăi noastre o sarcină grea și injustă. România era obligată să renunțe la creanțele sale împotriva Germaniei (circa un miliard de mărci rezultând din exportul românesc în Germania), dar trebuia să plătească creanțele Germaniei împotriva României, ce atingeau suma de 1 100-1 250 milioane mărci (aproximativ 400 milioane dolari)¹.

Eforturi mari economice și financiare impunea României și articolul 24. El stabilea despăgubiri sau compensații pentru pierderile pricinuite în România proprietăților unor dintre Națiunile Aliate, înosebi S.U.A. și Angliei, deși aceste pagube fuseseră provocate în cea mai mare parte de propriile lor bombardamente.

Clauzele economice stipulate de proiectul Tratatului de pace, cumulate cu alte obligații ce, la data respectivă, nici nu puteau fi estimate, puneau, într-adevăr, economia românească într-o situație extrem de grea, ducând la dependența ei față de marile puteri beneficiare ale Tratatului de pace.

¹ Articolul 27 al Tratatului de pace stipula că bunurile românești aflate în țările aliante puteau fi blocate și lichidate, fiind astfel utilizate la stingerea creanțelor acestor țări împotriva României, produsul lichidării ce depășea reclamațiile sau creanțele urmând a fi restituit. Dacă avem în vedere faptul că în Anglia și S.U.A. se aflau, ca proprietate a Băncii Naționale a României, circa 22-23 000 kg aur și devize cu o valoare cvasiechivalentă, se înțelege că acestea puteau deveni, cum remarcă unul dintre membrii delegației române, oriund un argument forte sau „o amenințare împotriva României”.

Foarte activă în dezbaterea problemelor economice ale Tratatului de pace cu România s-a dovedit delegația Australiei, care a propus să nu se stabilească suma reparațiilor datorate de România U.R.S.S., să se amâne examinarea acestei chestiuni pe timp de șase luni și să se creeze o comisie internațională cu împuternicirea de a stabili volumul acestor reparații, iar acestea să fie plătite în devalize străine — lire sterline sau dolari — provenind din export, și nu în mărfuri. Reprezentantul australian E.R. Walker a criticat acordurile bilaterale și metodele prin care U.R.S.S. urma să-și obțină reparații de la fostele state inamice: „Sistemul de a lua reparații din producția curentă — declara el — se apropie de o atingere a suveranității naționale a statelor foste inamice... Este drept și bine să se plătească reparații, însă nu trebuie să se meargă atât de departe încât România să nu-și poată recâștiga situația de față independentă”. Combătînd propunerile australiene, V.M. Molotov a amintit că România n-a fost împotriva clauzei respective și a menționat că sugestiile lui Walker ar face ca ea „să depindă de sistemul monetar anglo-american, ceea ce n-ar fi în interesul ei”. Molotov a arătat în continuare că propunerile delegatului australian „răstoarnă complet condițiile armistițiului cu România”, fiind puse în slujba „acelor care mulți dolari și lire sterline”, ducînd, în ultimă instanță, la zădărnirea achitării reparațiilor către U.R.S.S.

În ceea ce o privește, în cadrul Conferinței de pace, Uniunea Sovietică a susținut clauzele economice din toate proiectele tratatelor de pace cu țările foste aliate ale Germaniei cu următoarele argumente: a) reparațiile erau incluse în convențiile de armistițiu care fuseseră pe larg discutate cu reprezentanții S.U.A. și Marii Britanii; b) ele vor constitui un anumit ajutor dat U.R.S.S. pentru lichidarea urmărilor războiului și refacerea economiei; c) prin

aceste reparații se acorda Uniunii Sovietice satisfacția că țările care au participat, alături de Germania, la războiul antisovietic nu rămneau nepedepsite.

În perioada 15 august-12 octombrie 1946 s-au ținut 38 sesiuni consacrate problemelor economice, în care au fost analizate numeroasele amendamente prezentate de Australia, Uniunea Sud-Africană, Polonia, S.U.A., Franța, Marea Britanie, Ucraina etc., ca și documentele depuse de guvernul român. Astfel, în legătură cu amintitul articol 24 delegația română a depus nu mai puțin de șapte note și memorii, prin care se cereau următoarele modificări: 1) prevederile referitoare la restabilirea drepturilor tuturor resortisanților¹ Națiunilor Unite să se reducă numai la Puterile Aliate și Asociate și numai la perioada existenței stării de război cu fiecare dintre ele în parte; 2) plata despăgubirilor să fie limitată numai până la 23 august 1944 și nu până la semnarea Tratatului de pace; 3) despăgubirile să vizeze numai daunele provocate de măsurile discriminatorii luate de guvernul român; 4) să se plătească numai 1/5 din despăgubiri și nu sută la sută; 5) să se aplice despăgubiri numai pentru bunurile care erau în posesia statului român și a resortisanților săi; 6) să se țină seama de creditele acordate deja pentru reparațiuni etc. În susținerea cererilor sale de reducere a cotei despăgubirilor, guvernul român releva că U.R.S.S., care a suferit în mod direct pierderi în urma operațiilor militare purtate pe teritoriul său, ținînd cont de faptul că România a participat cu forțe importante la războiul antihitlerist, „a redus pretențiile sale de reparații la suma care ar putea fi evaluată la o cincime din cuantumul total al pagubelor cauzate”. România considera, deci echitabil să solicite „același tratament din partea celorlalte Puteri Aliate și Asociate.

¹ Persoană fizică sau juridică aparținînd unui stat sau unui teritoriu aflat sub administrația altui stat.

Aceasta cu atât mai mult cu cît, prin acțiunea sa, România a redus durata războiului, permițînd, astfel, Puterilor Aliate și Asociate să-și micșoreze pierderile și suferințele”.

După lungi confruntări, în Comisia economică și în afara ei, la articolul 24 s-a obținut o reducere cu 25% față de prevederile inițiale și scoaterea din obligațiile României a daunelor ce se refereau la teritoriul românesc ocupat de Ungaria timp de patru ani.

Dintre clauzele proiectului Tratatului de pace care aduceau o atingere a suveranității de stat a României menționăm, cu titlu de exemplu, amendamentele introduse de delegatul britanic W.G. Hull și de delegatul american A. Harriman, referitoare la despăgubirile persoanelor, organizațiilor și comunităților evreiești. Cele două amendamente, cumulate în părțile lor cele mai drastice, au fost votate fără ca delegația română să aibă posibilitatea să-și argumenteze propriile puncte de vedere; din propunerea engleză a fost reținută partea privitoare la „despăgubirea integrală”, iar din cea americană prevederea referitoare la „transferarea bunurilor evreiești vacante unei organizații internaționale”. Adoptate ca recomandări ale Conferinței de pace, propunerile de mai sus au fost atenuate cu prilejul redactării finale a Tratatului de pace, în cursul sesiunii de la New York a Consiliului miniștrilor afacerilor externe, formula „despăgubirea integrală” fiind înlocuită cu „despăgubiri echitabile”, iar, la insistența delegației sovietice, aliniatul referitor la bunurile vacante a fost ameliorat în ceea ce avea el mai supărător — ingerința unei organizații străine pe teritoriul României —, prevăzînd ca bunurile vacante ale persoanelor, organizațiilor sau comunităților care au făcut obiectul unor măsuri de persecuție rasială, religioasă sau al altor măsuri discriminatorii să fie transferate de guvernul român organizațiilor din Româ-

nia care le reprezintă, fiind întrebuințate de acestea pentru scopuri de ajutorare și refacere a membrilor lor din România.

Din analiza activității delegației române¹ rezultă că multe dificultăți s-au datorat deciziilor marilor puteri de a insera în toate cele cinci proiecte ale tratatelor de pace prevederi identice, fără a ține seama de situațiile specifice fiecărei țări și fără a se reveni asupra redactării inițiale a textului dect cu asentimentul unanim al U.R.S.S., S.U.A., Marii Britanii și Franței. Cele cinci țări — Italia, România, Bulgaria, Ungaria și Finlanda — erau privite, de regulă, global, nediferențiat, în pofida situației lor economice și politice anterioare diferite, ca și a problemelor cu care se confruntau, de asemenea diferite. În aceste condiții, chiar dacă unele delegații au recunoscut justetea cererilor românești, au scotit că ele nu puteau fi acceptate, întrucât modificarea Tratatului de pace cu România ar fi dus la „o schimbare de text în toate celelalte tratate”. Ținând seama de această orientare ca și de înțelegerea stabilită cu delegația sovietică, conform căreia prevederile referitoare în mod exclusiv la relațiile româno-sovietice să fie abordate numai în cadrul unor discuții bilaterale, partea română nu a formulat observații la unele prevederi importante din pro-

iectul de pace, cum erau, de exemplu, cele privind retragerea în termen de 90 zile, după intrarea în vigoare a Tratatului de pace, a trupelor sovietice din România, cu excepția celor destinate menținerii liniilor de comunicații cu zona de ocupație sovietică din Austria. N-a obiectat nici la stipulația privitoare la restituirea în același termen a devizelor și a tuturor bunurilor românești întrebuințate de către forțele aliate și la regimul de compensații pentru serviciile și aprovizionările necesare liniilor de comunicații cu aceeași zonă sovietică de ocupație din Austria.

La 10 octombrie 1946, dezbaterile pe marginea proiectului de Tratat de pace cu România au intrat în faza finală. În cea de a 37-a sedință plenară, care a durat de la orele 10 dimineața pînă la 1.40 noaptea, au avut loc ultimele discuții cu caracter general, la care au participat V.M. Molotov, șeful delegației sovietice, Ernest Bevin, din partea Marii Britanii, Edward Kerdelj, șeful delegației iugoslave, senatorul Vandenberg, din partea S.U.A., și generalul cehoslovac Heliodor Pika, după care s-a procedat la votarea pe articole a tratatului.

La 15 octombrie 1946, lucrările Conferinței de pace de la Paris au luat sfîrșit. Prin durata lor, ele au depășit toate calculele inițiale, dar nu au satisfăcut dect parțial speranțele popoarelor. Prin modul ei de organizare și practice nedemocratice, Conferința nu a putut schimba spiritul și conținutul tratatelor de pace, care, în esență, au rămas o emanație a voinței și intereselor marilor puteri ce le redactaseră prin intermediul Consiliului miniștrilor afacerilor externe. Recunoscînd acest fapt, ministrul de externe al U.R.S.S. arăta că „acolo unde puterile care au purtat povara războiului nu s-au înțeles, în prealabil, nici Conferința n-a dat roade”. La rîndul său, reprezentantul S.U.A., John Campbell, avea să scrie, ulterior, că „la închiderea lucrărilor, sentimentul

general era că nici convorbirile și nici voturile nu au rezolvat nici o problemă și nu au contribuit la cauza păcii”.

Desigur, asemenea afirmații categorice nu exprimă o sinteză a tuturor părerilor despre acest important moment al relațiilor internaționale și nici nu redau veridic atmosfera care a domnit în timpul Conferinței. Scopul Conferinței de la Paris, declara ministrul de externe britanic, E. Bevin, la 22 octombrie 1946 în Camera Comunelor, „a fost realizat cu succes”, avînd în vedere că „nu s-a prevăzut în nici un moment ca ea să ajungă la concluzii finale”. Această sarcină revenea Consiliului miniștrilor afacerilor externe, împuternicit să examineze recomandările făcute de reuniunea desfășurată în capitala Franței și să dea redactarea finală tratatelor de pace. Marile puteri erau astfel chemate nu numai să găsească, prin concesii reciproce, soluții în chestiunile litigioase dintre ele, dar să și dovedească în ce măsură erau dispuse să recunoască și să țină cont de interesele legitime ale altor țări. Semnificativă este în acest sens opinia exprimată de delegatul chinez la începutul Conferinței (țară ce nu fusese angajată direct în multiplele probleme europene), cînd a remarcat dificultățile ce puteau să apară într-o operă de o asemenea amploare ca organizarea păcii și a apreciat că lucrările reuniunii de la Paris vor fi rodnice numai dacă puterile victorioase își vor respecta promisiunile făcute în timpul războiului și nu vor impune clauze grele învinșilor, ceea ce ar justifica împotrivirea acestora. De altfel, un sondaj efectuat în rîndul ziariștilor din 27 țări acreditați la Paris a arătat limpede faptul că numai o treime dintre ei au apreciat rezultatele dezbaterilor Conferinței ca fiind un succes.

Tratatul de pace dintre România și Puterile Aliate și Asociate a fost definitivat de Consiliul miniștrilor afacerilor externe ai U.R.S.S., S.U.A., Marii Britanii, Franței și Chinei, întrunit la New York,

¹ În timpul lucrărilor Conferinței de pace, un grup restrîns de fosti diplomați și oameni politici români care se aflau în emigrație, raliati în jurul lui Grigore Gafencu, au înaintat memorii, note și scrisori Conferinței, cuprinzînd observații asupra proiectului Tratatului de pace, au susținut direct aceste observații prin contacte cu delegații și experți ai unor state aliate occidentale, ca și prin articole, comentarii și interviuri publicate în presa străină. O asemenea acțiune, desfășurată în afara Conferinței și de multe ori în discordanță cu poziția adoptată de delegația oficială a României, nu era de natură să ușureze soluționarea problemelor puse atunci în fața diplomației românești. Mai mult dect atît, demersurile lor insolite au avut, în pofida bunelor intenții ale unora dintre ei, efecte dăunătoare statului țării, creînd dificultăți în plus delegației române, făcînd jocul unor interese străine, ceea ce s-a resimțit în atitudinea defavorabilă a unor delegați ai puterilor aliate față de cerințe legitime ale guvernului român.

Între 4 noiembrie și 11 decembrie 1946; în esență, el a menținut textul adoptat de Conferința de la Paris. Unele ameliorări în sensul observațiilor guvernului român au fost aduse totuși, îndeosebi la articolul 24; indemnizațiile ce urmau a fi plătite cetățenilor Națiunilor Unite pentru daunele provocate proprietăților lor în România au fost reduse la două treimi. Această reducere era însă nesatisfăcătoare din punctul de vedere al României, care ceruse ca despăgubirile să fie scăzute la o cincime. La 1 februarie 1947, pe baza amplei informări prezentate de ministrul de externe, Consiliul de Miniștri al României a examinat prevederile Tratatului de pace și a hotărât acceptarea și semnarea lui. „Tratatul de pace — sublinia în încheiere primul ministru dr. Petru Groza — este o unitate. El nu poate fi divizat. Are... părți umbroase și părți luminoase. Noi nu putem să acceptăm numai părțile luminoase și să refuzăm altele care nu ne convin.

Cei care ne vor face critică, și vor fi destui de aceștia, să știe însă că noi ne-am făcut datoria nu numai în decursul tratativelor de pace, dar noi ne-am făcut datoria și prin munca noastră de guvernare. Începând de la 6 martie 1945 și până la semnarea acestui tratat, noi am urmărit consecvent o linie politică a adevăratei democrații și care linie politică a determinat în cea mai mare parte rezultatele obținute..., începând cu dobândirea în întregime a Ardealului de Nord și până la obținerea integrală a suveranității statului nostru...

Credem că putem pași la ultimul act de formalitate, la semnarea Tratatului de pace cu conștiința că am făcut tot ce era posibil pentru a salva interesele țării”.

La 10 februarie 1947, tot la Paris, Tratatul a fost semnat, iar la 23 august, Parlamentul român a hotărât în unanimitate ratificarea lui. El a constituit un instrument politico-juridic de importanță majoră: a proclamat încetarea stării de război și a regi-

mului de armistițiu, creând condiții favorabile restabilirii și amplificării relațiilor internaționale ale României, pentru încadrarea ei în O.N.U. Anulând diktatul de la Viena s-a dat încă o confirmare adevărului că relațiile de forță și dictat, încălcarea integrității teritoriale și amestecul brutal în treburile interne ale altor state sînt condamnate de istorie și sortite eșecului.

În întreaga perioadă a pregătirii și participării țării noastre la Conferința de pace s-au reafirmat prodigios la scară internațională orientările patriotice ale Partidului Comunist Român, realismul și clarviziunea liniei sale politice. Fiind cea mai influentă forță politică din România și devenind, de la 23 august 1944, partid de guvernământ, iar de la 6 martie 1945, odată cu instaurarea primului guvern muncitoresc-țărănesc din istoria țării, principalul participant la opera de guvernare, partidul comunist a fost în toți acei ani promotorul și conducătorul amplului proces de transformare revoluționară și democratică a societății românești, de înlăturare consecventă a aspirațiilor și voințelor poporului român de libertate, independență și suveranitate națională. Toate acestea erau subliniate și apreciate cum se cuvine de către șeful guvernului cu prilejul analizei de către Consiliul de Miniștri a activității delegației trimise la Paris spre a ne reprezenta la Conferința de pace. El ținea să aprecieze în mod deosebit „rolul precumpănitor” al P.C.R. în apărarea intereselor naționale, faptul că prin întreaga sa „atitudine clară și patriotică... [partidul comunist] ne-a servit țara și neamul”. „Prin semnarea și ratificarea Tratatului de pace cu Puterile Aliate și Asociate — scria *Scnteia* — România intră într-o nouă fază de relații internaționale, politice și economice. Ea își propune să joace astfel un rol activ în lupta pentru statornicirea unei păci trainice, pentru democrație și colaborare între națiuni, aducând în noua viață internațională o experiență și învăță-minte din cele mai prețioase”. ■

Conferința anuală a Asociației americane de istorie

La Chicago s-au desfășurat lucrările Conferinței anuale a Asociației americane de istorie. În programul conferinței au figurat și două teme referitoare la istoria României: „Lupta pentru independență a poporului român, de la Unirea Principatelor, 24 ianuarie 1859, până în zilele noastre” și „Rolul culturii în dezvoltarea conștiinței naționale în epoca lăunilor (secolul al XVIII-lea — prima jumătate a secolului al XIX-lea)”. La lucrări a participat o delegație de istorici români, care a prezentat comunicări de o înaltă ținută științifică. În cadrul cărora s-a relevat continuitatea luptei poporului român pentru independență și unitate națională, condițiile istorice ale fărâșirii statului național unitar român și ale desfășurării actului revoluționar de la 23 August 1944. O atenție deosebită a fost acordată prezentării principiilor și obiectivelor politicii externe a României, care poartă amprenta gândirii strălucite a președintelui Nicolae Ceaușescu, urmărind neabătut afirmarea și respectarea dreptului sacru la independență și dezvoltare de sine stătătoare al tuturor popoarelor, crearea unui climat de deștindere, înțelegere, cooperare și pace în Europa și în întreaga lume.

În cadrul dezbaterilor s-a efectuat un rodnic și util schimb de opinii, istoricii americani manifestând un viu interes față de istoria țării noastre și cercetările istoricilor români. Cu acest prilej au fost difuzate studii și numeroase lucrări de istorie publicate recent în țara noastră.

În comunicările prezentate a fost pus în lumină prestigiul internațional al României, al președintelui Nicolae Ceaușescu. Conferința a contribuit la dezvoltarea în continuare a conlucrării dintre istoricii români și americani, în spiritul respectului riguros față de adevărul istoric, al stimei reciproce și al înțelegerii dintre cele două popoare.

REVIZIONISMUL — GRAVĂ PRIMEJDIE PENTRU RELAȚIILE DE BUNĂ VECINĂTATE ȘI PACEA POPOARELOR

Dr. VIORICA MOISUC

În 1929, cunoscutul om politic român I.G. Duca, referindu-se la necontenita agitație revizionistă a Ungariei horthyiste, la tentativele mereu și mereu reluate, de la 1918 încoace, de a răsturna ordinea politică și teritorială bazată pe principiul naționalităților, sublinia: „Este inadmisibil să se vorbească azi de revizuirea tratatelor de pace. În adevăr, aceste tratate au fost scrise cu sînge, nu cu cerneală. Ele au izvorît din sacrificii nemaipomenite, nu din raționamente abstracte. Omenirea care s-a jertfit pe toate cîmpurile de luptă a înțeles să dea lumii un statut nou, avînd la temelie lui aplicarea principiului naționalităților — un statut pe temeiul căruia popoarele să poată trăi în pace și propășire ani de-a rîndul. Omenirea nu a înțeles și omenirea nu poate în-cuviința ca acest statut, obținut cu atîta trudă și cu atîta jertfă, să poată fi răsturnat la fiecare pas pentru satisfacerea ambițiilor și răzburărilor altora... Orice acțiune menită să tulbure pacea lumii pe temeiul revizuirii tratatelor se va izbi de împotrivirea hotărîtă a întregii conștiințe a lumii civilizate”.

În adevăr, după marile transformări revoluționare naționale din 1918, recunoscute și înregistrate în tratatele de pace de la Versailles, Saint-Germain, Trianon și Neuilly, din 1919-1920, consolidarea păcii, a stabilității internaționale pe baza colaborării între toate statele egale în drepturi a devenit problema majoră a întregii „lumi civilizate”, cum spunea Duca. Dar, chiar din acel moment, unele state au privit lucrurile din cu totul alt unghi, și anume, sub masca unor formule care apelau la „justiție” și „pace”, urmăreau de fapt anularea sau modificarea statutului teritorial european consfințit în tratatele de pace, întoarcerea la vechile înghetări politico-administrative perimate, măturate de istorie în 1918. De la început, revizionismul — proclamarea necesității revizuirii sau anulării unor clauze politice, teritoriale, militare ale tratatelor de pace, a Pactului Societății Națiunilor — s-a dovedit a fi un factor destabilizator, de regres în viața internațională, de frînă a cooperării între state, de învrăjbiere a popoarelor. În orientarea puterilor cu veleități imperialiste, revizionismul a fost mijlocul de infiltrație în anumite

zone geografice, de subminare a suveranității naționale a unor țări, de pregătire a unor acțiuni politice de anvergură, avînd ca obiectiv cucerirea de teritorii străine, subordonarea economică și politică a altor popoare. Revizionismul a fost sinonim cu insecuritatea, instabilitatea, cu tulburarea atmosferei de pace și muncă constructivă, cu discordia și subminarea încrederii între state și națiuni.

Un rol de tristă faimă în lansarea vehementă și primejdioasă a tezelor și a politicii primitive a revizionismului și-a asumat Ungaria horthyistă. Nu mai este azi un secret pentru nimeni că horthyismul deține înțietatea în Europa în acțiunea revizionistă și șovinistă. În primăvara și vara anului 1920, guvernul horthyist a întreprins o acțiune politică, diplomatică și militară de mare anvergură pentru a obține refacerea, chiar și parțială, a „regatului Sf. Ștefan”. Proiectul „Confederației danubiene”¹, conceput de cercurile horthyiste, viza posibilitatea reanexării Transilvaniei, a unor părți din Cehoslovacia și Iugoslavia și transformarea Ungariei în for diriguitor al Europei Centrale. Pentru a-și atinge scopul, Horthy nu s-a dat în lături de la nimic: încalcînd prevederile abia semnataului tratat de pace de la Trianon, a mobilizat armata ungară și, agîtînd sloganul „pericolului bolșevic”, și-a asumat rolul de „apărător și salvator” al Europei în fața unei presupuse invazii a armatei roșii sovietice. Parlamentul ungar a formulat cererea „ca Europa să dea imediat mandat Ungariei să organizeze rezistența pe Carpați cu armata ei reconstituită” (o documentație completă a acestei probleme găsim în Arhiva Ministerului de externe al Franței, seria Europa 1918-1929. Ungaria, vol. 46, 47, 48). „Îngrijorat” de „neputința” Cehoslovaciei și a României de a se apăra singure în fața „pericolului bolșevic”, Horthy s-a arătat gata să le „salveze”... ocupîndu-le! Mai mult, magnaii de la Budapesta au combinat aceste planuri cu tentativa de readucere pe tronul Ungariei a Habsburgilor; prezumtivul rege al Ungariei, arhiducele Iosif de Habsburg, pregătise, în septembrie 1920, chiar și textul „proclamației” pe care

1 Magazin istoric, nr. 2/1985, 9/1986.

avea de gînd s-o lanseze a doua zi după ce evenimentul s-ar fi produs. Obiectivele prioritare ce rezultau din această „proclamație”: reanexarea Transilvaniei și a Slovaciei, precum și reînarmarea Ungariei „pentru a apăra Europa de pericolul bolșevic”.

Riposta României, Cehoslovaciei și Iugoslaviei față de agresivul plan ungar de declanșare a unui război pentru reanexarea fostelor teritorii pierdute a fost promptă și fără echivoc. Miniștrii de externe român și cehoslovac, Take Ionescu și, respectiv, Eduard Beneș, au anunțat la Budapesta, Paris și Londra că „se vor opune categoric oricărei tentative de modificare a frontierelor”; guvernul român a subliniat că „are ferma intenție să urmeze față de Ungaria o politică de bune raporturi”, dar că „atitudinea sa se va schimba în cazul cînd Ungaria va adopta o poziție amenințătoare față de vreunul dintre vecinii săi: acesta va avea în mod sigur tot sprijinul României”. La rîndul său, ministrul de externe iugoslav, Vesitch, a precizat: „Nu vom tolera nici o tentativă de răsturnare a statutului stabilit prin tratatele semnate la Conferința de Pace [din 1919-1920]”. (Arhiva Ministerului de externe al României, Fond Dosare speciale, vol. 16).

In acele împrejurări, cînd planurile agresive horthyiste se anunțau ca un real pericol pentru pacea și independența unor țări din regiune, scontînd indirect pe cointeresarea economică și politică a unor cercuri conducătoare din Franța și Anglia, dornice să-și extindă, prin intermediul Ungariei, dominația și influența în această parte a Europei, România, Cehoslovacia și Iugoslavia au realizat o alianță antirevizionistă, Mica Înțelegere, ca instrument de apărare a statului lor național, a păcii și stabilității în centrul și sud-estul Europei. Trebuie amintit faptul extrem de important că această alianță defensivă, de securitate, cooperare și pace nu a fost nici un moment închisă aderării Ungariei, dar aderarea acesteia era condiționată de respectarea tratatului de pace de la Trianon, de obligația formulată în preambulul Pactului Societății Națiunilor „de a întretine la lumina zilei relații internaționale fondate pe justiție și onoare, de a observa riguros prescripțiile dreptului internațional, recunoscute de acum înainte ca regulă de conduită a guvernelor, de a face să domnească justiția și de a respecta toate obligațiile tratatelor”. Toate aceste înalte precepte de morală internațională au fost însă și au rămas în profundă contradicție cu obiectivele, mijloacele și metodele politicii externe duse de cercurile conducătoare ungare. O dovedesc nenumărate fapte petrecute în deceniile ce au urmat. Ungaria horthyistă a fost un permanent focar de agresivitate, atît prin propriile sale planuri de cucerire de teritorii, cît și prin rolul de post înaintat al imperialismului și revizionismului german și, ulterior, de instrument de acțiune al hitlerismului pentru izolarea statelor antirevizioniste din zonă, cucerirea și dominația lor.

Să amintim, în această ordine de idei, rolul important al Ungariei horthyiste în cultivarea terorismului internațional — mijloc folosit pe scară largă de forțele reacționare fasciste și hitleriste pentru subminarea păcii și securității, lichidarea oamenilor politici ce li se împotriveau, crearea unei atmosfere de încordare și panică. Este bine-

cunoscut faptul că la Janka Puszka, în Ungaria, se afla unul dintre principalele centre de pregătire a asasinilor ce urmau să execute, din dispoziția dictatorilor Horthy, Mussolini, Hitler, atentate politice. Procesul uneia dintre cele mai odioase crime — asasinarea, în octombrie 1934, la Marsilia, a regelui Alexandru al Iugoslaviei și a ministrului de externe francez, Louis Barthou — a dezvăluit opiniei publice internaționale date și fapte relevante privind modul în care în Ungaria horthyistă se înnoadă firele unor vaste comploturi internaționale (vezi amănunte în Roger Colombani, Jean-René Laplayne, *La mort d'un roi. La vérité sur l'assassinat d'Alexandre de Yougoslavie*, Paris, 1971).

Componentă activă a grupării de state ce pregătea războiul de revanșă, de cucerire de teritorii străine, Ungaria horthyistă a jucat un rol principal în tragedia cehoslovacă din 1938-1939. Este arhicunoscută convenția criminală Hitler-Horthy în mutuirea și cucerirea Cehoslovaciei, în pregătirea, în martie 1939, a unui atac armat contra României. În vara anului 1940, sub manta hitleristă ocrotitoare, Ungaria își atingea obiectivul pentru care nu precupețise nimic timp de 22 ani: anexarea unei mari părți a Transilvaniei, răpită poporului român. La 10 iulie 1940, Horthy îi scria lui Hitler: „Ardem de dorința de a ne răzuna pe români... Nu putem suporta «România Mare». Sarcina noastră istorică a fost să apărăm Europa în fața Răsăritului... Dar, fără a stăpîni Carpații, noi nu putem îndeplini această sarcină. De aceea, stăpînirea Carpaților este pentru noi o problemă vitală. Ardealul este singura fortăreață naturală a Europei și va fi spre binele Germaniei dacă țara va fi în mîni noastre” (Arhiva militară franceză, Vincennes, 7 N-7032; nepăgînat). Cum se știe, „salvatorii” au adus însă cu ei, în toate teritoriile cucerite, teroarea, groaza, crimele monstruoase, au dat o nouă probă elocventă de ceea ce s-ar fi ales din civilizația milenară a unui popor pașnic și drept, ajuns sub călcîiul barbariei¹.

Arsenalul revizionismului horthyist, pus în slujba refacerii vechii Ungarii, a acordat un loc aparte și un rol deosebit de important bisericii catolice. Intolerant și exclusivist, catolicismul în vechea Ungarie a fost un instrument de maghiarizare forțată dirijată de statul ungar. După 1918, profitînd de toleranța guvernului de la București, organizația bisericii romano-catolice a devenit un fel de stat confesional în statul român, a cărui suveranitate a fost subminată și nesocotită. Grație Concordatului cu Vaticanul, încheiat în 1927, revizionismul și revanșismul ungar au obținut, prin biserică, un puternic sprijin în planurile lor de subminare a independenței și suveranității României. Prin articolul 4, Concordatul era deosebit de periculos, „lăsînd toate porțile deschise către Roma tuturor cetățenilor catolici [din România] care caută acolo nu sprijin religios, ci o pîrghie în acțiunea lor politică îndreptată contra stării de drept actuale a României” (vezi amănunte în Onisifor Ghibu, *Nullitatea concordatului dintre România și Sf. Scaun*, Cluj, 1935). O recunoașterea deschisă chiar și dr. Elmer Gyrfas, vice-președintele Partidului maghiar din România și al Asociației

¹ Vezi volumul *Terorarea horthyisto-fascistă în nord-vestul României. Septembrie 1940-octombrie 1944*, București, 1985.

maghiarilor din România pentru Societatea Națiunilor: „Noi, catolicii ardeleni — declara el — avem aici, la poalele Carpaților, o misiune. Ni s-au pus înainte scopurile, ne-am așezat în inimi busola și cel ce trebuie să ne păzească să nu ne cufundăm, e cu noi”.

Nicolae Iorga, cu incisivitatea-i bine cunoscută, scria: „Oricînd ea [Roma] — deloc latină în această privință — ne dădea pe noi pradă ungarilor. Neputîndu-se sprijini pe altă dinastie decît cea a Habsburgilor, Roma nu crede că dîintr-un ceh eretic, dîintr-un sîrb și un român schismatici, se poate reface scutul austro-unguresc al bisericii... De aceea, Roma este aceea care lucrează la educație cu hărțile vechii Ungarii la bază, a copilului Otto [de Habsburg]... Roma este aceea care cheamă în congrese pur maghiare pe aceia care au de la Dumnezeu misiunea de a reface Ungaria astăzi, Austria mîine...” (Neamul românesc, din 11 noiembrie 1922).

Forțele patriotice și democratice se pronunțau fără rezerve pentru apărarea frontierelor naționale, a păcii și securității statului român. În anii cînd pericolul fascist-revizionist a devenit tot mai puternic, amenințînd libertatea și independența popoarelor central-sud-est europene, Partidul Comunist Român s-a impus ca forță mobilizatoare a întregii națiuni pe platforma luptei de apărare a țării, de solidaritate cu toate forțele progresiste din lume, cu toți cei care erau vizati de planurile agresive hitleristo-horthyiste. Documentele partidului comunist, în care se atrăgea atenția asupra necesității creării unor largi coaliții de forțe sociale și politice capabile să asigure independența și suveranitatea țării, au găsit un larg ecou în opinia publică românească. Sub conducerea comuniștilor și a celorlalte organizații democratice, patriotice, în anii deceniului patru s-au desfășurat puternice demonstrații împotriva fascismului și revizionismului. Toate acestea au culminat cu marea demonstrație de la 1 Mai 1939, reunind zeci de mii de participanți sub lozincă *Să apărăm granițele țării!*

În pofida acestor adevăruri, cunoscute de toată lumea, inclusiv de opinia publică de bună credință din Ungaria, de oamenii de știință, istoricii și publiciștii unguri, care n-au avut nimic comun cu horthyismul și politica de tristă amintire a acestuia, există încă și azi prelungiri în timp ale propagandei dușmănoase, dăunătoare ce a înflorit sub regimul horthyist, propagandă care se caracteriza prin exacerbarea șovinismului și megalomaniei ungare, denigrarea istoriei popoarelor vecine, negarea realităților existente și revendicarea belicoasă a fostelor teritorii, toate acestea printr-o răstălmăcire de o fantezie fără seamăn a istoriei mai vechi sau mai noi, o răsturnare a logicii celei mai evidente. Caracteristic pentru întreaga această propagandă, ante- și postbelică, este o continuitate perfectă în maniera de răstălmăcire deliberată a istoriei, o similitudine pînă la identitate între tezele fabricate în voita totală ignorare a faptelor și în contradicție cu ele.

Un exemplu cît se poate de elocvent despre intoxicarea conștiințelor tinerei generații din Ungaria îl oferă manuale de istorie pentru școlile secundare din Ungaria (*A magyar nemzet története* — Istoria națiunii maghiare) folosite în perioada interbelică; ele erau concepute și realizate

în scopul exacerbării naționalismului șovin și a denigrării trecutului istoric al popoarelor vecine: „Despărțirea de statul maghiar a românilor, cehilor, slovacilor și altor naționalități — se arăta în ediția din 1931 a sus-numitului manual — nu este o reanexare la pămîntul natal și la națiunea-mamă, decî nu este o reparație a unei nedreptăți, ci este o mutilare silnică a teritoriului ungar care veacuri de-a rîndul le-a dat azil...” (p. 112).

Prelungirile în timp ale acestui curent de idei și opinii profund nocive și periculoase, atît de larg și consecvent propovăduite și atît de dragi unor reacționari înverdati, le regăsim și azi la un mare număr de istorici, publiciști și politologi unguri. Astfel, istoricul Magda Adam, în lucrarea *Magyarország és a Kísántant a harmincas években*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1968 (Ungaria și Mica Înțelegere în anii '30), se străduiește, cu aceeași incoerente pseudoargumente, să susțină că tratatul de la Trianon „a dezagregat Ungaria, care era o unitate economică, în părți cu structuri economice unilaterale, ce au intrat în concurență unele cu altele și au fost incapabile să realizeze o veritabilă autonomie [economică]” (p. 28). Negînd lupta revoluționară de eliberare a românilor și a celorlalte națiuni asuprite de dubla monarhie, Magda Adam taxează drept „imperialistă” și „reacționară” orice acțiune politică ce avea drept scop menținerea frontierelor anului 1918, a stabilității și păcii în centrul și sud-estul Europei. Printr-o curioasă răsturnare a noțiunilor, aflăm că menținerea păcii, securității, respectarea tratatelor de pace, a frontierelor ar reprezenta o politică „imperialistă”, iar revizuirea lor, refacerea falsei „unități” a Ungariei vechi — politică „justă”, „progresistă”. O variantă pe aceeași temă este și articolul lui Sándor Balogh, *Problema ungară la Conferința de pace de la Paris (1946)*, în *Külpolitika*, nr. 4/1985. Nimic nou, aceleași teze despre „nedreptatea” făcută Ungariei prin tratatul de la Trianon, „anexarea” la România a Transilvaniei, „teritoriul ungar” și, desigur, despre „dreptatea” ce s-ar fi făcut Ungariei în 1940, cînd i s-a „redat” prin „arbitraj” o parte a Transilvaniei. Numai că, acest autor certat cu adevărul istoric „uită” un lucru elementar și la îndemîna oricărui cercetător, și anume, că tratatul de pace de la Paris din 1947 a confirmat tratatul de la Trianon, act ce înseamnă, implicit, reconfirmarea hotărîrilor de autodeterminare din 1918, adoptate de Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, de unire a Transilvaniei pe veci cu patria mamă — România.

Nu sînt greu de înțeles motivele pentru care se intensifică propagarea de către o serie de persoane din țara vecină a noi și noi variante pe aceeași temă: „necesitatea refacerii vechii Ungarii”. Subminarea prieteniei și colaborării dintre popoarele român și ungar, destabilizarea situației în această regiune, compromiterea relațiilor de bună vecinătate dintre România și Ungaria — sînt dorințele celor ce reanimă vechi concepții și sloganuri horthyiste. Ele vin însă în totală opoziție cu interesele majore ale păcii și socialismului, ale prieteniei și colaborării, ale securității și cooperării în Europa și în lume. De aici, din Carpați, românii au întins întotdeauna o mînă prietenească Ungariei vecine; dar din Carpați românii n-au de gînd nici să plece, nici să tolereze stăpîniri străine, nici să accepte atacuri deliberate la adresa istoriei lor multimilenare. ■

TUDOR VLADIMIRESCU —

istoria unui celebru portret

În 1874, în editura craioveană „Gh. Chițu și I. Teodorian”, sub semnătura lui C.D. Aricescu (1823-1886), a apărut cunoscuta lucrare *Istoria revoluțiunii române de la 1821*, însoțită de o culegere de documente intitulată *Acte justificative la istoria revoluțiunii române de la 1821*. Corespondența dintre C.D. Aricescu și editorul Gh. Chițu, conservată la Direcția generală a Arhivelor statului, București, ne dezvăluie o latură mai puțin cunoscută a activității autorului acestei importante lucrări istoriografice din secolul trecut. Pasionat de cercetarea arhivelor și a tuturor surselor de informare ce i-ar fi permis o cât mai completă cunoaștere a vieții și activității conducătorului marii ridicări populare din 1821, C.D. Aricescu a acordat o atenție deosebită și laturii iconografice a evenimentelor pe care le-a cercetat. Și negăsind nici o reprezentare grafică a chipului lui Tudor, el s-a adresat pictorului Nicolae Grigorescu cu rugămintea ca, pe baza mărturiilor pe care urma să i le pună la dispoziție, să realizeze un portret al eroului, portret destinat ilustrării volumului în pregătire¹. Contractul dintre editor și autor stipula în mod special „fotografierea portretului lui Tudor Vladimirescu după originalul în ulei ce se încerca a se face de domnul Grigorescu, dacă va reuși a-l reproduce după însemnările ce i s-au dat, cât se va putea mai natural”. Editorul a fost atît de atras de ideea reconstituirii portretului, încît, la 21 iulie 1872, îi scria lui C.D. Aricescu: „Este vorba de por-



Portretul lui Tudor Vladimirescu, executat de Th. Aman la cererea editorului Gh. Chițu

tretul lui Tudor Vladimirescu la care țin atît de mult, încît dacă nu l-aș avea mi-ar strica toată iluziunea. Te felicit de ideea ce ai avut a încerca pe domnul Grigorescu, unicul, după mine, [în stare] de a efectua o asemenea idee”.

Nu se cunosc motivele pentru care N. Grigorescu nu a dus la bun sfîrșit acest proiect. Văzînd însă că acesta într-

zia realizarea portretului și pentru a-l degreva pe C.D. Aricescu, angajat în munca de redactare a lucrării, editorul Gh. Chițu s-a adresat lui Theodor Aman, cu care întreținea vechi legături de prietenie. Acesta a acceptat oferta. Pentru o reconstituire cît mai veridică a chipului marelui bărbat, Aman a utilizat mărturiile scrise și orale ale contemporanilor eroului, mai ales pe acelea ale lui Petrache Poenaru, fostul secretar de cancelarie al lui Tudor. Demersul pictorului era urmărit cu viu interes de oameni de cultură și reprezentanți ai vieții politice. Vasile Boerescu — ministrul instrucțiunii publice din acea vreme — i-a mărturisit lui C.D. Aricescu că ar fi dorit să vadă portretul. Pictorul, riguros ca întotdeauna, a răspuns: „Aș fi consimțit cu plăcere la dorința domnului ministru însă după cum știți, portretul nu este definitiv terminat; aștept cadrul [rama] pentru acesta. Un tablou fără cadru nu-și are efect. Dorința domnului ministru mă fletează și voi fi fericit a-l satisface cînd totul va fi în regulă”.

La începutul anului 1874 tabloul era isprăvit și trimis, pentru a fi văzut, ministrului instrucțiunii publice. Acesta a apreciat portretul ca reușit, adăugînd că pictorul l-a „făcut cu fantezie”, avînd în vedere talentul autorului.

Din 1874, generațiile care au urmat nu au mai putut pronunța numele lui Tudor Vladimirescu decît printr-o asociere a chipului maiestuos pe care i-l fixase pentru veșnicie pe pînză Theodor Aman, acest mare cronicar în imagini al istoriei neamului său.

Lidia BRĂNCEANU

¹ Cel mai vechi portret cunoscut al eroului a fost reprodus în *Magazin istoric*, nr. 11/1974.

● Conflict între A.A.¹ și S.S.² ● Himmler și Ribbentrop în cursă pentru a întări dominația nazistă în România ● Ianuarie 1941: punerea în mișcare a planurilor Wehrmachtului ● Pentru prima oară reconstituit public dosarul șefului agenturii S.S. la București ● Agenții naziști și rolul lor în rebeliunea cămășilor verzi

RIVALITĂȚI

ÎNTRE WILHELMSTRASSE ȘI PRINZ ALBRECHTSTRASSE

Dr. EUGEN PREDA

Nu trecuse nici o lună de la protocolar fastuoasă prezentare a scrisorilor sale de acreditare la Palatul regal din București și proaspătul ministru plenipotențiar al Germaniei, baronul Manfred von Killinger³, a părăsit capitala română. Aparent, plecarea sa a coincidea cu vizita generalului I. Antonescu la Viena, pentru a se întâlni cu mareșalul H. Göring. Dar Killinger nu a participat la convorbirile celor doi, din 5 martie 1941, dintre oficialitățile germane de la București, prezent la aceste convorbiri fiind H. Neubacher. Destinația lui Killinger nu era însă prea departe de metropola de pe Dunăre, fiind convocat la Salzburg. De când Hitler își instalase, în munții ce domină locurile, reședința de la Berghof, „orașul lui Mozart” devenise, după anexarea Austriei, o „filială” pentru numeroase departamente naziste. În vecinătate, în castelul de la Fuschl, domeniu confiscat de la un monarhist austriac, trimis într-un lagăr de concentrare, își petrecea o bună

parte a timpului ministrul de externe Joachim von Ribbentrop⁴.

În cercurile diplomatice și militare germane de la București, scopul chemării lui Killinger nu era un secret, cum a constatat Ulrich von Hassell, fost ambasador la Roma, venit în România în acele zile pentru chestiuni economice, dar și pentru a relua legăturile cu „vechi cunoștințe”, printre care regina Elena. În seara de 27 martie 1941, el nota în jurnalul său: „Ambasadorul Killinger, în mod destul de curios, lipsește de trei săptămâni și în această perioadă, în mod tot atât de curios, Neubacher este un fel de chargé d'affaires⁵. Neubacher însuși critică absența îndelungată a lui Killinger, provocată de luptele sale pentru supremație cu alte organe ale partidului [nazist] din București, în primul rând cu S.D. O situație tipică pentru al III-lea Reich: toți contra tuturor”. După două zile, o altă consemnare: „Astăzi dimineața l-am vizitat pe șeful misiunii militare, generalul Hansen. Și el se plînge de îndelungata absență, de săptămâni, a lui Killinger, abia numit, din care românii ar putea trage concluzia privind o duplicitate a politicii germane. Personal, sint convins de această duplicitate a Germaniei...

¹ Auswärtiges Amt — Ministerul de externe din Berlin.

² Inițialele S.S. provin de la Schutzstaffel; ele au desemnat, la început, pe cei 200 membri ai găzii personale a lui Hitler.

³ Magazin istoric, nr. 8/1986.

⁴ În imagini: protagoniștii unei aprige dispute în care Ribbentrop (stînga) și Himmler (dreapta) urmăreau întărirea dominației celui de-al III-lea Reich în România.

⁵ A fost numit ministru de externe în februarie 1938, după ce deținuse anterior funcția de ambasador la Londra (din vara 1938). În rândurile șefilor naziști, fostul importator de vinuri, care, în condiții duioase își adăugase particula nobiliară von, era poreclit Ribbenob.

⁶ Însărcinat cu afaceri, înlocuitor, în absență, al titularului legăției sau ambasadei respective.

Cum mi-a spus Neubacher, Horia Sima a fost dus în siguranță în Germania. Killinger a încercat să se impună aici ca singurul reprezentant politic, în primul rând față de S.S., dar pînă acum degeaba”.

Ancheta: o armă cu două tăișuri

La 26 ianuarie, Hitler a primit o telegramă de la I. Antonescu, prin care acesta își exprima recunoștința pentru că „am simțit în spatele meu umbra loială a marelui Führer”. La Berlin însă eșecul rebeliunii legionare (21-23 ianuarie)¹, eșec la care, în urma instrucțiunilor exprese ale Führerului, își dăduseră concursul și șefii legației și ai misiunii militare germane, a amplificat conflictul dintre J. Ribbentrop și H. Himmler, șeful S.S. Aflați într-o permanentă competiție pentru grațiile lui Hitler, ambii tindeau la extinderea, în favoarea instituțiilor în fruntea cărora se aflau, a părții ce le revenea din controlul asupra puterii, premisă de bază în angrenajul celui de-al III-lea Reich pentru păstrarea statutului personal.

Abia sosit de câteva ore la București pentru a-și lua în primire postul, Killinger primise în zorii zilei de 25 ianuarie o telegramă de la Ribbentrop, în care acesta îi atrăgea atenția că „se ridică problema cum a fost posibil ca mișcarea legionară să decidă să treacă la acțiune chiar în momentul în care puternice unități de trupe germane se concentrează în țară [în România]?”. Instalat în somptuosul palat de pe Wilhelmstrasse, fosta reședință a președintelui Germaniei (funcție abolită odată cu decesul lui Hindenburg, în august 1934), Ribbentrop considera că sosise momentul să-și consolideze autoritatea. Ribbentrop avea o „natură monstruos de suspicioasă”, cum îl descria colaboratorul său apropiat dr. Paul Schmidt². Pentru istoricul vest-

La Salzburg și, ulterior, la Berlin, Killinger, cum vom vedea, își pleda cazul; dacă pierdea, pentru el nu era în joc doar postul... Conta însă pe sprijinitori puternici și, în special, pe conjunctură.

german J. Fest, pe ministrul de externe nazist îl caracterizau „o lipsă totală de probitate intelectuală, brutalitatea și setea de supunere”. De la izbucnirea războiului, vanitosul ministrul de externe se simțea frustrat de influența în creștere a lui H. Himmler în operațiunile destabilizatoare de peste hotare. În anturajul lui Hitler încă din 1925, Himmler preluea în 1929 conducerea gărzii personale a acestuia, reușind să-și lărgască co tinuu atribuțiile. De la cartierul general S.S. (aflat în clădirile fostului Muzeu de folclor și ale unei învecinate școli profesionale industriale de pe Prinz Albrechtstrasse) se răspindea pînă de păianjen a Gestapoului (poliția secretă) și a celorlalte instituții polițienești centrale de stat, precum și a unor organisme direct subordonate partidului nazist și care aveau misiuni de spionaj și contraspiionaj. Din această ultimă categorie se distingea S.D.³, dotat și cu o secție specială pentru străinătate. Reinhard Heydrich era principalul adjunct al lui Himmler, cumulfund funcțiile de șef al Biroului central al Gestapoului și al S.D.-ului (Chiar în prezent este dificil să se facă o delimitare strictă a activităților agenților acestor organisme în afara granițelor Reichului, adeseori ei acționînd sub un singur acoperămint).

În amintita telegramă din 25 ianuarie 1941, Ribbentrop îi cerea lui Killinger să afle circumstanțele în care se produsese acțiunea legionară,

³ Sicherheitsdienst — Serviciul de siguranță al Reichsführerului S.S. (titlatura oficială a lui Himmler). Himmler avea în subordine și trupele S.S. care păzeau lagărele de concentrare, precum și Oficiul rasei și populației. Fostul fermier, care se îndeletnicise cu selecția păsărilor de rasă și care avea o înfățișare prea puțin corepunzătoare proclamațiilor standard arlene, devenise notoriu și ca adept al „purității absolute a singelui nordic”.

deoarece „trebuie să ne întrebăm dacă, în pofida directivelelor clare și neechivoce ale Führerului, nu au existat unele autorități germane — fie în România, fie în Germania — care au dat de înțeles legionarilor că recurgînd la puciul lor, în ultimă analiză ei pot conta pe aprobarea vîrfului autorităților germane”. Ribbentrop, care aprobase cvartura diplomatică pentru numeroși agenți S.D. de la Legația germană din București, răspunzătorii direcți pentru înarmarea și ghidarea legionarilor în toate acțiunile lor criminale, inclusiv în asasinarea lui Nicolae Iorga și Virgil Madgearu, voia acum nu numai să se debaraseze de ei, dar și să demonstreze lui Hitler că de zelos era în sprijinirea noilor planuri de extindere a ofensivei naziste în răsăritul și sud-estul european⁴, planuri care reclamau

⁴ Încă la 21 decembrie 1940, ministrul W. Fabricius și generalul Hansen comunicaseră lui I. Antonescu că noi trupe germane vor sosi în România, pretextînd „situația din Balcani, îndeosebi pentru protejarea regiunii petrolifere”. Între 7 și 9 ianuarie 1941, Hitler a convocat la Berghof pe principalii săi consilieri militari și pe Ribbentrop. El a cerut urgentarea realizării planurilor „de a înfringe acum Rusia”, ceea ce „va risipi ultima speranță continentală” a Marii Britanii și va da posibilitate Japoniei să paralizeze o intervenție a Statelor Unite. S-a decis concentrarea în următoarele săptămîni a unor trupe germane cu un efectiv de peste 500 000 soldați în România, din care o parte să treacă în Bulgaria peste Dunăre, imediat după ce fluviul a înghețat. În contextul acestor pregătiri, Hitler i-a precizat, la Berghof, în 14 ianuarie 1941, șefului guvernului român: „Dacă într-adevăr generalul Antonescu era sigur de efectul favorabil al unei rupturi între Partidul Național Socialist și mișcarea legionară, aceasta nu va avea nimic tragic pentru Germania”. Oricum, la 20 ianuarie, întîlnindu-se cu Mussolini la Fuschl și explicîndu-i că „forțele germane care sînt reunite în România depășesc cu mult numărul celor care vor fi folosite împotriva Greciei”, Hitler a spus că „rațiuni temeinice și lucide dictează că unul [Antonescu] sau celălalt [Sima] trebuie să plece”. Chiar în ziua de 21 ianuarie generalul von Rittföhr, comandantul Corpului VIII aeri sosit în România i-a făcut o vizită de prezentare lui I.

¹ Magazin istoric, nr. 1/1971.

² Principalul interpret al lui Hitler, calitate în care redacta și notele de convorbiri ale Führerului cu oamenii de stat străini.



Prinz Albrechtstrasse nr. 8. Sediul principalelor servicii polițienesti, informative și contrainformative ale S. S.

o perfectă stabilitate în diferitele zone necesare pentru acțiunile Wehrmachtului. Faptul că în zilele următoare a aflat că Himmler inițiasse o corespondență secretă cu Horia Sima i-a sporit suspiciunea că se urmărea subminarea poziției sale și dorea să excludă, pe viitor, posibilitatea ca S.S. să se mai interfezeze cu acțiunea A.A. în România¹. Ancheta despre rebeliune ordonată de Ribbentrop lui Killinger, urmînd a fi ajutat de predecesorul său în post W. Fabricius, și de H. Neubacher, ținea prioritar de con-

Antonescu, iar căile ferate românești erau aglomerate de afluxul de trupe blindate, de vinători de munte și infanterie ale Wehrmachtului. Cartierul general al comandamentului Armatei 12 al feldmaresalului List se afla, încă de la 10 ianuarie 1941, la Predeal, în apropierea vilei lui I. Antonescu.

¹ La 5 decembrie 1940, la sediul de pe Prinz Albrechtstrasse, Himmler îl primise pe legionarul V. Biris, secretar general în Ministerul de Interne, care venise la R. Heydrich sub pretextul de „a discuta împreună probleme polițienesti”. Cu acest prilej, Himmler i-a înmînat o scrisoare personală către H. Sima în care aproba asasinarea de la Jilava, Snagov și Strejnic și îi sugera ca atunci cînd va veni la Berlin pe baza invitației lui R. Hess, locuitorul Führerului, să-și rezerve „o zi sau două” pentru discuții la cartierul general S.S. Pentru mine, în calitate de Reichsführer S.S. și șef al poliției germane — scria Himmler — se înțelege de la sine că voi da în orice privință concursul meu, atît cu sfaturi cît și cu fapte, statului român și mișcării legionare, la reorganizarea poliției precum și la reorganizarea mișcării.

spectul cu Himmler, ceea ce reiese și din instrucțiunile transmise concomitent de a se obține ca „în reconstruirea statului român” I. Antonescu să se bazeze pe mișcarea legionară a cărei conducere să o preia direct.

Rapoarte ale lui Killinger și Neubacher cercetate la Arhivele Statului București indică drept personaj central implicat în rebeliunea legionară pe șeful S.D. la București. Tot el figura primul și pe lista celor 11 nume înmînată la 1 martie 1941 de I. Antonescu lui Killinger cerînd, „în interesul liniștii în țară”, rechemarea respectivilor în Germania.

Locatarul de pe strada P

Cînd parcelarea Jianu prinsese contur, un grup de străzi din apropierea lacurilor Heră-



Manfred von Killinger, ministrul Germaniei hitleriste la București aveau o singură misiune: să aplice directivele politicii externe naziste în România

trău și Floreasca a fost desemnat prin literele alfabeticului. În vilele din acest cartier locuiau și membri ai corpului diplomatic. Pe strada P, o clădire cu statut de extraterritorialitate, deoarece era înscrisă ca aparținînd Legației germane, servea pentru bi-

rouri, locuință și centru de legătură secretă radio cifrată cu Prinz Albrechtstrasse.

Amfitrionul se numea Otto Albrecht Albert von Bolschwing. Se născuse în 1909, la Schoenbruck, în familia unor mari proprietari de pămînt din Prusia. După ce împlinise 17 ani fusese trimis la Londra pentru a se instrui la o firmă de import-export, revenind după cinci ani la Berlin, cu o bună cunoaștere a limbilor engleză și franceză. În 1932, un an după reînnoirea sa în Germania — unde începuse să lucreze pe lîngă instituții financiare britanice cu investiții în industria germană — von Bolschwing a intrat în partidul nazist. A călătorit și și-a petrecut o bună parte a timpului în țările din Balcani, pentru ca în 1933 să plece în Palestina² unde a fondat o firmă de aprovizionare. Corespondentul D.N.B.³, dr. Reichert, l-a recrutat în S.D. și, astfel, drumurile lui von Bolschwing s-au împletit cu cele ale șefului agenturii S.D. în Palestina, Leopold von Mildenstein. În 1936, autoritățile britanice, care erau la curent cu activitățile sale și chiar cu rapoartele pe care le întocmea, au refuzat să-i reînnoiască permisul de ședere.

Din nou la Berlin, von Bolschwing n-a șomtat, intrînd în subordinea lui Mildenstein, care, între timp, devenise șeful Secției II, 112 (Biroul evrei) al S.D. La 12 ianuarie 1937, Bolschwing i-a înmînat superiorului său un document de 17 pagini (*Zum Judenproblem* — Asupra problemei evreiești), în care preconiza forțarea îndepărtării evreilor din Germania, fiind, prin aceasta, un precursor al infamelor acte care au culminat cu holocaustul. În același an, a căpătat drept coleg pe un anume Adolf Eichman, cu care a început o strînsă colaborare.

² Între 1922-1947 teritoriul sub mandat britanic, ocupat militar de englezi încă din 1917, în cursul ostilităților împotriva Imperiului otoman, din primul război mondial.

³ Agenția de știri germană.

Zelul lui von Bolschwing și experiența lui în străinătate, cunoașterea personală a Balcanilor au fost remarcate de R. Heydrich, care la sfârșitul anului 1939, scurt timp după izbucnirea războiului, l-a numit șef al S.D. la București, post considerat de mare importanță atât pentru spionaj, cît, mai ales, pentru obținerea unei răsturnări în România prin intermediul mișcării legionare, a cărei conducere era manevrată de mai mulți ani de virfurile S.S. Deși raportul șefului misiunii militare germane, generalul de corp de armată E. Hansen, privind „puciu din ianuarie [1941] al legionarilor“, evita să pomenescă vreun nume, și deci nici al lui Bolschwing și nici al lui Kurt Geissler¹, „în legătură cu problema livrării de arme către legionari“, acest document consemnează „că o parte din aceste arme provin“ dinaintea abdicării lui Carol II: „Atunci s-au adus pe sub mînă în România, din Germania, pistolete, pistoale automate și motociclete cu mitaliere. Aceste livrări au fost continuate pe fața după răsturnare [septembrie 1940]; Horia Sima s-a adresat cu astfel de rugăminte ministrului plenipotențiar [Fabricius], care a discutat despre asta și cu conducătorul statului [I. Antonescu]. Conducătorul statului nu a avut nici o obiecție, s-a exprimat însă: „dar nu prea multe. Ulterior, s-au adus, totuși, pe căi ilegale, pe ascuns de conducătorul statului, alte arme din Germania“². Nu a fost un secret însă că între aceste arme s-au aflat și cele folosite în timpul asasinatelor de la Jilava, Snagov și Strejnic, ca și în cursul rebeliunii legionare. Istoricul britanic David

Irving, unul dintre cei mai buni cunoscători ai ansamblului arhivelor celui de-al III-lea Reich, nu are nici un dubiu că Horia Sima era instrumentul lui Himmler și Heydrich. Oricum, la începutul lunii ianuarie 1941, von Bolschwing a fost convocat pe Prinz Albrechtstrasse, de unde s-a înapoiat la București pe data de 13. În aceeași zi, Fabricius telegrafia la Wilhelmstrasse că H. Sima a declinat să vină împreună cu I. Antonescu la Berghof, în conformitate cu dorința lui Ribbentrop, motivînd că nu putea lipsi din România concomitent cu șeful guvernului. A doua zi, 14 ianuarie, la Berghof, între orele 16.30 și 20.00, au avut loc convorbirile Hitler-Antonescu, la care au luat parte Ribbentrop, mareșalul W. Keitel, ministrii Fabricius și Killinger, generalul-locotenent A. Jodl, șeful statului major al operațiilor din cadrul O.K.W.

Un răspuns evaziv

Trecînd la aplicarea instrucțiunilor cu care venise la București, inclusiv cele referitoare la ancheta ce i se ordonase în 25 ianuarie, Killinger i-a raportat, la 27 ianuarie, lui Ribbentrop convingerea că în momentul invitării lui H. Sima la Berghof „planul de a se încerca o revoltă fusese deja decis“, risipind dubiile, dacă ar fi existat, asupra motivului real al absenței șefului legionar. Dintr-un raport trimis de Neubacher la 24 ianuarie, Ribbentrop știa că în noaptea precedentă autorul raportului se întîlnise cu H. Sima și alți conducători legionari, care se ascundeau prin intermediul S.D.-ului. După cîteva ore, în zori, avusesse loc o nouă discuție, de data aceasta în clădirea de pe strada P. Neubacher scria că intermediarul a fost reprezentantul S.D. von Bolschwing, „cu care am colaborat strîns în cursul ultimelor cîteva zile“. Pînă la 27 ianuarie, Killinger nu s-a întîlnit cu H. Sima, a cărui ascunzătoare — cum avea să se constate ulterior — era știută de către atașajii S.D. și Gestapo ai Legației germane din Bucu-

rești. Dar, cum rezultă din raportul lui Neubacher, se ajunsese la o înțelegere cu I. Antonescu ca în cazul legionarilor foști membri ai guvernului și care urmau să fie condamnați la închisoare pentru răspunderea lor în declanșarea rebeliunii, „sentința să poată fi executată în Germania“. Într-o telegramă expediată către Wilhelmstrasse la 3 februarie, Legația germană din București anunța că H. Sima și alți conducători legionari ascunși de S.D. au cerut salvoconducțe³ pentru a merge în Germania. Cînd, în aceeași zi, de la Wilhelmstrasse se cereau precizări, de pe Prinz Albrechtstrasse parvenea un răspuns evaziv în sensul că „e cu totul improbabil ca Sima și alți conducători legionari să fie ascunși de S.D.“. Totuși, la insistențele lui Ribbentrop, s-a admis ca reprezentantul S.D. să ia legătura cu Killinger „în scop de informare“ (subliniat în originalul telegramii transmise în 4 februarie, ora 4.00 a.m.).

La 6 februarie a parvenit un supliment la raportul trimis de Neubacher în 24 ianuarie, în care diplomatul nazist încercă să-l discolpe pe Bolschwing că „nu i-a expus imediat arestări pe oamenii strînși sub protecția lui“ și „nu a informat imediat [pe Killinger] pe care nu dorea să-l împovăreze cu [această] răspundere. În temeiul propriei mele experiențe, mă simt obligat să intervin în favoarea felului în care a acționat Bolschwing și aș solicita ministrului Reichului pentru afaceri externe să comunice autorităților competente opinia mea“. Dar pentru a-și consolida poziția în raporturile cu S.S.-ul, în fața lui Hitler, Ribbentrop nu era dispus să-i scape „cazul Bolschwing“. După ce la 19 februarie a dat instrucțiuni ca, împreună cu

¹ Pentru Geissler, care figura ca reprezentant al Gestapoului, vezi *Magazin istoric*, nr. 12/1985, pp. 22-23.

² Pentru raportul generalului E. Hansen, vezi *Magazin istoric*, nr. 2/1975. În același document se arată că legionarii „au fost sprijiniți de cercuri din Reich și din grupul etnic german atât moralmente, cît și prin livrări de arme“.

³ Document asigurînd libera trecere într-un teritoriu străin sau zonă de război.

R.S.H.A.¹, să se ia măsuri pentru „acordarea azilului” legionarilor „sub supravegherea polițienească”, două zile mai târziu, el i-a cerut lui Killinger să-și extindă ancheta.

Raportul lui Killinger din 26 februarie, deși pune doar parțial punctul pe *i*, nu e mai puțin revelator. În fruntea listei instigatorilor rebeliunii este plasat Bolschwing. „Organizația S.D. ar fi trebuit să oprească eforturile [conducerii legionare] de a-l răsturna pe Antonescu. Aceasta nu s-a întâmplat. Ea [mișcarea legionară] a fost, în mod sigur, încurajată de atitudinea S.D.-ului”. Documentul citează nominal pe cei nouă șefi legionari care „au stat săptămîni” întregi ascunși de S.D., pînă cînd au fost transportați în Germania, „ceea ce ar fi fost cu greu posibil fără asistența misiunii Wehrmacht-ului”. „Problema a devenit deosebit de dificilă pentru mine — scria Killinger — cînd generalul Antonescu, printr-un intermediar, mi-a trîntit în față că principalii legionari erau ascunși pe strada P, adică în casa S.D., pe un teren [cu regim] de extrateritorialitate germană”. Cînd „Bolschwing a trebuit să mi se confeseze, el dădea impresia că se află într-o stare de absolută prostrație și avea lacrimi în ochi, deși altfel este un om brav. Nu-mi pot evita impresia că el era profund zguduit, ca un înfrînt ce suferise o mare dezamăgire și considera lupta pierdută”.

Concluziile anchetei efectuate de Killinger au nemulțumit conducerea S.S., pe Himmler, în primul rînd. Relațiile dintre S.S. și A.A. au cunoscut noi momente de încordare; Ribbentrop s-a văzut

determinat să-l cheme pe subalternul său pentru a-și susține și prin viu grai concluziile cuprinse în raportul pe care-l expediasă din București și care provocaseră evidente animozități în ierarhia superioară hitleristă.

„Țapul ispășitor”

Absența îndelungată a lui Killinger de la București (după ce, între 5 și 10 martie, fusese la Salzburg, s-a deplasat la Berlin) era determinată, așadar, de acuzațiile ce i le adusese S.S.-ul în urma anchetei efectuate la București. R. Heydrich era nemulțumit nu numai de rapoartele privind implicarea S.D.-ului în recente evenimente din România — „puclul nechibzuit, rău condus, aproape pueril”, cum îl califica raportul generalului Hansen —, dar și de faptul că ministrul Killinger eșuase în încercarea, pe care i-o solicitase special, de a obține preluarea directorului general legionar al siguranței și poliției, arestat în urma rebeliunii. Pieseile dosarului adunate de Killinger s-ar fi putut să nu prevaleze în ce privește soarta lui personală. Dar mecanismul concentrării trupelor și aviației germane în România era în plină desfășurare. Pentru generalul Hansen „o conducere exclusiv legionară ar fi dus, în scurt timp, la un haos general”. Acesta era nu numai punctul de vedere al O.K.W.-ului, dar și al lui Hitler. În plus, scopul real al masivei concentrări de trupe nu putea fi tănuicit prea mult față de I. Antonescu, deși la 20 martie O.K.W. a conchis că „românii să nu li se aducă nimic la cunoștință despre pregătirile pentru *Barbarossa*” pînă la

noi ordine”. Această dispoziție a fost reconfirmată la începutul lunii aprilie, cînd în cadrul pregătirilor pentru *Barbarossa* s-a hotărît aducerea a încă șapte divizii de infanterie și formarea a încă unui stat major de armată.

Între timp, la 12 martie, în absența lui Killinger, Neubacher a telegrafiat la Wilhelmstrasse că guvernul român a aflat că „conducătorii legiunii au fost primiți oficial și salutați cordial la Berlin. Generalul Antonescu consideră că aceasta este în contradicție cu asigurările ce i le-am dat”. Spre a alunga temerile lui Antonescu, legate de prezența frunțășilor legionari în Germania, Ribbentrop a reluat chestiunea într-o scrisoare adresată, la 15 martie, lui Himmler, subliniindu-i că Hitler a „aprobat forma de internare [a legionarilor aduși în Germania] cerută de generalul Antonescu” și fi reamintea de „rolul jucat de agenții germani în puclul Gărzii de fier”. Pretinzînd că este bolnav în pat și că atunci cînd se va însănătoși va discuta cu Ribbentrop „problema atașărilor de poliție și ai S.D., imediat ce va exista un prilej de a face aceasta liniștit”, Himmler l-a desemnat pe șeful statului său major personal, Gruppenführer S.S.² Karl Wolff, să ia contact cu reprezentanții A.A. Lui Wolff i s-a atras atenția că prezența lui „von Killinger în România este urgent necesară, dar pe de altă parte [Ribbentrop] nu o considera posibilă înainte ca problema atașărilor de poliție să fie rezolvată”. Un memorandum A.A. din 31 martie, sintetizînd discuțiile cu Wolff, reținea: „Unele păreri de natură personală care s-au dezvoltat între Reichsführerul S.S. [Himmler] și Gruppen-

¹ Reichssicherheitshauptamt: Oficiul central de siguranță al Reichului, care, conform deciziei din 27 septembrie 1939, regrupa principalele servicii cu funcții polițienești, informative și contrainformative ale S.S. sub conducerea lui R. Heydrich.

² Denumirea codificată a planului de atac împotriva U.R.S.S., cuprinsă în Directiva 21 a lui Hitler, din 18 decembrie 1940.

³ Echivalentul generalului-locotent.

⁴ Magazin istoric, nr. 2/1986.

führerul Heydrich, pe de o parte și ministrul von Killinger, pe de altă parte, au fost soluționate, între timp, printr-o convorbire între părțile interesate¹. La 2 aprilie, Wolff îi scria lui Ribbentrop că „indiferent de hotărârea ce o vei lua în privința lui Killinger, el [Himmler] a ordonat, în orice caz, rechemarea imediată a tuturor reprezentanților S.S. și de poliție din România”. Istoricul vest-german Martin Broszard afirmă că Hitler „era foarte miniat de politica contradictorie a S.S.” și „a ordonat retragerea tuturor însărcinaților S.D. din România, iar atunci când a aflat că S.S.-iștii mai făceau încă jocul cu Garda de fier — după relatările lui Schellenberg¹ — a amenințat chiar cu faptul că într-o bună zi va «afuma» el această «ciumă brună»”. După cum rezultă dintr-o scrisoare a lui Heydrich, membrii oficiali ai birourilor Gestapo și S.D. din România au fost rețrași abia la 6 aprilie. Cei neoficiali au rămas însă pe loc, iar, după câteva luni, în aparatul legăției conduse de Killinger, au sosit alți trimiși cu statut diplomatic, de pe Prinz Albrechtstrasse.

Bolschwing, care din Vechiul Testament știa desigur de unde provine expresia „țap ispășitor” (jertfa care, potrivit legendei, a înlocuit-o pe cea umană), avea să constate pe

propria-i piele cum înțeleg șefii săi să procedeze. Viața nu i-a fost sacrificată, dar pentru a se da aparența unei trageri la răspundere a fost reținut, câteva luni, într-o celulă de pe Prinz Albrechtstrasse. Pe baza surselor disponibile deocamdată, nu se poate reconstitui cert cu ce s-a mai ocupat până la sfârșitul războiului, ceea ce nu l-a împiedicat să pretindă, ulterior, că a fost antinazist încă din... 1932, chiar anul în care intrase în partidul nazist.

De la sfârșitul războiului și până în 1949, conform declarațiilor sale, a lucrat în „Organizația Gehlen”², după care, în următorii cinci ani, a acționat „pentru o operațiune secretă în serviciul guvernului Statelor Unite”, ca recrutor de agenți pentru Europa răsăriteană. La 2 februarie 1954, Bolschwing a debarcat împreună cu soția și fiul în vîrstă de 14 ani de la bordul luxosului vas de pasageri „Andrea Doria”, la New York, fiind în posesia unei vize de imigrant. Șefii lui de la serviciile de spionaj americane i-au dat și o scrisoare către autoritățile de imigrație prin care certificau că a fost angajat al guvernului S.U.A. și nu reprezenta o „amenințare de securitate”. Bolschwing s-a

¹ După capitularea Germaniei, generalul R. Gehlen, șeful Secției Armate Străine Est (spionaj militar) a O.K.W., s-a predat cu întregul său fișier de agenți autorităților militare americane. În perioada în care Bolschwing a aparținut „Organizației Gehlen”, aceasta era în întregime finanțată de serviciile de spionaj americane, pentru care și acționa.

lansat cu succes în afaceri și în 1958 a obținut cetățenia americană. Necazuri au început cînd în cursul anchetelor Oficiului de Investigații Speciale (O.S.I.)³ din Ministerul de Justiție, în legătură cu un caz, a apărut și numele de Bolschwing. Cînd informații guvernului vest-german asupra unor foști ofițeri S.S. printre care „von Bolschwing”, O.S.I. a primit un răspuns lapidar: a fost șeful S.D. în București și a emigrat în 1954 în Statele Unite. Încercările O.S.I. de a clarifica antecedentele situației omului de afaceri din California s-au izbit de tot felul de obstaculi. În cele din urmă, s-a ajuns la un aranjament: în cazul în care Bolschwing renunță la cetățenia americană, O.S.I. să nu-i intenteze un proces de deportare, dacă un doctor îi certifica proasta stare a sănătății, înct el nu putea să-și ajute avocatul în pregătirea procesului. Spre sfârșitul anului 1981, Bolschwing a consimțit să renunțe la cetățenia americană. După scurt timp a decedat. ■

² Organism creat pentru a cerceta prezența pe teritoriul S.U.A. a criminalilor de război naștiți, condițiile în care au pătruns prin ocolirea unor prevederi legale și inițierea procedurii judiciare de expulzare sau extradare.

³ Este de menționat că numele lui von Bolschwing figura nu numai în documentele de arhivă capturate de armata americană și existente în Statele Unite, dar și în volumele de documente asupra politicii externe germane, publicate cu concursul Statelor Unite la începutul anilor '60. (Volumul XII din *Documents on German Foreign Policy*, unde numele lui von Bolschwing figurează de mai multe ori, a apărut în 1962).

¹ Walter Schellenberg, general S.S., șeful Direcției VI din cadrul R.S.H.A. (vezi amănunte în *Magazin istoric*, nr. 8/1984).

PLANSELE NOASTRE

① Personalități și momente ale istoriei românești în viziunea lui Theodor Aman (fotografia din dreapta jos). Desen înfățișîndu-l pe eroul de la 1821, Tudor Vladimirescu

②③ Bătălia de la Călugăreni și Intrarea lui Mihai Viteazul în București, după această victorie, două din lucrările consacrate de pictor domnitorului primei uniri politice a țărilor române. În medalioane: Iancu Văcărescu, Cezar Bolliac și Ion Heliade Rădulescu

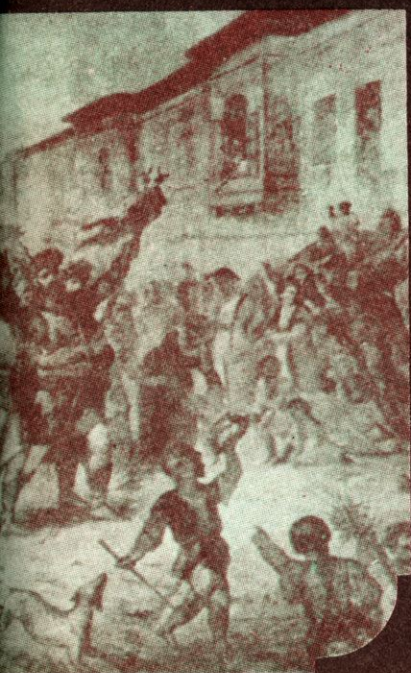
④ La Cetatea Poenari, zidită în timpul domniei lui Vlad Țepeș și La atac, lucrare inspirată pictorial de epopeea războiului pentru cucerirea independenței de acum 110 ani (Tudor Vladimirescu — istoria unui celebru portret, p. 26)

ALBUM ISTORIC ROMÂNESC

Th. Aman









La 18 aprilie 1931, cînd l-a solicitat pe Nicolae Iorga să formeze noul guvern, regele nu a avut în vedere sentimentele de prețuire pe care ar fi fost firesc să le aibă față de cel ce-i fusese profesor; el s-a gîndit doar cum să folosească mai bine și în interes personal prestigiul savantului. Constantin Argetoianu, atunci principalul sfătuitor al regelui în chestiuni politice, reușise să-l convingă că guvernul ce urma să se formeze cu Iorga în frunte nu trebuia să fie decît o formulă tranzitorie, pînă la constituirea unui cabinet care să-l aibă în frunte chiar pe... Argetoianu. Referindu-se la aceste momente ale crizei politice din martie-aprilie 1931, Pamfil Șeicaru scria: „În aprilie 1931, cînd regele a decis înlăturarea național-țărăniștilor de la guvern, partidul liberal [conform rotativei partidelor la putere] era cel care ar fi trebuit să-i ia locul. Or, regele a recurs la o soluție care i s-a părut valabilă să evite un guvern liberal. Guvernul lui N. Iorga avea avantajul că nu-l angaja politic, iar fascinantă personalitate a profesorului acoperea manevra Palatului“.

Emanatie a unor jocuri de culise, guvernul era lipsit de suport politic și financiar și nu se bucura de concursul Parlamentului, format în majoritate din deputați național-țărăniști. În vederea alegerilor pe care s-a văzut constrîns să le organizeze și care au fost fixate pentru 1 iunie 1931, noul guvern a fost silit să apeleze la partidul liberal, cu care a încheiat un cartel electoral și un acord de colaborare. Pregătirea alegerilor și-a asumat-o C. Argetoianu, care a profitat de ocazie pentru a se titulariza și la Ministerul de interne, devenind, de fapt, omul numărul unu al guvernului. Alegerile au fost cîștigate, dar cu prețul unor încălcări și abuzuri cum numai un politician ca Argetoianu se pricepea să pună la cale.

Consultarea corpului electoral a adus și unele surprize pentru cercurile politice burgheze. Cu acest prilej s-a constatat un proces de radicalizare pronunțată a masei alegătorilor și o creștere a influenței partidelor muncitorești în rîndul maselor populare. Numai așa se explică faptul că, în ilegalitate fiind, și în ciuda măsurilor luate de autorități, comuniștii au reușit să trimită, prin intermediul Blocului Muncitoresc-Țărănesc (B.M.Ț.), mai mulți deputați în Parlament. Chiar dacă la 19 iunie, într-o ședință condusă, în calitate de președinte de vîrstă, de reacționarul om politic A.C. Cuza, mandatele deputaților comuniști au fost invalidate de Adunarea Deputaților, faptul s-a înscris ca un eveniment important al vieții politice din deceniul patru¹.

Supus presiunii clientelei politice care roia în jurul său, cu gînduri de căpătuială, și confruntat cu grava situație economico-financiară, guvernul s-a găsit, încă din primele zile, în fața unor probleme a căror soluționare era ca și imposibilă. Criza continua să se mani-

RADU R. ROSETTI: PAGINI DE JURNAL



feste cu putere în toate sectoarele vieții economico-sociale.

Stările de tensiune din primele luni ale guvernării Iorga-Argetoianu răzbat și din consemnările pe care le-am extras din jurnalul generalului R.R. Rosetti. Alături de aceste notații, în paginile pe care le publicăm în continuare din jurnalul amintit, cititorul întîlnește și unele micro-portrete ale diferitelor personaje politice pe care autorul le-a cunoscut. Subiectivismul domină unele din aprecierile făcute în privința unor oameni și situații. Imaginea de ansamblu însă a însemnărilor lui R.R. Rosetti dovedește cu prisosință cît de complexă a fost viața social-politică și economică interbelică românească, ajutînd pe cititor să înțeleagă mai profund acea perioadă istorică.

Precizăm că în pregătirea textelor pentru tipar s-au efectuat aceleași operațiuni tehnice ca în numerele precedente².

1931

15 mai. *Deschiderea sesiunii anuale a Academiei. Lungă discuție — ce se repetă în fiecare an — asupra lipsei de mijloace... Silviu Dragomir [spune] că țărăniștii au acum cel mai mare dispreț pentru toți politicienii.*

16 mai. *Terminat de citit La vie de Tamerlan de Harold Lamb. Bine scrisă. Ce-am învățat în școală despre Tamerlan și care este*

¹ „Magazin istoric, nr. 10/1975; 11-12/1986, 1/1987.

realitatea! Gădesc că este o crimă a scrie și mai ales a învăța copiii aberații ca cele ce am învățat eu în școală, despre tătari și alții. De altfel se impune cred o reformă completă a manualelor de istorie în general.

23 mai... Daily Express din 18 mai. În el este un articol prin care se spune că în prefața ediției a II-a (scrisă de Ramsay MacDonald)¹ a [Lucrării] Smaranda land se arată că Smaranda este Marta Bibescu. Orice altă femeie decât Marta Bibescu s-ar opune la o astfel de dare în vileag a relațiilor sale extraconjugale. Pe dinșa sînt sigur că o flatează.

24 mai. Elise Brătianu mă întreabă de știu ceva de uneltirile lui Vladimir Ghika² cu Lupescă.

Nu știu nimic...

25 mai. În librăria lui P. Suru, acesta și Sever de Zotta se plîngeau amar că Iorga i-a neglijat și că Argetoianu i-a tras pe sfoară pentru depuțție.

27 mai, Ion Lapedatu (fratele lui Alexandru [istoricul]), care e la Banca Națională și care a făcut acum inspecții prin Ardeal, îmi spune că există o dezorientare generală în capetele lumii de acolo și că-i este teamă că în județele în care este sărăcie mai multă, multe voturi se vor duce la candidații comuniști...

1 iunie. Întîlnesc pe D-trie Ghika. Spune că este nemulțumit a fi ministru de afaceri străine, a fost silit să primească. E nemulțumit fiindcă guvernul nu are, în ceea ce privește politica externă, o directivă. La întîmpinarea mea că poate deci el să o stabilească, îmi răspunde că nu, pentru că Titulescu are politica sa proprie în Apus. Aici se acuză pe Titulescu de a inspira articolele ostile guvernului și regelui, pe care le publică presa occidentală. Totuși Titulescu este indispensabil pentru că la Liga Națiunilor (care, după părerea lui Ghika, singură păstrează pacea prin lășitatea tuturor puterilor europene) este persoana gratissima. Aici el — Ghika — este acuzat că este francofil, pe cînd este numai bun român și dornic de a păstra prestigiul țării, iar Argetoianu este acuzat de a fi germanofil, ceea ce nu e cazul, adaugă Ghika.

5 iunie. Alegerile au de rezultat: 1) că guvernul va fi la cheremul liberalilor 2) că s-au ales comuniști în Cameră³ 3) că liberalii geor-

giști s-au afirmat ca partid. La Academie: Goga e plouat și prezice noi alegeri pentru la toamnă. Al. Lapedatu nu este mulțumit de rezultatul alegerilor din punctul de vedere al liberalilor, părintele Nae Popescu consideră rezultatul alegerilor ca nemulțumitor pentru guvern. Murnu⁴ este mulțumit de a fi ales. Alex. Cretzeanu vine la mine: zice că regele a obligat pe D-trie Ghika a-lînlocui din comisiunea preparatorie a lucrărilor pentru pregătirea lucrărilor ce vor prezenta comisiei pentru dezarmare de la Geneva. Ghika l-a rugat a nu-și da demisia, căci ar fi silit să o deie și el și-i oferă a-i da altă compensație, îi zic și eu a nu demisiona. Evident că regele greșete amestecîndu-se în detalii și împingînd răzburarea



contra lui B. Știrbey pînă la asemenea micimi, evident că D-trie Ghika nu ar fi trebuit să tolereze acest amestec al regelui, dar și Alex. Cretzeanu strigă urbi et orbi contra regelui, uitînd că e și funcționar al statului român cu jurămînt către rege și nu numai nepotul lui B. Știrbey.

Auzisem din mai multe părți că Dumitrescu, [tatăl lui Puiu Dumitrescu], inspectorul jandarmeriei, umblă să ieie locul lui E.O. Ballif⁵. Ieri, precizîndu-mi-se detalii, am scris lui Ballif, la Paris, și am spus lui Sion [generalul] ca împreună cu Davidoglu să caute a afla știri și să le comunice lui Ballif. Dacă s-ar face [înlocuirea dorită de Dumitrescu] ar fi o porcărie din cale afară de mare...

10 iunie. Cu trenul de la Brașov la Brustu-roasa; patru ore de așteptare la Petru Rareș.

¹ James Ramsay MacDonald (1866-1937), om politic englez, lider al Partidului Laburist, prim-ministru (1924, 1929-1931, 1931-1935). Cu prilejul apariției ediției a II-a a cărții lordului Thomson of Cardington, intitulată Smaranda land, în care acesta face ample referiri la România și oamenii ei, între care și Martha Bibescu, MacDonald a scris o prefață, subliniind strînsele legături pe care autorul le-a avut cu țara noastră, începînd din anii 1915-1917, cînd a fost atașat militar în România, și pînă la tragicul său sfîrșit.

² Vladimir era fratele ministrului de externe D. Ghika.

³ Împotriva unor indicații și lozinci total necorespunzătoare realității din România, pe care căuta să i le impună conducerea Cominternului, Partidul Comunist Român a deășfurat o intensă și rodnică activitate cu prilejul campaniei electorale și a alegerilor organizate de guvern, reușind să-și creeze puternice adevzuni și simpatii în rîndul maselor populare.

⁴ Comuniștii, prin intermediul B.M.T., au obținut cinci locuri de deputați în Parlament (amănunte în Magazin Istoric, nr. 5/1968).

⁵ George Murnu (1868-1957), scriitor, academician (1923), autor al unor remarcabile versiuni românești ale poemelor homerice Iliada și Odiseea.

⁶ Tatăl lui Puiu Dumitrescu voia, probabil, să ocupe locul generalului Ballif, ca administrator al Domeniilor Coroanei.

Cuvîntările făcute la București de Iorga și de rege cu ocazia serbărilor cu prilejul aniversării zilei de 8 iunie 1930¹ sînt semnificative. Iorga a lovit în Ionel Brătianu și Barbu Știrbey. Mă întreb dacă Barbu Știrbey nu a împins pe Brătianu să-l răzbune pe dînsul (B.Ș.), căci îmi aduc aminte că Ionel Brătianu insistă atunci că el n-a avut nimic cu prințul Carol și a făcut ce i s-a cerut de regele Ferdinand. Ori Iorga a spus clar că regele Ferdinand a fost montat (evident de Știrbey)! Mă întreb dacă Știrbey nu a vrut să-și perpetueze astfel influența după moartea regelui Ferdinand. Toate acestea nu micșorează cu nimic numeroasele greșeli a[le] actualului rege, dar mă lămuresc asupra multor lucruri.



Efectele crizei economice din 1929-1933 sînt tot mai grave. În imagine: șomeri în fața unui oficiu de plasare

Pe de altă parte cuvîntările — și a regelui și a lui Iorga — par a indica un guvern mai de mînd tare.

13 iunie. Spiritul timpurilor: s-a creat un ordin pentru merit. E de discutat dacă era sau nu nevoie... Cu discursurile sale personale, cu punerea sa înaintea, cu dragostea sa de uniforme bătătoare la ochi, cu decorații etc. regele se arată din ce în ce mai asemănător cu Kaiserul Wilhelm II. S-a văzut unde a ajuns Germania condusă de el și de camarila din jurul lui...

14 iunie. Times-ul sosii azi spune (o telegramă din București) că s-a aranjat ca principesa Elena să trăiască în străindătate²...

16 iunie. N-am putut dormi toată noaptea și nu știu de ce gîndurile mele s-au concentrat

¹ Sărbătorirea unui an de la urcarea lui Carol pe tron.

² Conform unei înțelegeri stabilite în toamna anului 1930, între Carol II și fosta sa soție Elena, aceasta din urmă și-a stabilit domiciliul la Florența, în Italia; a decedat în 1982, la Lausanne (Elveția).

asupra lui Barbu Știrbey și a personalității sale destul de complexe. Nu este în fond nici ce-l arată dușmanii săi și nici ceea ce ar vrea el să pară. Înalt de trup, subțire, cu trăsături fine și mult vino încoace, n-a avut niciodată scripule care să-l împiedice a face ce vroia. Norocos cu femeile, a posedat multe (mi-a spus odată în Gara Chitila, în trenul ce ne ducea la Buflea: „am avut pe toate femeile ce am vrut să am și nu-mi pasă de ce se spune”; tocmai atunci fusese scandalul cînd tînărul Alex. Crețzeanu, intrînd subit într-o odaie, a văzut pe Hélène Crețzeanu — născută Bărcănescu —, mama sa vitregă, cu care Alex. trăia prost, în brațele unchiului său Barbu Știrbey) și a fost amantul reginei Maria. Prin regina Maria a căpătat influență asupra regelui Ferdinand și a crezut că va guverna țara, ceea ce a și încercat. Brătianu (Ionel) s-a servit de dînsul, lăsîndu-l să se îmbogățească și țîlerîndu-i multe abuzuri mici, ca: oprirea trenurilor în Buflea [unde își avea proprietatea Știrbey], linii telefonice speciale pe spesele statului etc., dar nelăsîndu-l să devină o forță politică independentă. Lipsit de cultură, disprețuind pe cei ce muncesc, idolatrînd pe cei ce au sau mai ales știu a-și face avert, s-a înconjurat slab și n-a putut pricepe multe situații și mulți oameni. Are spiritul de clan foarte dezvoltat și e gata a face orice pentru ai săi, pe care nu-i socotește, cum nu se socotește, supușii legii comune (abuzurile cu despărțirea fiicei sale Caterina, modificări de legi în favoarea fiicei sale Elisa, care, căsătorită cu un străin³ nu putea moșteni bunuri în România etc.). Din copilărie [Barbu Știrbey] nu a plăcut tatălui său, care era îngrijorat de apucăturile sale leneșe și de „jouisneur”. Sub aparențe modeste, de o ambiție nemăsurată; în timpul războiului, [din 1916-1918], marea sa grijă a fost de a pune galoane, ca să aibă un grad mai mare pe care prin nimic nu-l merita, cum n-a meritat nici decorațiile ce a cules.

Este deștept, dar o deșteptăciune făcînd mai mult din șiretlenie, din sfori, din tertipurii. Iancu Cantacuzino⁴ l-a supranumit „l'émittance grise”.

Cît a trăit Ionel Brătianu a fost un instrument folosit în minile acestuia. De ar fi priceput propriile sale puteri și ce situație și-a creat în opinia publică, s-ar fi dat cu totul la o parte după moartea regelui Ferdinand. S-a crezut însă căpabil a duce el țara prin regină. S-a înșelat...

Una din greșelile sale cele mai mari a fost de a face din Ballif un dușman, căci neprihănită personalitate a lui Ballif i-a fost mult timp o pavăză care a impus multora.

³ Elisa Știrbey, reamintim, era căsătorită cu Edward Boxshall, ofiter al serviciilor de informații britanice și reprezentant în România al Uzinelor Vickers și al Asociației de produse chimice din Londra. Totodată precizăm că în nota 5, p. 40, din nr. 11/1986, în loc de Lisbeth trebuie citit Elisa, prima dintre ele fiind cumnată, și nu fiica lui Barbu Știrbey.

⁴ Este vorba despre dr. Ion Cantacuzino, ministrul muncii, sănătății și ocrotirilor sociale în cabinetul condus de N. Iorga.

17 iunie. Nouă criză cardiacă asemănătoare aceleia pe care am avut-o la Cluj, nu așa de dureroasă dar lungă și plicticoasă.

18 iunie. Terminat de citit *The Picture of Dorian Gray*, de Oscar Wilde. Ce grozavă critică a moravurilor înaltei societăți engleze la finele secolului XIX. Dialoguri spirituale, descrieri plastice, analize psihologice amănunțite ale unor stări bolnăvicioase nu justifică afirmațiunea lui Wilde că forma face arta și nu fondul.

Și despre Ionel Brătianu mulți vorbesc cu ură, dar nu se poate face o asemănare între dînsul și Barbu Știrbey. A avut Ionel Brătianu păcate. Cine nu le are? Și el a avut pasiuni pentru femei, dar nu a fost cinic. A tolerat slăbiciuni la ai săi (între altele multe lui B. Știrbey) : s-a înconjurat mai ales de oameni ce spuneau amin la tot ce spunea [el], dar era cu ață superior tuturor și totdeauna se plîngea că nu găsește oameni; după război — și e poate vina sa cea mai mare, căci a făcut cel mai mare rău educației generale — a fost prea tolerant și nu a lăsat să se ia măsuri contra tuturor acelor care au pășit greșit și în timpul războiului și după el.

În schimb : un devotament fără margini pentru binele public ; o dezinteresare completă pecuniară ; o vastă cultură ; mult tact, mult farmec ; o pricepere neîntrecută în conducerea afacerilor, ...priceperea nevoii reformelor agrare și măiestritul chip în care a condus acțiunea României în 1914-1916 — sînt fapte care-l plasează printre cei dinții oameni de stat ai istoriei. O caracteristică simpatice a sa era venerațiunea ce avea pentru tatăl său ; tot ce făcea bine, tot ce reușea atribuia precedentelor și pildelor tatălui său ; dragostea pasionată de țară, felul cum vibra cînd era vorba de orice privea neamul românesc, spunea că toate le datora părintelui său. Ca diferență cu B. Știrbey, care nu pronunța niciodată de tatăl său și rar de bunicul său, cînd credea că-l scoate pe dînsul în relief, dar a cărui istorie (a lui Vodă Știrbey) nu o cunoaște deloc.

În comparație cu fratele său Ionel, Vintilă Brătianu este socotit inferior. Evident că nu avea o inteligență atât de scriptitoare, nici o pricepere politică așa de deosebită ca a fratelui său, cum desigur o afirma adesea. Dar Vintilă... era extraordinar de muncitor, de o dezinteresare absolută, de o constanță admirabilă în idei și în fapte, de o credință absolută către neamul său și avea, pe deasupra, o inimă cu deosebire bună. Citise mult și temeinic și era de o discrețiune egală cu a lui Ionel.

Un alt om de stat pe care l-am cunoscut personal — puțin, e adevărat — dar despre care am auzit vorbind mult pe tatăl meu, pe C. Donici și alții, a fost Lascăr Catargiu.

Avea aceeași iubire pasionată de neam ca și Brătienii, același atașament de țară ; era

tipul de moșier trăit la țară. Era bun la inimă ca Vintilă Brătianu — nu era vindictiv, nici cult, dar avea mult bun simț și era tolerant.

19 iunie. Unul din șefii pe care i-am cunoscut mai bine și pe care l-am socotit și-l socotesc și acum ca unul din cei mai buni a fost generalul I. Drăgălina² ; a fost ajutorul lui Cocorăscu la [Regimentul] 9 vîndtori cînd am servit acolo (1904) ; era comandantul Școlii de infanterie cînd am fost profesor de tactică acolo ; a fost comandantul Regimentului Constanța nr. 34, cînd am comandat o companie acolo (1912-1914). Înalt, bine legat, cu o voce simpatice și cu o privire inteligentă, bine crescut, plin de tact (de fapt el a condus pe Cocorăscu în multe și el a învățat pe Prezan — cînd era ajutorul acestuia la Regimentul de infanterie — cea mai mare parte a ce a știut acesta), citit și mai ales minunat instructor și minutor de oameni. Armata a pierdut mult prin moartea lui, cum pierduse mult înainte prin moartea prea timpurie a omului întreg, care a fost colonelul D. Antonescu.

Alt șef bun a fost colonel (mai apoi general) I. Herăscu, care comanda Regimentul 5 roșiori, cînd mi-am făcut stagiul. Sever cu sine, ca și cu alții, muncitor, foarte cinstit, ocupîndu-se mult de buna stare a oamenilor și cailor, nu avea înalte cunoștințe, dar era un bun și destoinic comandant de regiment...

24 iunie. Mers de la București la Brusturoasa. Ce liniște aici !

În tren, Samsonovici cu I. Sichitiu și Potopceanu [reprezentanți ai Statului Major Român] ; mergeau la Varșovia. Aceste legături continue între statul nostru major și cele din Mica Înțelegeră și Polonia sînt foarte folositoare...

26 iunie. Grigore N. Filipescu triumfează acum căci socotește că campania sa contra lui Barbu Știrbey a reușit. Eu nu știu dacă ce i-a făcut mai mult rău lui Barbu Știrbey decît chiar nemiloasa campanie a lui Filipescu nu a fost însuși felul lui de a fi. Filipescu însuși nu este, cine știe ce și — pînă acum — singurul său atu este numele tatălui său. Neculai Filipescu era cu totul altceva. Defectele sale cele mai mari erau că era violent, că nu-și alegea totdeauna bine mijloacele și oamenii și că adesea schimba de idei în cestiuni secundare, dar era totdeauna sincer. În schimb, a fost totdeauna cu totul dezinteresat, constant în opoziția sa liberalilor (își zicea conservator, era mai puțin conservator și mai ales antiliberal) și și-a iubit pasional neamul și țara. Eu am auzit mai întîi vorbind mai de aproape de dînsul prin Alex. Balș (bărbatul mătusei

² Născut la Caransebeș, Ion Drăgălina (1860-1916), și-a început cariera ca ofițer în armata austro-ungară, din care a demisionat însă în 1897 și a trecut în România. În campania din 1916 a comandat Armata I română, fiind rănit mortal în cursul bătăliilor de apărare de la Jiu.

¹ Cunoscutul roman al scriitorului englez, tradus și în limba română sub titlul *Portretul lui Dorian Gray*.

mele Zoe) cu care era prieten și care-i aprecia vioiciunea și caracterul. Tatăl meu, fiind prefect de Brăila (1892-1893), a avut conflicte cu N. Filipescu, pentru că tata înțelegea să facă administrație și numai administrație, iar Filipescu, care era șeful politic al județului, voia a plasa pe ciracii săi și a-i acoperi când erau prinși cu pungășii. Ca să împace lucrurile I. Catargiu, care ținea mult la tata și-l aprecia, dar care nu putea supăra pe N. Filipescu, a transferat pe tata ca prefect de Bacău, unde tata a avut același conflict cu Eug. Ghika Comănești, după care tata a fost numit director general al închisorilor.

Eu pe N. Filipescu l-am cunoscut puțin, când era ministru de război¹, am avut atunci cu dînsul o lungă convorbire într-o seară la un bal la Alex. Marghiloman și [de] mai multe ori la minister, în afaceri de serviciu. Mă socotea, și a spus-o, prost. Este adevărat că nu am totdeauna nici prezență de spirit, nici, mai ales, spirit de afposos. Este adevărat că multe lucruri mi se deslușesc, post-factum, dar în judecata lui Filipescu intervenea mult și faptul că eram cunoscut cu Ionel Brătianu și că atunci Filipescu era montat de Averescu contra Inspectoratului General al Armatei al cărui sufler mă socotea. În momentul acela, Filipescu și Marghiloman insistau în favoarea unui ofițer de jandarmierie, o perfectă canalie cu un memoriu [de activitate] detestabil, la numirea sau înaintarea căruia prințul Ferdinand se opunea nu știu de ce.

27 iunie. Franța are dreptate, cred, să pună condițiuni la propunerea Hoover², care este evident bună, dar care pare a ține parte mai ales de interesele nemților. Dacă se face această ușurare nemților, eu le-aș pune următoarea condiție: ziceți că nu puteți plăti, bine, vă aminăm un an plata ratelor ce datorăm, cu condiția ca să scădeți cu sumele ce vă aminăm imposibile și să mai reduceți sarcinile contribuabilului german, reducînd bugetul armatei și marinei cu cel puțin 25-30%. Nu este admisibil ca ușurarea ce se face Germaniei să contribuie la înarmarea sa.

28 iunie... De vreun an citesc pe îndelete cărțile lui Liddell Hart³: Great capitains unveiled și Reputations. Le-am terminat azi...

2 iulie. La Cameră, alaltăieri, G. Brătianu a fost scuturat de I.G. Duca. Că G. Brătianu o fi meritat așa ceva, cred, dar cred tot așa că nu era



Noul guvern condus de Nicolae Iorga. Imagine reprodusă din Realitatea Ilustrată

nevoie de dat în vileag părerea rea ce o avea Ionel Brătianu despre fiul său...

5 iulie. Universul reproduce după îndreptarea părți dintr-un articol al lui Averescu, în care acesta spune că regele Ferdinand i-a exprimat dorința ca să se revină asupra îndepărtării prințului Carol de la succesiune. Și Prezan a zis asta toamna trecută...

12 iulie. Universul, sosit azi, anunță numirea unui nou consiliu la Muzeul Militar, cu Iorga, Ștefănescu-Amza etc. și fără mine... Nevoind ca să rămână urmă despre mine acolo⁴, adresez o cerere lui Iorga, spunînd că retrag toate donațiile mele în lucruri sau în bani. Nu vreau ca cu banii mei să se facă lucruri ce nu aprob...

26 iulie. Plecînd alaltăieri de aici [Brusturoasa], cu trenul, am sosit ieri dimineață în Galați. De acolo am luat o barcă automobilă și [am] cercetat terenul în jurul Garvănului, pe care credeam că s-a dat bătălia din 1574 între Ion Vodă cel Cumplit și turci. Am fost apoi la Isaccea, ca să văd părțile ce se pot vedea de acolo. Apoi m-am întors. Am sosit azi în Brusturoasa: plimbarea a fost minunată.

Iorga îmi răspunde două vorbe că nu poate face nimic — deci nu vrea să se amestece...

(Va urma) ■

Selecția textului, introducere și note:
Cristian POPIȘTEANU,
Marian ȘTEFAN,
Ioana URSU

¹ Nicolae Filipescu a fost ministru al armatei în perioada decembrie 1910-martie 1912.

² Este vorba despre „Moralitorul Hoover”, intrat în vigoare la 12 iulie 1931 și în baza căruia Germaniei i se amina cu un an plata datorilor de război.

³ Vezi Magazin istoric, nr. 2/1971.

⁴ Din 1924, R.R. Rosetti fusese președinte al Consiliului Muzeului Militar.



CAMPANIA CEA MAI LUNGĂ

LOUIS ALLEN

Războiul din Birmania a fost un conflict sîngeros și epuizant, deși, într-o primă fază, japonezii au reușit să cucerească țara, înregistrînd doar un număr relativ redus de victime, circa 2 000. Dacă acestora li se adaugă cei 5 500 morți, grav răniți și dispăruți din timpul ocupării Malaysiei și Singaporei (colonii britanice din 1867), se constată că Japonia reușise să captureze cea mai mare parte din teritoriile din Extremul Orient ale Imperiului britanic, plătiind un preț modic în vieți omenestii. Contraofensiva aliaților avea să se încheie, pe pămîntul Birmaniei, cu pierderi în oameni mult mai mari (Malaysia și Singa-

pore fiind redobîndite abia după capitularea Japoniei).

Anul 1944 a însemnat un nou și greu tribut de sînge, plătit, de această dată, de învadații japonezi, ale căror armate staționate în Birmania au fost permanent hărțuite și, prin diferite manevre, lipsite de întăririle și de aprovizionarea corespunzătoare. Pe de altă parte, deciziile și eforturile principale ale șefilor militari niponi se concentrău asupra altor zone din Pacific. Pretutindeni însă în ciuda fanatismului dovedit de soldații japonezi în decursul luptelor îndirjite, tendința era de retragere și aliații cîștigau treptat teren.

Pe alte fronturi, în prima jumătate a anului 1944, Uniunea Sovietică declanșase noi mari ofensive soldate cu strălucite victorii, aliații occidentali pregătiseră și înfăptuiseră invazia

În imagine: martie 1945. Eliberarea Mandalayului. De pe terasa unui templu care domină orașul, soldați englezi urmăresc bombardarea fortului Dufferin.

din Normandia, fasciștii fuseseră alungați din cea mai mare parte a Italiei, iar armata germano-italiană din Africa de nord capitulase (încă din mai 1943).

Continuînd publicarea unor noi fragmente din cartea lui Louis Allen Burma. The Longest War. 1941-45¹, vom constata diferența între campaniile desfășurate în Europa și cea din Birmania unde, de exemplu, din componența armatelor aliate care luptau împotriva japonezilor făceau parte indieni, birmani și chinezi; mulți dintre aceștia arătau ca japonezii cînd își puneau casca, ceea ce i-a dat mult de furcă generalului american Joseph Stilwell.

Operația „Thursday”

În seara zilei de 5 martie 1944, colonelul Sakuma Takano, comandantul Regimentului 214 infanterie din cadrul Armatei 33 japoneze, își conducea oamenii spre Jesagyo, un oraș la nord de Mandalay, situat pe valea râului Kabaw. La un moment dat, a auzit zgomotele unor motoare vibrînd în liniștea nopții. Sakuma, călare pe cal, și-a ridicat privirea. Mari avioane de transport, cu luminile de navigație roșii și verzi, vizibile cu claritate, treceau pe deasupra, într-o procesiune ce părea fără sfîrșit. „Probabil se duc să bombardeze Rangoonul”, a presupus el, dînd pînă tenii calului.

Cîteva nopți mai tîrziu, un alt comandant de regiment, colonelul Matsumura Hiroshi, a fost trezit din somn de zgomotele unei formații de avioane. El și oamenii săi au ieșit din adăposturi și au privit spre cerul luminat de lună. Cîteva avioane zburau spre nord-est la vreo 1 000 m înălțime, fiecare remorcînd două sau trei planeoare. Matsumura și-a dat seama imediat că implicațiile operației erau foarte serioase, dar nu a putut să nu se lase impresionat de frumusețea spectacolului. Pe bolta înstelată, formațiile arătau minunat. „Ce or fi avînd de gînd să facă în spatele liniilor noastre?”.

Matsumura habar nu avea că era foarte aproape de omul care deținea răspunsul la întrebare. Ca să ajungă la Thonze (în nordul Rangoonului),

În episodul care urmează, Orde Wingate, ajuns general, se pregătește pentru a doua sa misiune în spatele liniilor inamicului. Dar Wingate își modifică nu o dată planurile, în funcție de situația concretă, iar ce are el în minte nu se poate ști decît în clipa în care subalternii săi trebuie să treacă la acțiune. Ce ar fi urmat dacă lui Wingate i s-ar fi întîmplat ceva?

Pe de altă parte, pe măsură ce situațiile de pe fronturi se modificau, aveau loc schimbări importante în conducerea ambelor armate².

fusesse nevoit să traverseze râul Chindwin. La 3 martie 1944, Orde Wingate stătea pe malul opus, privind trecerea în același sens a Brigăzii 16, o unitate specială, condusă de generalul Fergusson. Era începutul operației „Thursday” (Joi), numele de cod al celei de-a doua expediții a lui Wingate în Birmania.

Reușita operației anterioare conduse de el, numită „Longcloth”, se datora bunei aprovizionări pe calea aerului. În a doua expediție, avea să facă la fel, și încă ceva în plus: cu excepția unității lui Fergusson, ceilalți combatanți erau duși la destinație de planeoare, stabileau capete de pod întărite, departe, în spatele liniilor japoneze, și construiau piste de aterizare pentru avioanele de transport care urmau să aducă vehicule și piese de artilerie. Scopul nu era de a angaja o luptă decisivă cu japonezii, ci de a le tăia căile de aprovizionare. Scopul nu era nici măcar acela de a concentra eforturile aliaților pentru a pătrunde în Birmania centrală. Dimpotrivă. Ideea era de a izola diviziile nipone 18 și 56, cu care se lupta generalul Stilwell în nordul Birmaniei.

Trecerea de care se bucura Wingate în fața amiralului britanic Louis Mountbatten, șeful comandamentului interaliat al Asiei de sud-est (mai tîrziu conte de Birmania) și chiar a lui Churchill a făcut ca el să obțină aproape tot ce a cerut. Forțele nou alocate operației „Thursday” au fost formate din șase brigăzi, nu una, ca în 1943, fiecare avînd patru batalioane; diferența esențială între „Longcloth” și „Thursday” consta în aceea

că, de data aceasta, Wingate avea la dispoziție 167 avioane de diferite tipuri și șase elicoptere.

Misiunea operației „Thursday” era de a ajunge din India în nordul Birmaniei, pentru a-l ajuta pe Stilwell. După ce fuseseră examinate numeroase planuri privind strategia militară a anului 1944, Mountbatten decisese în final că Stilwell va înainta spre zona Mogaung-Myitkyina (orașe în statul Kachin, în extremitatea nordică a Birmaniei), iar forțele lui Wingate vor izola armata niponă care îl înfrunta pe Stilwell, întrerupînd drumurile japonezilor.

Generalul William Slim — socotit printre cei mai eficienți comandanți militari britanici



¹ Magazin istoric, nr. 12/1986, 1/1987.

² Subtitlurile aparțin redacției Magazin istoric.

Cu aripile frunte

După aproape 600 zboruri, peste 9 000 oameni, 1 400 castiri și arme de artilerie au fost transportați în inima Birmaniei ocupată de japonezi. „Prima noastră sarcină a fost îndeplinită, spunea ordinul de zi al lui Wingate din 11 martie. Am luat inamicul prin totală surprindere. Toate coloanele noastre au pătruns în măruntaiele dușmanului... Mai mult ca sigur, acesta va reacționa cu violență. Îi vom rezista cu hotărârea fermă de a recuceri Birmania de nord. Aceasta e un moment istoric. E o acțiune cu care se va mândri orice participant, spunând într-o zi «am fost acolo»”. Surpriza a avut într-adevăr rolul ei în rezultatele obținute.

S-au organizat mai multe puncte fortificate prin desant aerian, cu excepția ultimului, construit de brigada specială a lui Fergusson; de aici au fost atacate depozitele de provizii japoneze de la Indaw, vitale pentru continuarea ostilităților nipone în nordul Birmaniei. Dar, la 24 martie 1944, un avion în care se afla Orde Wingate s-a prăbușit pe o colină de lângă Imphal (capitala statului Manipur din nord-estul Indiei); toți pasagerii au murit. În acest context, operația „Thursday” devenea riscantă. „Wingate s-a prăbușit și, odată cu el, planurile sale”, se gândea Fergusson. Moartea lui Wingate — în vreme ce generalul Stilwell cobora spre Myitkyina, Corpul IV era blocat la Imphal într-o luptă cu trei divizii japoneze, iar operația concepută de Wingate se declanșase deja — a fost unul dintre evenimentele cele mai tragice ale campaniei din Birmania. Adevăratele condiții ale producerii accidentului sînt dificil de stabilit.

S-a vorbit mult despre vreme. „Curios, în noaptea în care a decedat Wingate — scrie colonelul F.O. Cave, adiunctul lui Fergusson —, nu dormeam. Nu cred să fi fost vreme rea. Era pe punctul de a izbucni o furtună, dar, după cîte îmi amintesc, ea nu depășea un caracter local, putea fi ocoltă. Am fost surprins cînd am auzit că avionul s-a prăbușit. Mult mai tîrziu, am

aflat că acesta a fost găsit pe colinele de la vest de Imphal, la cîteva kilometri distanță de drumul cel bun; în plus, avionul era orientat cu fața spre est, ca și cum s-ar fi întors spre Imphal”.

„Cea mai probabilă explicație — scrie Slim — este aceea că avionul a pătruns, pe neașteptate, într-una din acele furtuni locale de o extremă violență, frecvente în zonă. Așa ceva era greu de evitat noaptea și, odată prins de vînt, avionul n-a mai putut fi stăpînit sau și-a frînt aripile”.

Cît despre condițiile de pe aeroport, unul dintre ultimii oameni care îl văzuseră pe Wingate în viață, Frank Thomas, scria: „24 martie 1944. Wingate a decolat cu un bombardier Mitchell B 25 pe o ploaie deasă”. Thomas era de serviciu în turnul meteo al aeroportului din Imphal și își amintea că un vechi funcționar al aeroportului i-a atras atenția pilotului american asupra condițiilor atmosferice nefavorabile. Acesta a motivat: „Bătrînul (Wingate, care avea 41 ani) ține neapărat să mergem, așa încît n-am încotro, trebuie să-l duc”. În acest timp, Wingate se plimba în lung și în lat pe lângă turnul de control, sub ploaia torențială, ignorînd-o și așteptînd cu nerăbdare să decoleze. Impețuitatea era o trăsătură specifică a caracterului său. Moartea i-a fost pe potrivă vieții.

Pentru Slim s-a născut o mare problemă: înlocuirea lui Wingate. Dacă operația „Thursday” urma să decurgă cum plănuiise autorul ei, era vital să fie numit cineva de acord cu ideile lui Wingate, capabil totodată să țină piept celor mai înalți șefi militari, care adesea aveau părerile lor. Dar Slim l-a ales pe generalul W.D. Lentaigne, comandantul Brigăzii 111, care îl socotea pe Wingate un parvenit, fi disprețuia teoriile și le considera periculoase. Din punct de vedere fizic, Lentaigne se dovedise inapt pentru încercările grele ale campaniei. Sub comanda sa, elanul trupelor a slăbit și marele plan a devenit confuz.

Întrebarea firească este: cum de s-a întîmplat astfel? Există un număr apreciabil

de posibili succesori: generalul W.G. Symes, generalul Derek Tullock, Calvert... Slim a preferat însă un coleg de la Academia Militară, care nu excelsa prin nimic pînă atunci. Urmarea a fost că Symes a protestat la Londra și a cerut să fie scos din funcție.

Lentaigne fusese prevenit de dificultățile ce aveau să apară odată cu mușonul, cînd nu se mai putea conta pe aprovizionarea aeriană, deoarece pistele de pămînt deveneau atunci impracticabile. El s-a gîndit că, pentru a menține coridorul care făcea legătura cu calea ferată, în timp ce Stilwell cobora din nord spre Myitkyina, trebuie să-și concentreze oamenii, nu să-i disperseze în coloane. De aceea, a ordonat să fie abandonate punctele fortificate White City și Broadway și să se construiască, în schimb, altul nou, cu nume de cod „Blackpool”. Pentru Calvert și pentru brigada sa, ideea abandonării a două poziții — pe care le întăriseră atît de bine și le apăsaseră cu atîta tenacitate — era de nesuportat, de aceea mesajele lui Calvert către Lentaigne au început să sune a nesupunere. Mai apoi, unitatea specială de forțe a trecut sub comanda directă a lui Stilwell. Care nu o dorea.

După luni de confuzie și ineficiență, unitățile aduse inițial de Wingate ajunseseră să nu-și mai îndeplinească misiunea. Operația „Thursday” a luat sfîrșit în august, cînd Stilwell a atins, în sfîrșit, Myitkyina.

Planul „jikatsu jisen”

După ce armatele militaristilor niponi au fost separate, aceștia au început să se pregătească pentru următoarea fază a luptei. Generalul Mutaguchi, comandantul grupării de forțe japoneze, concedia trei generali de divizie în timpul operațiunii „U-GO”. Acum îi venise și lui rîndul. La 30. august 1944, a fost transferat la Cartierul general din Tokio și înlocuit de generalul Katamura, comandantul Diviziei 54, care luptase în Arakan, iar acesta, la rîndul

dul lui, a fost înlocuit de Miyazaki. Statul major a avut o soartă similară, unii au fost promovați, alții — înlăturați. Ofițerii de la Rangoon răspunzători de comunicații și operații au fost înlocuiți, ca și membrii statului major al lui Mutaguchi. În fruntea armatei din Birmania, Tokio a numit conducători militari care îmbinau capacitatea strategică și flexibilitatea, trăsături personificate de generalul Kimura Hyotaro — șeful Cartierului general pentru Administrarea tehnicii de luptă de la Tokio, care fusese, la un moment dat, și ministru de război în cabinetul Tojo — cu tenacitatea și încăpăținarea șefului său de stat major, generalul Tanaka Shintchi, de la comanda Diviziei 18 din Birmania de nord.

Aliații operau și ei schimbări. Roosevelt a fost de acord să-l mute pe Stilwell. În locul acestuia a fost numit generalul Albert Wedemeyer. Mulți alți comandanți au fost înlocuiți cu unii care luptaseră în Europa, iar alții — evidențiați. Înșiși mareșalul britanic Wavell, comandantul lui A.B.D.A. (Australian-British-Dutch-American) Command a venit la Imphal, în luna decembrie, și, în numele regelui, i-a înmănat pe generalul William Slim, comandantul Corpului XV de armate, și pe trei dintre subordonații săi, generalul Philip Christison, generalul Geoffrey Scoones și generalul Montagu Stoppedford.

Pentru japonezi, războiul începuse să meargă prost în Pacific. Asalturile navale americane se apropiau de Japonia, a cărei flotă a fost distrusă în bătălia de lângă insula Leyte (23-26 octombrie 1944), în Filipine. În Asia de sud-est, unde cîndva se elaborase planul utopic al unei ofensive în India, se trecuse la defensivă. Ocupate de japonezi, Thailanda și peninsula Malaya formau linia periferică a unei zone militare suficiente pentru a bloca înaintarea forțelor aliate spre Singapore și Marea Chinei de Sud. Rolul trupelor japoneze din Birmania era acela de a împiedica orice tentativă de întărire a Chinei.

La 2 iulie 1944, la Tokio fusese emis Ordinul de ope-

rații nr. 101, prin care se cerea niponilor să continue să reziste ofensivei aliaților la vest de Chindwin și forțelor lui Stilwell în nordul Birmaniei și la vest de râul Salween, în acest fel menținînd întrerupte legăturile aliaților dintre India și China. Dar

seră și calea ferată dintre Birmania și Thailanda (unde se aflau japonezii). Fosta activitate a lui Kimura la Tokio, ca șef al sectorului tehnic de luptă, îl familiarizase cu organizarea uzinelor în momente dificile, de aceea el se aștepta să obțină totul de la fabricile



Iunie 1944. Secență din timpul joncțiunii regimentelor de avangardă ale Corpurilor XXXIII și IV ale armatei britanice, pe drumul Imphal-Kohima

după cîteva săptămîni, acest ordin nu mai avea nici un rost. Din septembrie, trebuiau asigurate stabilitatea și securitatea Birmaniei de sud, ca flanc nordic al zonei de apărare din Asia de sud-est. Datoria de a tăia legăturile aliaților dintre India și China rămînea în vigoare, „pe cît posibil”, generalul Kimura fiind nevoit să alcătuiască planul strategic necesar, *jikkatsu jisen*. Această expresie era foarte folosită la acea vreme de forțele japoneze de peste mări. Însemna: să subziști prin forțe proprii și să te lupți cu forțe proprii. Din Japonia nu mai putea fi așteptat nici un ajutor. Armatele trebuiau să învețe să trăiască din pămîntul pe care se aflau. Aprovizionarea Rangoonului pe calea mării era insuficientă, iar bombardamentele aliaților întrerupse-

din jurul Rangoonului. Dar Birmania nu era o țară industrială. Încercarea lui Kimura avea foarte mici șanse de succes.

În legătură cu planurile nipone, dar și aliate este interesant că ambele părți și-au schimbat intențiile, în sensul declanșării unei confruntări decisive, fie în Birmania centrală, fie în cea de sud. Victoria britanică, din primăvara lui 1944, de la Imphal, îi dovedise lui Slim că ceea ce trebuia să facă el era nu să ocupe orașe, ci să determine armata japoneză să lupte și să o distrugă în luptă.

Cine deține Mandalay deține Birmania

Înaintarea armatelor aliate a început la 3 decembrie 1944.

Ele își construiau capete de pod peste fluviul Irrawaddy. La 5 km nord de Kalewa, pe malurile râului Chindwin, la Mawlaik, o brigadă din Divizia 20 a traversat râul. Japonezii aproape că nu au opus rezistență, ceea ce a surprins, deoarece malul estic al râului era, în acel punct, acoperit de o junglă deasă, care ar fi putut fi o stavilă pentru aliați.

Calea cea mai scurtă de pătrundere în Birmania, venind din India, era prin Kalewa, apoi peste râul Chindwin spre Yew și Shwebo, situate la nord-vest de Mandalay.

Shwebo a fost cucerit la începutul lui ianuarie 1945. La 10 ianuarie, generalul Katamura a dat ordin de retragere spre sud, adică spre fluviul Irrawaddy. De la Shwebo, o parte a forțelor aliate s-a îndreptat spre Mandalay. Generalul T.W. Rees, comandantul Diviziei 19, relați evenimentele în direct, pentru ascultătorii BBC-ului: „Mă aflu în suburbiile din nordul orașului Mandalay. Luptele continuă. Trupele noastre au ajuns pe vârful unei coline, au ucis o mulțime de japonezi și au capturat importante cantități de material de război. Este o dimineață însoțită foarte fierbinte. În jur, este mult praf, trupele noastre se înecă în praf, sint pline de sudoare și mai mult decât epuizate. Au dormit foarte puțin, dar au o stare de spirit și un elan absolut formidabile. N-am văzut niciodată atîta entuziasm”.

Și mai tirziu: „Atacăm Mandalay. Auziți probabil zgomotul bombardamentelor de artilerie și al împușcăturilor. Eu însumi sint aproape de zidurile primelor case, rezemat de ele. Băieții noștri înaintază. Se țin bine. Înaintează și tancurile, în timp ce trag intens în ziduri. Se pot vedea găurile făcute în zidurile fortului. Se aud gloanțele și schiumul... Un zgomet asurzitor. Fum mult în jurul fortului, ceea ce e bine pentru infanteria noastră. Nu sint sigur care din focuri sint ale inamicului. Îi văd pe unii dintre infanteriștii noștri alergînd pe lîngă tancuri. Nu e prea înfelept să stai lîngă un tanc”.

Traversarea fluviului Irrawaddy, care a implicat multe

triumfuri sau dezastre ingineresti, o combinație sofisticată de planuri meticuloase și, de la situație la situație, de improvizații, a constituit ea însăși aproape o campanie. În cinci săptămîni, Slim a trecut două corpuri de armată peste unul dintre cele mai largi fluviu din lume. Cum subliniază unul dintre biografii lui, „realizarea sa poate fi apreciată la dimensiunile exacte doar dacă o comparăm cu avantajele avute de Montgomery la traversarea Rinului. În spatele grupului de armate ale lui Montgomery, se afla o vastă și eficientă rețea de drumuri și căi ferate; divizii aerioportate se găseau în imediată apropiere, iar tehnica de luptă — vehicule amfibii, perdele de fum continue etc. era de ultimă oră. Artileria, care nu ducea lipsă de muniții, i-a acordat un sprijin nelimitat. Mai mult. În comparație cu Irrawaddy, Rinul este îngust, iar cursul său binecunoscut”.

Divizia 19 a lui Rees, prima care a traversat Irrawaddy a fost și prima care și-a atins obiectivul: recuparea orașului Mandalay. Printr-o stranie coincidență, la 23 martie al patrulea marchiz de Dufferin și Ava a fost ucis într-o ambuscadă, între Ava și fortul Dufferin (primul marchiz dăduse numele său fortului din Mandalay; el era vicerege al Indiei cînd acestuia i-a fost anexată, în 1886, Birmania superioară). Pe fortul Dufferin steagul britanic a fost înălțat de Rees și de un artilerist din regimentul regal de artilerie.

La căderea orașului Mandalay, japonezii se aflau într-o situație destul de dificilă. Înaltul comandament nipon era conștient că „cine deține Mandalay deține Birmania”. Capturarea orașului Meiktila, care a urmat, a distrus orice șansă a generalului Kimura de a mai îndrepta ceva pe frontul din Birmania centrală. ■

(Va urma)

Prezentare și adaptare de
Stelian ȚURLEA

VECHIME ȘI STATORNICIE ROMÂNEASCĂ

(Urmare din p. 11)

tul Vuia, întîlnim ca donator pe Stoian.

Toate localitățile vizitate de trimișii patriarhali apar ca fiind bine organizate, cu preoți și cnezi, iar sumele de bani, numărul animalelor și obiectelor donate arată că nu suferau de sărăcie. Banatul deci n-a fost nici depopulat, nici sălbăticit, iar populația băstinașă și majoritară de aici era românească. Stăpînirea habsburgică instaurată după 1718 a aplicat o aspră politică de deznaționalizare și de populare a Banatului cu coloniști svabi. În cadrul acestei acțiuni, o serie de localități, amintite în Catastiful de mîle ca ortodoxe și românești, și-au pierdut caracterul etnic original; locuitorii din sate întregi (Biled, Bulgăruș, Lovrin, Săcălaz, Teremia ș.a.) au fost strămutați, în locul lor fiind aduși coloniști. Dar politica habsburgică de deznaționalizare și dezrădăcinare a satelor românești — cu toată asprimea cu care a fost purtată — nu a putut schimba caracterul predominant românesc al Banatului, fapt ce rezultă, între altele, din cercetarea atentă a lucrării lui Iacob Ehrler, întocmită la 1774 și intitulată *Banatul de la origini pînă acum* și, de asemenea, din *Istoria Banatului Timișan*, alcătuită în 1780 de Francesco Grisellini. La sfîrșitul secolului XVIII, în Banat, românii reprezentau 71-77%, sîrbii 19-20%, germanii 8-8,5%, iar bulgarii și ungurii 0,6-0,8%.

Sînt acestea adevăruri, peste care nici un istoric cu respect pentru adevărurile incontestabile ale acestei discipline nu poate trece. Învîngînd toate vicisitudinile istoriei, Banatul nu a conținut să rămînă, de-a lungul secolelor, un teritoriu românesc, așa cum o evidențiază documentele și aveau s-o confirmască pentru totdeauna istoricele hotărîri din anul 1918, anul Marii Uniri. ■

IUNIE 1932 – VÎNTUL SCHIMBĂRILOR

SUFLĂ PESTE THAILANDA

GHEORGHE MAGHERU

La 24 iunie 1932, în editorialul suplimentului de seară al ziarului Bangkok Daily Mail se relateau următoarele:

„Astăzi de dimineață, orașul Bangkok a aflat că evenimentul politic cel mai senzațional cărula l-a fost martor în ultimii 150 ani de existență s-a desfășurat în cursul primelor ore dinaintea răsăritului, în deplină liniște, fără să fi fost anunțat de vreun semn prevestitor.

Până la amiază, forțele armatei terestre și ale marinei militare au reușit să înfăptuiască lovitura care a avut drept scop schimbarea radicală a sistemului de guvernare a Siamului¹...“ În continuare, autorul articolului menționa că aflate, din diferite zvonuri, că la unele instituții guvernamentale și reședințe particulare liniile telefonice ar fi fost întrerupte. Se părea însă că stricăciunile, dacă într-adevăr existaseră, fuseseră deja înlăturate, căci telefoanele și telegraful funcționau normal. În oraș, cu excepția unor

mulțimi răzlețe adunate în apropierea Palatului Tronului (unde erau reținuți unii dintre membrii familiei regale) și a Marelui Palat, nu se semnalase nici o urmă de agitație. Poliția, ca de obicei, era la datorie, tribunalele erau deschise, iar poșta își vedea de primiri și expediții.

Adevăratul spectacol se desfășura însă tăcut, după cortina alcătuită din cordonul de pușcași marini, cu baloneta la armă, care, așezați la mică distanță de impunătoarea clădire albă a Palatului Tronului, permiteau doar accesul vehiculelor aparținând armatei. Din cînd în cînd, cite un camion, cu o mitralieră montată deasupra, ieșea din incinta palatului, în aclamațiile mulțimii care aștepta afară, aclamații la care soldații răspundeau zgomotos.

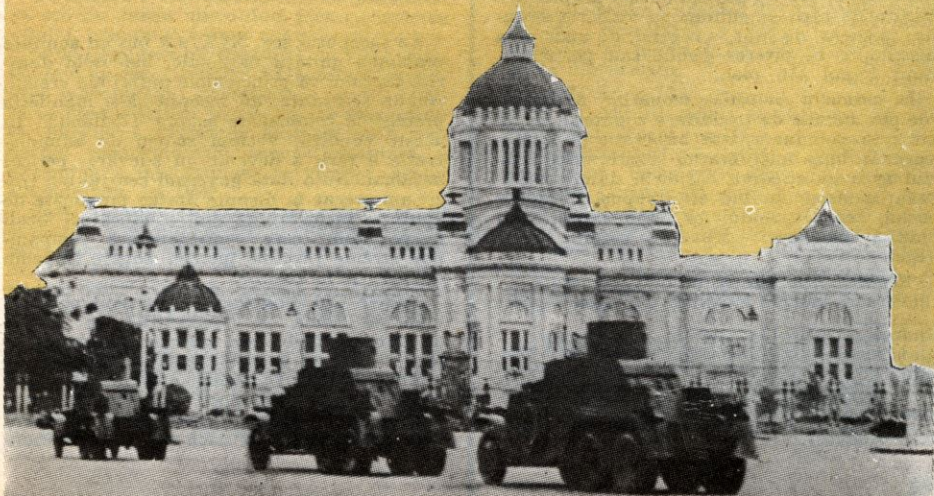
Străinilor care se arătau curioși să afle ce anume se petrece li s-a explicat politicos că nu pot pătrunde în palat, și atît.

De fapt, ce se întimplase?

Pentru a înțelege mai bine evenimentele din 1932, să aruncăm o scurtă privire asupra trecutului acestel țări.

¹ Regatul Siamului a primit actuala denumire de Thailanda (*Muang Thai*) în 1939.

Bangkok, 24 iunie 1932: blindate în fața Palatului Tronului



Treizeci de lovituri de nuia

Primele formațiuni statale thailandeze și-au făcut debutul în istorie în secolul XIII, în contextul favorabil al slăbirii vechilor state indiane care dețineau supremația în regiune și al expedițiilor mongole de cucerire din vremea lui Kublai Khan¹ (1259-1294).

În era Sukhothai (sec. XIII-XIV), perioadă² care a marcat apariția thailandezilor ca popor distinct, regele se numea *Poh Khun* sau *Poh Muang* (Părintele țării), principala sa funcție fiind aceea de comandant la vreme de război. Prestigiul lui ca rege se baza, în primul rând, pe iscusința militară; țara fiind înconjurată de dușmani puternici, numai un stăpîn puternic îi putea apăra independența.

În Ayuthia, perioada ulterioară (1350-1767), cînd statul thailandez și-a extins și consolidat granițele, prerogativele și funcțiile regalității s-au modificat sub influența tradițiilor khmere. Astfel, prestigiul vechiului rege-părinte a crescut, acesta devenind rege-zeu (*Deva Raja* în sanscrită). Ridicarea monarhiei la rangul de divinitate a schimbat atît comportamentul regelui, cît și pe cel al slujitorilor acestuia. De exemplu, sub regimul patriarhal din epoca Sukhothai, cînd un cetățean avea vreo pricină se ducea la palat, bătea în gongul de la intrare, iar regele ieșea în persoană să-și întîmpine supusul și să-i asculte păsul. În perioada Ayuthia, cel care îndrăznea să tulbure liniștea celestă a monarhului primea nu mai puțin decît treizeci de lovituri de nuia.

Regele devenise deci o autoritate supremă și absolută. El avea putere de viață și de moarte asupra supușilor, de unde și noul nume de *Chao Chivit* (Stăpînul vieții); ca și Ludovic XIV al Franței devenise însă, potrivit acestei concepții, și personificarea statului, de unde cealaltă denumire de *Chao Paen-din* (Stăpînul țării). O lege datînd din 1360 stipula că tot pămîntul îi aparținea. Supușii erau obligați să muncească țarina, să valorifice recolta, dar nu puteau deveni proprietari. Veniturile țării se adunau în vistieria statului, care era, de fapt, a regelui, de unde erau distribuite în interes public sau particular, după bunul său plac.

În perioada Ayuthia, monarhia a dezvoltat noi metode de exercitare a puterii, inclusiv crearea unui aparat birocratic de guvernare. În baza unei ierarhii severe, orice individ avea un superior căruia îi datora ascultare; oamenii de rînd erau supuși stăpînilor locali, care, la rîndul lor, erau supuși altor stăpîni mai mari; deasupra tuturor trona regele.

Regatul Ayuthia a preluat structura de guvernare khmeră alcătuită din patru camere

principale: camera administrației locale; camera palatului; camera finanțelor și camera țării. Ceva mai tîrziu, pe lângă acestea, au fost înființate Marele minister al afacerilor civile, denumit mai tîrziu Departamentul nordului, Marele minister al afacerilor militare, devenit Departamentul sudului, și Trezoreria.

În pofida acestor reforme nu se poate vorbi despre o centralizare în adevăratul sens al cuvîntului și nici despre unitate națională. Cauzele rezidă, pe de o parte, în labele mijloace de comunicație și transport existente la acea vreme, mijloace care nu permiteau un control al provinciilor periferice și, pe de altă parte, în sistemul economic al vechiului Siam, care tolera existența autarhică a unor subdiviziuni administrative, practic autonome față de guvernul central. Sistemul permitea guvernatorului numit de rege „să mînnce provincia”. Provinciile se comportau ca niște mici regate ale căror unice obligații erau să umple vistieria regelui cu o parte din venituri, să contribuie cu recruți la războaie și cu forță de muncă la corvezi.

Regele trebuia să fie deosebit de abil pentru a-i controla pe prinții de sînge regal și pe înalții demnitari cărora li se încredințaseră provinciile spre guvernare și care, tentați de avantajele personale rezultate din fărîmîțarea țării, manifestau tendințe de emancipare.

Șubrezirea sistemului a fost evidentă în perioadele de anarhie feudală care au culminat odată cu căderea Ayuthiei, în 1767, în urma unei expediții a birmanezilor.

Atît Phya Taksin, pe care istoricii thailandezi îl apreciază drept salvatorul patriei, cît și succesorul acestuia, generalul Chao Phya Chakri, cunoscut sub numele de Rama I (1782-1869), fondatorul actualei dinastii Chakri (el a mutat capitala la Krung Thep, astăzi Bangkok) au trebuit să recurgă la mijloace militare extreme pentru a salva țara de la fărîmîțare.

O diplomație abilă

La începutul sec. XIX, s-a pus cu acuitate problema unității naționale, îndeosebi datorită faptului că principalele puteri ale vremii, Anglia și Franța, au început să-și manifeste pretențiile colonialiste asupra Thailande. În aceste condiții, vechiul sistem de administrație a țării a devenit un adevărat pericol național. Nu o dată guvernul central s-a trezit amestecat în dispute aprige provocate de afacerile încheiate de unii conducători locali ireponsabili, care concesionaseră companiilor străine ținuturi întregi, bogate în lemn de teck și în cositor.

Regele Chulalongkorn, cunoscut sub numele de Rama V (1868-1910) și socotit de autorii thailandezi marele reformator al țării, scria pe această temă ministrului de interne, prințul Damrong, următoarele: „Puterile străine amenință acum securitatea Thailande. Dacă nu reușim să ne reorganizăm administrația și dacă mai tolerăm inefi-

¹ *Magazin istoric*, nr. 1/1976, 10/1982, 2/1986.

² Periodizarea ca și denumirea erelor din istoria Thailande sînt conforme celor folosite de prof. dr. Thawatt Mokarapong — licențiat *magna cum laude* la Universitatea Chulalongkorn din Thailanda și laureat cu nume-roase titluri la Universitatea din Indiana, S.U.A. — în lucrarea sa recent apărută și intitulată *History of the Thai Revolution*.

cierea ei actuală, securitatea noastră va fi primejduită, iar independența pierdută”.

Tatăl său, regele Mongkut (Rama IV) renunțase la străvechiul privilegiu al celor treizeci de lovături de nuia și, de asemenea, la unele elemente vestute ale ceremonialului regal. În schimb, el a deschis calea influențelor externe, semnând o serie de tratate ce acordau privilegiu comercial Marii Britanii (1826 și 1855), Statelor Unite (1833 și 1856) și Franței (1856), pentru ca în 1867 să inaugureze politica de concesiuni teritoriale către puterile occidentale. Domnia regelui Rama V a coincis cu perioada de apogeu a expansiunii imperialismului european. Și totuși, marele merit al acestui rege este de a fi reușit să păstreze independența regatului cu prețul unei diplomații abile, dar și al unor concesiuni teritoriale inevitabile, reușind, în același timp, să doteze țara cu instituții moderne.

Printre reformele regelui Rama V se numără crearea unui aparat de stat centralizat, consolidarea sistemului fiscal, abolirea sclaviei și a corvezilor, înființarea de școli, construirea de căi ferate și instalarea telegrafului. O reformă importantă a constituit-o reorganizarea structurii administrative prin crearea ministerelor-cheie: interne, externe, finanțe, justiție, război, educație, agricultură, ceea ce a permis țării să facă față confruntării cu puterile occidentale. În același timp, regele a renunțat oficial la titlul străvechi de regezu.

Evoluția concepției asupra monarhiei reiese chiar din cuvintele succesorului său Vajiravudh — Rama VI (1910-1925), personalitate controversată, figură proeminentă a culturii thailandeze și continuator al politicii de reforme întreprinse de părintele său: „Să fie bine înțeles că sînt o simplă ființă omenească de neam thailandez, căreia i s-a încredințat misiunea de a menține independența națională... Ziua în care vă veți pierde încrederea în mine, ziua în care veți considera că nu mai sînt demn de această cinste și de aceste prerogative, ziua aceea va fi și ziua morții mele”.

Ca urmare a convingerii, tot mai puternice, că zeii nu aveau nimic de-a face cu puterea regelui, precum și a unor nemulțumiri provocate de crîmurea lui Rama VI, în 1912, thailandezii au făcut o primă încercare de răsturnare a monarhiei. Complotul a eșuat. Limitarea prerogativelor regale sau, cu alte cuvinte, înlocuirea monarhiei absolute cu o monarhie constituțională semiparlamentară a devenit însă fapt împlinit pe vremea regelui Prajadhipok, în 1932.

Cum spuneam la începutul articolului, în acel an, un grup de ofițeri și civili au organizat lovitura de stat cunoscută în istoriografia thailandeză sub denumirea de „revoluția din 1932”. Cauzele acestui eveniment rezultă din convergența a trei categorii de factori.

În primul rînd, uzura și declinul puterii regale, ca urmare a influenței ideilor democratice venite din țările Europei, precum și a marilor revoluții din China (1911) și din Rusia (1917). În al doilea rînd, ridicarea și perfecționarea

nivelului de pregătire profesională a tinerilor — în special a celor trimiși la studii în Europa — aceștia avînd un rol evident în procesul de modernizare a sistemului de învățămînt și de reorganizare a celui administrativ. Rezultatul a fost apariția unor cadre competente, care nu au mai tolerat slăbiciunile regimului absolutist ce exercita monopolul puterii.

În al treilea rînd, deteriorarea situației economice, provocată, în parte, de marea criză mondială din 1929-1933, dar și de cheltuielile extravagante ale precedentului monarh.

În conflict cu familia regală

Inițiatorii mișcării din 1932 proveneau dintr-o varietate de grupuri, cu interese distincte, care în decursul anilor s-au divizat, s-au realcatuit și care, într-o formă sau alta, și-au disputat ulterior puterea pe scena politică. În prima etapă a revoluției se poate vorbi, de fapt, de numai două facțiuni, fiecare aparținînd unei alte generații: facțiunea tinerilor, civili și ofițeri, care au însușit mișcării elanul și entuziasmul revoluționar, și facțiunea vîrstnicilor din armată, care au asigurat prestigiul și autoritatea necesară controlului puterii în stat.

S-a spus adesea că „revoluția din 1932” s-a născut în Franța și a fost hrănită în Thailanda. Această afirmație este adevărată în măsura în care ideea revoluției a încolțit în mințile studenților thailandezi care studiau în Franța în anii '20 și care au fost martori nemijlociți ai momentului revoluționar și ai luptelor politice din Europa, în perioada imediat următoare primului război mondial. Dar, pe de altă parte, și criza economică din 1929 a declanșat pentru guvernul thailandez o perioadă de mari dificultăți financiare. Moștenind o situație haotică de la regele Vajiravudh sau Rama VI, guvernul regelui Rama VII a căutat să reducă deficitul bugetar prin restrîngerea cheltuielilor Curții regale și scăderea salariilor cadrelor din administrație și armată. Rezultatul a fost o nemulțumire generală și îndeosebi a celor care făceau parte din armată.

La 24 iunie 1932, în zori, trupele comandate de ofițerii rebeli au ocupat pozițiile-cheie din orașul Bangkok reținînd principalele oficialități ale regimului. Sub presiunea membrilor Partidului Poporului, regele a acceptat Constituția provizorie din 27 iunie 1932, iar inițiatorii revoluției (toți făcînd parte din Partidul Poporului) au înființat un Parlament provizoriu, în care defineau majoritatea locurilor, precum și un guvern „de uniune” într-o formulă acceptată atît de rege cît și de partid.

În contextul politic indochinez, „revoluția din 1932” a avut un deosebit răsunet. Gerald Sparrow, un scriitor englez martor al evenimentelor din Thailanda, citează în lucrarea sa *Land of the Moonflower* (Țara florii ce răsare la lumina lunii), raportul prezentat de el,

la vremea aceea, către Foreign Office (Ministerul de externe britanic): „Revoluția din Siam este un indiciu puternic pentru ceea ce se va întâmpla probabil în Birmania, în Indiile Olandeze de Vest și în Malaysia: conștiința națională a celor din Extremul orient s-a trezit și se va manifesta în toate direcțiile. Ușurința cu care aici a fost prelucrată puterea va fi un îndemn și pentru alții.

Siamul nu va fi afectat numai pe plan intern, dar și în relațiile sale externe. Legăturile sale cu Marea Britanie vor slăbi, deoarece noi sintem considerați prietenii regelui...”

Spre deosebire de țările vecine: Birmania, Malaysia, Cambodgea, Vietnam și Laos, care au cunoscut dominația colonială directă, Thailanda a beneficiat de un statut special, menținându-și suveranitatea formală ca stat tampon între sferele de interese britanice și franceze. Mai mult, acțiuni cum ar fi participarea sa la primul război mondial alături de puterile Antantei — deși s-ar putea spune că efectivele au fost simbolice — au conferit statului thailandez un anumit prestigiu internațional, fapt ce a contribuit la evitarea unei intervenții militare a puterilor coloniale, în urma evenimentelor din 1932. ■

Un rege reformator:

Chulalongkorn (Rama V — 1868-1910)

Prof. TJOA HOCK GUAN,
Universitatea din Malacca

În primii cinci ani de la urcarea sa pe tron, Rama V a domnit sub regența lui Chaophraya Si Suriyawong. În 1873, când a împlinit douăzeci și unu de ani, Chulalongkorn a început să exercite efectiv puterea regală, proclamând imediat o serie de reforme ca abolirea sclaviei, a corvezilor, a practicii prosternării în prezența regelui etc., urmate de o nouă serie și mai importantă, vizând sistemul financiar, legislativ și administrativ. Thailandezii de orientare conservatoare din rândul nobilimii și chiar al familiei regale l-au silit să renunțe la multe dintre ele și să propună în schimb altele, mai moderate.

Rama V a mai așteptat vreo zece ani și apoi a încercat din nou să-și pună în practică politica de reforme. Prin aceasta, Chulalongkorn a urmărit ca thailandezii să rămână stăpâni în casa lor. Străinii, spunea el, erau „prietenii cu care să-ți împarți bucatele, dar nu prieteni care să-ți întindă mâna când te afli pe

patul de moarte”. El a reușit să instituie obligativitatea învățământului primar și i-a încurajat pe thailandezi, înlocuindu-i pe cei care făceau parte din familia regală și din aristocrație, să învețe ce era bun de la europeni, fie prin trimiteră copiilor lor în străinătate, fie prin angajarea de profesori străini. Cum persoanele care au dobândit o educație superioară proveneau în majoritate din rândurile familiei regale, Rama V s-a bizuit din plin pe sprijinul unora dintre aceste persoane, cum a fost abilitul Devawongse, care a deținut vreme de 40 ani funcția de ministru de externe, sau prințul Damrong, dinamicul ministru de interne al Thailandei și mîna dreaptă a regelui.

În 1887, trei din frații lui Chulalongkorn i-au prezentat acestuia o petiție semnată de ei și de alți cîțiva, prin care cereau instituirea unui regim „constituțional”; răspunsul lui Chulalongkorn a fost plin de simpatie. Poate că petiționarii

știau dinainte că regele va considera acest demers ca un sprijin la adresa propriei sale politici de reforme.

Cu ocazia misiunii sale de reprezentant al regelui la aniversarea, în acel an, a 50 ani de domnie a reginei Victoria, prințul Devawongse a fost însărcinat să efectueze un studiu al regimurilor democratice și al metodelor lor de guvernare. El a efectuat un turneu în Europa, America și Japonia, prezentînd un raport defalțat, împreună cu o serie de proiecte de reforme, pe care regele a hotărît să le aplice începînd din 1888.

Una dintre principalele reforme a fost aceea a Consiliului de Miniștri. Acest organism reunea pe cei mai apropiați consilieri și pe principalii executanți ai politiciii regale. Prin tradiție, ei proveneau din familia aristocratică, îndeplinindu-și sarcinile pe baza unor criterii pur geografice, în spațiile denumite Palatul, Capitala, Nordul și Sudul. Această organizare urma să dispară;

Consiliul era transformat într-un cabinet de 12 miniștri, împuterniciți fiecare cu altfel de răspunderi decît regionale: se instituiau astfel ministerele de interne, de externe, al apărării, agriculturii și comerțului, al justiției, al lucrărilor publice etc. Regele a permis instituirea unei perioade de tranziție de patru ani, după care, în 1892, cabinetul avea să-și preia atribuțiunile. Acesta nu a reușit însă să funcționeze autonom de la început, dezamăgind un timp speranțele regelui, care urmărise să-i încredințeze guvernarea deplină a țării. Membrii cabinetului începuseră să se certe între ei, mai degrabă concurându-se decît completându-se unii pe alții. Dar pînă către sfîrșitul anilor 1890, cabinetul și-a îndeplinit îndatoririle fără supraveghere constantă, iar regele și-a putut permite să plece din țară pentru a vizita Java (1896) și Europa (1897). El spera să întărească poziția internațională a Thailandei prin practicarea diplomației personale. Aceste eforturi, însoțite de ampla reformă a legislației thailandeze — materializată sub forma unui nou cod de legi — au permis Thailandei să revendice încetarea regimului de extrateritorialitate pentru rezidenții străini din țară. În 1907 Franța și, apoi, în 1909, Anglia au căzut de acord ca cetățenii lor să se supună legilor și autorităților thailandeze. În schimb Thailanda a cedat unele teritorii — vasele ei — englezilor: principatele Kedah, Perlis, Kelantan și Trengganu.

Toate provinciile au fost supuse direct controlului regal, iar aristocrații locali au devenit administratori în slujba regelui. Această cimentare a unității politice a Thailandei a fost rezultatul eforturilor prințului Damrong, ministrul de interne. La început, provinciile au fost grupate în cadrul unor așa-numite „mon-toane”, conduse de un înalt funcționar regal care coordona activitățile guvernatorilor de provincii, în timp ce în fiecare provincie au fost create districte în care adevărata muncă de administrație era făcută de funcționarii regali.

În 1902 însă, în provincii au avut loc tulburări violente,



O delegație thailandeză în vizită la Berlin în 1887. În imagine: cancelarul german Bismarck și oaspeții thailandezi

legate poate de aceste transformări. Noua administrație a reușit să le înăbușe.

Astfel, modernizarea Thailandei a trebuit să se desfășoare în mod treptat. Slavia a fost „abolită” pentru prima oară în 1874, apoi în 1897 și, în fine, în mod irevocabil în 1905, cînd s-a decretat interzicerea obținerii de noi sclavi, iar vechilor sclavi „datornici” li s-a acordat un mic credit pînă la achitarea datoriilor, după care urmau să fie puși în libertate. De asemenea, corvezile (munca forțată prestată în beneficiul regelui care uneori li smulgea pe oameni de la rosturile lor) au fost desființate: transformate, la început, într-un impozit în produse, apoi în bani, au fost, în cele din urmă, definitiv abolite.

Odată cu reorganizarea administrației centrale și provinciale, începînd din 1892 s-a introdus și o nouă organizare bugetară. S-a efectuat o repartizare între cheltuielile personale ale regelui și cele afectate diferitelor departamente guvernamentale. Astfel, guvernul thailandez a fost în măsură să controleze starea finanțelor țării, dovedind de asemenea un plus de maturi-

tate în utilizarea banului, avînd în vedere faptul că vreme îndelungată în Thailanda se practicasese o economie de subzistență și troc.

De asemenea s-a realizat și un ambițios program de construcții de cale ferată: în 1900 s-au construit 260 km de cale ferată, iar în 1930 se ajunsese la aproape 3 000 km. Căile ferate au permis populației thailandeze să vîndă și să cumpere marfă din toate colțurile țării. În vreme ce în 1867 o călătorie de la Bangkok la Chiangmai dura trei luni, în 1905 se redusese la șase săptămîni, iar în 1913 la unsprezece zile. Pe ansamblu, menținerea independenței și pregătirea terenului pentru modernizările ulterioare au reprezentat realizări remarcabile. Chulalongkorn a fost un conducător animat de un spirit novator, care a adoptat orice metode posibile fără a pierde niciodată din vedere specificul thailandez. Respectînd acest principiu, generațiile următoare au trebuit să se străduiască pentru a păstra echilibrul dintre tradiție și modernitate, propriu epocii lor. ■

Versiunea românească:
Gheorghe MAGHERU

FEBRUARIE
1937

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică mărunță

● O nouă meserie—reporterul televizionist, anunță Lupta, încoace să-și croiască drum. Astăzi se fac transmisiile prin televiziune numai din studio. Este vorba acum ca aceste transmisiuni să se facă de oriunde s-ar produce un eveniment. Astfel se va crea noul corp al reporterilor care vor lucra cu aparatul de radio-televiziune. Pentru formarea acestui nou corp de specialiști — scrie în continuare ziarul citat — s-a creat în studiourile BBC o secție specială care se ocupă cu instruirea celor care se interesează de misterul microfonului și alocul optice. Desigur că oamenii aceștia vor lucra pe teren cu mult matirizlu. Atunci însă cînd aparatele vor fi suficient de perfecționate, reportajul luat prin televiziune va fi perfect pus la punct.

● Astăzi, 12 februarie, Teatrul Național reprezintă, pentru a 149-a oară, piesa lui Tudor Mușatescu *Titanic Vals*. Nici o piesă românească n-a împlinit pînă acum — scrie Adevărul — în decurs de numai patru ani și ceva (premierea a fost la 21 noiembrie 1932) acest impresionant număr de reprezentații.

● Duminică 28 februarie, ora 9 seara, d. Șerban Cioculescu conferențează în sala Dailles despre *Critica literară franceză în cadrul ciclului „Franța eternă”, organizat de Tinerimea amică româno-franceză.*

● Pentru a sărbători inaugurarea noulor sale localuri, Banca Angliei a deschis de cînd o forie curioasă expoziție. Nu sînt admisi acele decît rari privilegiați, purtători de cărți de intrare strict personale. Documentele expuse, de o valoare neprețuită, rezumă istoria Băncii Angliei și a hriștel-monedă. Alături de bancnote emise de toate băncile din lume, se pot vedea primele bancnote dintre care cea mai veche, emisă în 1697, este în întregime scrisă de mîna și are o valoare de

Lupta antifascistă... capătă din ce în ce un avînt nou, mai larg și mai adînc". Este concluzia formulată într-un document al Partidului Comunist Român, elaborat la sfîrșitul lunii ianuarie 1937 și intitulat *Raport asupra activității secretariatului C.C. al P.C.R. în perioada iulie 1936-ianuarie 1937*. Făcînd o analiză a situației politice din acea perioadă, partidul constată că în fața ascensiunii hitlerismului și fascismului pe plan extern, în România se intensifică activitatea forțelor antifasciste, antirăzboinice. „În ultimul an — se spune în Raport — s-a arătat clar că în sinul partidelor burghezo-democratice, în sinul intelectualității truditoare și în sinul P.S.D. există un curent de stînga care este hotărît antifascist, pentru front popular, pentru front unic, care este, în parte, chiar pentru conlucrarea cu P.C.R., caută literatura și primește lozincile noastre [ale P.C.R.]. Trebuie subliniat — continuă documentul citat — că radicalizarea maselor nu s-a oprit, ci dimpotrivă s-a adîncit”.

Nepopularitatea grupărilor fasciste în România — se arată în Raport — s-a vădit și cu prilejul unei demonstrații organizate la 8 noiembrie 1936 de Partidul Național Creștin în București, care „a făcut o impresie penibilă. Demonstrația a trecut aproape în tăcere”, iar „populația din Capitală n-a luat parte la această demonstrație”.

La 23 februarie, are loc o remaniere a cabinetului liberal condus de Gh. Tătărăscu. „Noua formațiune ministerială — consemnează ziarul *Lupta* din 25 februarie — are însă aceeași fizionomie. N-a ieșit nimeni din guvern și n-a intrat decît d. Gabriel Marinescu [prefectul Poliției Capitalei] ca subsecretar de stat la departamentul internelor. Totuși, remanierea are o unică semnificație, și anume: primul ministru a devenit titularul Ministerului de interne. Aceasta înseamnă că departamentul internelor a reclamat ca titular, în împrejurările de azi, persoana care reprezintă acum în partidul liberal maximumul de autoritate”¹.

Măsura vizează — declară primul ministru — „consolidarea administrativă și consolidarea gospodărească” a guvernării. „Cine va mai lovi — declară Tătărăscu — va fi lovit cu toată asprimea legilor; cine va mai provoca și tulbura va simți toată povara sancțiunilor necruțătoare”. Remanierea face parte, de fapt, din șirul de măsuri luate de Carol II, vizînd restrîngerea libertăților democratice și instaurarea dictaturii regale, Gabriel Marinescu — membru marcant al camarilei regale — preluînd, pe lîngă conducerea Poliției, pe cea a Jandarmeriei și Sînguranței statului.

Comentînd remanierea, *Dreptatea*, oficiosul Partidului Național-Țărănesc, scrie: „Avem, așadar, o nouă remaniere, consacrată

¹ Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziare. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

Macheta pavilionului
românesc
la Expoziția Universală
ce se deschide
în mai 1937
la Paris



și aceasta, ca și cea din august trecut, exclusiv menținerii ordinii. După cinci luni, o nouă remaniere e necesară. Tot în scopul asigurării ordinii. Puterea de iluzionare a d-lui prim-ministru e imensă. Credem totuși că nici d-sa nu mai crede că există vreun naiv rădăcit în această țară ca să mai spere ceva de la noua formație ministerială”.

Se deschide, la 20 februarie, în București, congresul profesoriilor universitare național-tărăniști. Printre participanți, V. Madgearu, D. Gusti, Petre Andrei, Mihai Ralea, I. Răducanu, C. Rădulescu-Motru, N. Costăchescu, C.I. Parhon, Iorgu Iordan, Andrei Oțetea, N.G. Lupu, Traian Bratu, Oscar Han. Pe ordinea de zi a congresului se află probleme privind dezvoltarea vieții universitare, lupta împotriva tendințelor extremiste.

Salutînd congresul, Frontul Studențesc Democrat, front organizat și aflat sub directă conducere a Partidului Comunist Român, adresează o scrisoare profesorilor universitari, în care se precizează, printre altele: „Este pentru prima oară în istoria noastră universitară, cînd profesorii noștri își propun să studieze împreună mai temeinic și mai adînc atît de importanta și grava problemă a situației studenției române. Noi, studenții democrați — se spune în continuare în scrisoare — fără preget luptăm pentru a indica adevăratul drum al studenției române, drumul muncii pentru luminarea și înzestrarea poporului cu drepturile și libertățile necesare, spre a-și putea spune, legal și pașnic, cuvîntul”.

Activitatea Frontului Studențesc Democrat, condusă de P.C.R., este reflectată și în presa acestei luni. Astfel, un comunicat al F.S.D., publicat de ziarul din 19 februarie, precizează scopurile și platforma de acțiune a studenților democrați: „lupta profesională în Universitate și lupta antirevizionistă”.

Împotriva studenților democrați, bandele extremiste dezlănțuite atacuri, încercînd intimidarea și abaterea lor de la calea luptei pentru drepturi egale la studiu, pentru condiții mai bune în cămine, împotriva ațîțărilor șoviniste, revizioniste. Astfel, după cum consemnează *Dimineața* din 22 februarie, Gogu Rădulescu, președintele F.S.D., „a fost răpit de pe stradă și schingiuit la sediul medicinștilor pentru activitatea d-sale democratică în rîndurile studenției. Cazul d-sale însă, deși ridicat în Cameră de d. G. Iulian, n-a fost încă lămurit de d. ministru [de interne]. De asemenea, reclamația făcută la parchet de d. Gogu Rădulescu n-a avut pînă azi nici o urmă”.

Printre problemele aflate în centrul dezbaterilor parlamentare, în această lună februarie 1937, se află și cele privind politica externă a României.

Cronică mărunță

22 lire sterline. Banca Angliei a fost întemelată în 1694, după cum rezultă dintr-un document din luna iulie a aceluiași an. La acea epocă Wilhelm III, avînd nevoie de bani pentru a continua războiul împotriva lui Ludovic XIV, a cerut să i se avanseze de către un grup de 25 financieri englezi 300.000 lire sterline, cum indică primul registru de casă al Băncii, în fruntea căruia se află înscrisă invocăția „Laus Deo”. Alte registre conțin date privind comerțul cu sclavi, precizînd cantitățile de arme, de pulbere, de bombace trebuiau date în schimbul unei încredințări de africani.

● Inventatorul primel parașute rusești, G.E. Kotelnikov, care trăiește la Leningrad — notează *Dimineața* — și-a serbat a 65-a aniversare. Kotelnikov a început să lucreze la invenția sa în anul 1910. Încercările făcute au dat rezultate strălucite. Cînd raportul asupra acestor încercări a fost comunicat marșalului duce Alexandru Mihailovici, acesta făcu pe marginea raportului următoarea adnotare: „Parașuta este pentru aviație un lucru dăunător, deoarece aviatorii, la cea mai mică primejdie din partea inamicului, se vor salva cu aceste parașute și vor abandona astfel avioanele, fără luptă, adversarului”.

● În editura „Adevărul” apare studiul Britanniă de T. Cristureanu. Ziarul englez *The Morning Post* scrie despre cartea economistului român: „Fără îndoială că Britanniă este cea mai competentă lucrare asupra Imperiului care a apărut vreodată în Balcani”.

● Se împlinește nouă ani de la moartea tenorului N. Leonard, supranumit „prințul Operetelor”. „Era un fermecător cîntăreț — notează *Dimineața*. Vocea lui caldă, puternică și dulce totuși era încercată de un magnetism care atrăgea toate inimile. Fiziul lui înalt, suplu, cu obrazul oval

**FEBRUARIE
1937**

Pe alai
a trecut războiul
(fotografie
publicată
de Realitatea ilustrată
din Madridul
atacat de
rebelii fasciști)



Tenorul
N. Leonard
(1886-1928)



Cronică mărunță

și lin, cu fruntea semeață, cu ochii vii, expresivi și frumoși implinea procesul de vrajă.

A cîntat în operă și a obținut strălucite succese pe mari scene din străinătate. Dar el era un pătimas îndrăgostit al țării sale. Din metropolea ce-l aceluia, nostalgia patriei îl readucea repede acasă.

● Zilele trecute — scrie *Lupta* — s-au împlinit 78 ani de la data cînd Alexandru Ion Cuza a unit sub un singur sceptru cele două Principate române. Am regăsit întreaga epocă, cu zbuciumările ei de nou veac românesc și de nouă etapă națională, cîntind volumul Doamna Elena Cuza, de Lucia Bors. În peste trei sute și ceva de pagini, alternate de serlorsii inedite și fotografiile, am înțeles o lume necunoscută în care făcea figuri aparte soția domnitorului Al.I. Cuza.

● Cea mai modernă metropolă din lume, New Yorkul — cîntim în *Dimineața* — are unele clădirii birocrației învechite. Așa de plidă, taurii care sînt lăsați pe străzi trebuie să poarte becuri verzi la coarne și un bec roșu la coadă. Pentru folosința de biciclete și patine cu roțile, trebuie să ceri autorizația primarului, care e singur în măsură să dea permisiuni și pentru lansarea meilor.

● În curînd, sculptorul Constantin Baraschi va deschide în sala Dalles o expoziție. Artistul va expune portrete, nuduri, basorelieuri și câteva proiecte de monumente, ilustrează gradul de maturitate expresivă la care a ajuns în compoziție și modelaj.

● Cezar Petrescu despre romanul său 1907, într-un interviu publicat de *Adevărul* literar și artistic din 14 februarie: „În romanul 1907, prima preocupare a mea a fost reconstituirea atmosferei anului precedent, 1906, în care eu văd rădăcinile tuturor cauzelor care au dus la singeroasa

Astfel în ședințele Senatului din 6 și 12 februarie, ministrul de externe, Victor Antonescu, este interelat în legătură cu relațiile României cu U.R.S.S., Turcia, Cehoslovacia, Iugoslavia. Precizînd că politica externă a guvernului Tătărescu „este politica dusă de la război încoace de țara noastră, statornicită de Ion Brătianu și continuată cu strălucire de Titulescu”, ministrul de externe român elogiază activitatea diplomatică a lui Nicolae Titulescu: „Predecesorul meu — arată el în discursul consemnat de *Dimineața* din 14 februarie —, cu un talent strălucit, cu o mare inteligență și cu un deosebit prestigiu, a știut întotdeauna să păzească interesele țării. Succesiunea ce am primit nu este grea și profit bucuros de această ocaziune spre a aduce d-lui Titulescu, fără nici un fel de rezervă, omagiile mele înaintea Senatului”.

Relevînd faptul că România rămîne credincioasă înțelegerilor internaționale la care a aderat după primul război mondial, în scopul apărării păcii și a integrității teritoriale a statelor, ziarul *Lupta* din 17 februarie subliniază „frăția ce ne-a unit pe cîmpurile însingurate pentru a păzi împreună bunurile cîștigate, lealitatea și solidaritatea cu aliații noștri cei mari și cei mici cu care avem același gînd: prin pace și libertate să asigurăm omenirii o liniștită prosperitate”.

La Atena începe, la 15 februarie, Conferința Înțelegerii balcanice, la care participă reprezentanții Greciei (Metaxas, președinte de Consiliu și ministru de externe), Iugoslaviei (Stoiadinovici, președinte de Consiliu și ministru de externe), României (Victor Antonescu, ministru de externe) și Turciei (Rüstü Aras, ministru de externe).

Pe ordinea de zi a Conferinței — scrie Mircea Grigorescu, în *Dimineața* din 16 februarie — „figurează chestiuni de mare importanță diplomatică. De la început trebuie să subliniem că starea de spirit în cele patru țări reprezentate la Atena este, cu privire la ideea de solidaritate balcanică, extrem de favorabilă dezvoltării și întăririi sale”. Este reprodus un comentariu al ziarului *Kathimerini*, din Atena, care sintetizează „opinia generală în ajunul celui de-al patrulea an al Înțelegerii balcanice. Acest organism — scrie ziarul grec — a dovedit pînă acum că este un pact care poate servi drept model de solidaritate frățască și de colaborare sinceră între statele care îl alcătuiesc. Cele patru țări se prezintă pe terenul diplomatic indisolubil unite, contribuind astfel la pacea generală”.

În numărul din 17 februarie, *Dimineața* reproduce din comentariile altor publicații străine pe marginea Conferinței de la Atena. Astfel, ziarul guvernamental *Ulus*, de la Ankara, scrie: „Între statele care iau parte la Înțelegerea balcanică există o comunitate de



Meel de fotbal
Venus-Ripensia
urmărit
sub razele
de ploaie



Un gigantic
monument
ridicat în S.U.A.
fostului președinte
G. Washington:
chipul său
sculptat în sticlă

interese pentru menținerea păcii atît în Balcani, cît și în restul lumii". La rîndul său, ziarul iugoslav *Politika* consemnează: „Într-un ceas cînd situația bolnăvicioasă a Europei occidentale nu mai poate fi ascunsă, Balcanii sînt un exemplu de pace și de liniște. Ar fi de ajuns atît pentru a justifica satisfacția celor interesați față de rezultatele obținute de Înțelegerea balcanică”.

Lumea nouă, organul Partidului Social-Democrat din România, subliniază la rîndul său, la 21 februarie, că legăturile de conlucrări și bună înțelegere stabilite între statele membre ale Înțelegerii balcanice evidențiază și mai mult „necesitatea unei colaborări pacifice între cît mai multe națiuni, în nădejdea că toate vor înțelege foloasele solidarității, ale colaborării economice și politice și ale păcii”.

Comentînd rezultatele Conferinței de la Atena, același Mircea Grigorescu scrie în *Adevărul* din 21 februarie: „În toate sensurile, România poate considera că Înțelegerea balcanică are o linie de conduită realmente satisfăcătoare pentru interesele românești. Constatarea aceasta este suficientă pentru a se înțelege importanța consiliului de la Atena”.

Adevărul literar și artistic, din 21 februarie, evocă, sub semnătura Izabelei Sadoveanu, figura întemeietorului învățămîntului în limba națională în Țara Românească.

„Lupta lui Gheorghe Lazăr — scrie autoarea — era pentru cucerirea dreptului școlii românești la predarea științelor în clasele superioare. Aducîndu-și aminte de aceștia și de toți cei pe care Lazăr îi numea «neștiinții», Petriche Poenaru scria în 1845: «Impulsul lui Lazăr, care fu întîiul impuls de a învăța științele în românește, în acele timpuri atît de grele... se părea peste putință»”.

Este reproduș și un fragment din însemnările unui contemporan al lui Lazăr, care consemnează lupta dusă de cărturarul român pentru afirmarea ideilor sale patriotice, pentru încetăținirea limbii române ca limbă de predare în școlile de toate gradele unde, pînă atunci, se folosea limba greacă: „Cînd au început întîia a se paradosi [preda] științele filosofiei în limba noastră, pre dascăli și prin divanuri i-au purtat înrăutățîții, pentru că să-i împiedice și în toate zilele cu cetele se vedeau adunîndu-se și întrarmați cu limbi pline de otrăvă în toate părțile alergau pentru ca să facă pricină și tulburări, umblînd în tot chipul și pre ucenici să-i slăbească din osîrdie. Și dacă au văzut că nu pot întuneca lumina, nu se rușinau: vreau înrăutățîții de a lipi pre păreți noaptea stihuri cu lătrări turbate. ■

Rubrică de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ
Selecția fotografiilor:
Radu Ion POPESCU

Cronică măruntă

răzmeriță. Joacă mare rol în impresia de realitate pe care trebuie să-ți-o dea orice carte reconstituirea atmosferei. N-o poți reconstitui decât dacă ai trăit în ea, în mijlocul poporului cu ale cărui suferinți și aspirații te-ai identificat. Altfel, toată construcția îți apare gubredă și artificială.

În vremea răzcoalelor eram copii, la vîrsta cînd toate lucrurile te impresionează și nu ți se mai sterg din suflet toată viața. Trăiam la țară. Tatăl meu era profesor și directorul unei școli de agricultură. Era flu de răsese, pe cînd mama, neam de boleri — boleroalec — și între ei, deși se înțelegeau foarte bine, se dădea în mie lupta socială care a culminat în izbucnirea focului. Toate evenimentele acelei epoci, de la discuțiile dintre mama și tata, care reprezentau două aspirații deosebite, două convingeri deosebite, pînă la cruzimile revoluției, mi-au rămas viu întipărite în minte. Ani de zile le-am purtat și le-am frămîntat în mine, ca să le descarc azi în balanța atît de sensibilă a literaturii”.

● Zilele trecute, turnul Eiffel a împlinit 50 de ani de viață. În timpul construcției lui, în 1887, a fost violent atacat de toată presa. „Această construcție monstruoasă, scria un ziar, va alunga desigur pe toți vizitatorii care mai pot fi atrași astăzi de Parisul atît de departe de strălucirea lui de acum un deceniu”.

Iată acum și cîteva cifre elocvente despre succesul turnului la public. De la 1 aprilie 1889 pînă la 1 decembrie 1936, turnul a fost vizitat de 177 904 vizitatori. Se poate conta pe un număr de 250 000 vizitatori anual, în anul obișnuit, pe 820 000 în anul cu expoziții. Și, la expoziția internațională din 1937, turnul va constitui, desigur, un punct de atracție, deși în privința înălțimii, el a fost întrecut de mult.

ASA VA PLACE ISTORIA ?



CONDOTTE ȘI CONDOTIERI

EMMANUEL BOURASSIN

Într-una din sălile Luvrului privirile vizitatorului sînt reținute de portretul unui bărbat necunoscut, cu o fizionomie dură și disprețuitoare: pictura este intitulată „Le Condottiere” și aparține italianului Antonelli da Messina.

Ce erau condotierii? „Căpitani de bande mercenare (cca. 1 000 oameni fiecare) în Italia secolelor XIV-XVI, angajați de orașe pentru a le asigura apărarea, condotierii — men-

În imagine: gravură înfățișînd o scenă din bătălia de la Anghiari (1440) dintre florentini și milanezi, la care au participat și forțe ale condotierilor.

ționează Michel Mourre, în Dictionnaire d'histoire universelle — semnal, în acest sens, cu orașul un angajament limitat în timp (condotta), în general pentru o durată de cel puțin un an, actul putînd fi reînnoit. Condottierii au apărut în epoca războaielor dintre guelfi și ghibelini¹; ei înlocuiau ineficacitatea

¹ Cunoscuta dispută, lungă de trei secole (XII-XV) între gruparea politică a guelfilor (mai ales păturile comerciale și meșteșugărești) și cea a ghibelinilor (seniorii feudali) a avut la bază lupta dintre papă și împărații germani (primii îl sprijineau pe papă, ceilalți pe împărații germani).

milifiilor orășenești, trupele lor compunându-se aproape obligatoriu din cavalerie grea. La origine, aceste bande — inclusiv comandanții lor — erau de origine străină, în mare parte englezi și germani¹.

„Prima armată de mercenari din Italia a fost formată din străini, din catalani (1303); ei s-au amestecat în războaiele dinastice din sudul Italiei, menționate în Enciclopedia Britannica, Micropaedia, vol. III. La sfârșitul sec. XIV, italienii au sporit armatele de mercenari, iar la începutul sec. XV, organizarea companiilor lor a fost perfectată de Muzio Attendolo Sforza, în serviciul Neapoleiului, și de rivalul său, Braccio da Montone, în serviciul Perugiei. Fiul lui Muzio, Francesco Sforza, viitorul duce de Milano, a fost cel mai prosper descendent al condottierilor².”

În Italia sec. XIV-XV, războiul era un fenomen aproape permanent, un cadru, o recapitulare a tuturor frecuşurilor și contradicțiilor existente în societate. Toate rachiunile, spiritul de revanșă al micilor nobilimi — pentru care meseria armelor devenise singura sursă de venit — spiritul de aventură al deșădăci-naților, toate își dădeau întâlnire în războaie, notează Giuliano Procacci, în Istoria italienilor. Într-o societate în care războiul constituia un fenomen permanent, folosirea armelor tindea să devină o meserie și tocmai în această perioadă au apărut și s-au afirmat trupele de mercenari... Foarte curind, exemplul acestor aventurieri de dincolo de Alpi [englezii, bretoni, germani — n.n.] a devenit molipsitor și peninsula a ajuns repede fără preferență a condottierilor, adevărați «seniori ai războiului», care, originarii cei mai adesea din regiunile Apeni-

nilor Centrali și din Romagna, strîngeau din vîl «bande» de munceni și le sporeau cu tot felul de deșădăci-nați înfrînți în cale, alcătuind o «condotta».

Foarte adesea, un condottier era un aventurier, sperînd că, prin succesele militare, să-și asigure o seniorie. Cum soldații condottierilor constituiau un veritabil capital propriu, care trebuia conservat, condottierii, aflați permanent pe picior de război, trădau toate cauzele, refuzînd să dea lovituri foarte puternice adversarilor.

„S-a spus deseori, de la Machiavelli încôace [care a denunțat dezordinile provocate de aceste trupe — n.n.], că luptele dintre condottieri erau niște farse și că adversarii, înțelegîși în secret între ei, urmăreau să se menajeze reciproc, scrie cunoscutul istoric francez Georges Castellani. Studiarea principalelor bătălii în care au fost implicați condottierii a dat dreptate acestei afirmații, cu iz de legendă³.”

În cursul sec. XVI, condottierii, veritabili soldați de paradă, au dispărut, fiind înlocuiți prin armate permanente. „Epoca condottierilor a luat sfîrșit, continuă Georges Castellani, prin apariția în Italia a unor puternice armate ale monarhilor Carol VIII și Carol Quintu⁴.”

În revista Historia (nr. 465, din septembrie 1985), Emmanuel Bourassin, autor al unor lucrări dedicate epocii (Ioana d'Arc, Henric VIII, Filip cel Bun etc.), creionează — într-un articol pe care îl reproducem, cu titlu și substituțiile redacției noastre — împrejurările în care au apărut și în care au acționat acești mercenari din veacurile XIV-XVI.

Florentina DOLGHIN

Cel ce-și cunoaște forțele

Mulți dintre condottieri au rămas celebri, indiferent dacă au murit asinași sau de moarte bună, în paturile lor, dacă au fost săraci și uitați sau în culmea onorurilor și a bogăției. În fruntea „bandelor” lor, a „companiilor”, aceștia apărau cauza unui oraș sau a altuia. Stăpîni Florenței sau Sienei, ai Veneției sau Milanului rămîneau astfel acasă, în castelele lor, iar meșteșugarii, artizanii corporațiilor — în spatele teștelor sau în dughenele lor de timplari sau țesători. Nu se luptau decît prin intermediari. Cînd se certau cu vecinii, apelau la serviciile condottierului și ale bandei sale, condotta.

Condottier, condotta sînt denumiri tipic italiene, dar mer-

cenariatul este vechi ca și istoria războaielor. De la egipteni la cartaginezi, de la romani la imperiile bizantine, suveranii de altădată foloseau soldați străini pentru a-și spori efectivul armatelor, pentru a-și cruța personalul. Războiul de 100 de ani (1337-1453), conflict care i-a pus față în față pe Plantageneti și pe Capetieni, a cunoscut resurcția mercenarilor. A urmat Italia, unde lipseau comandanții militari, dar unde existau conflicte, ceea ce a făcut necesar apelul la „barbari”, cum erau numiți toți cei din afara regiunii.

John Hawkwood, un căpitan englez distins în bătăliile de la Crécy (1346) și Poitiers (1356), răsunătoare victorii engleze în războiul de 100 de ani, a fost un strălucit condottier. „Demobilizat” în 1360, s-a așezat în fruntea unei bande redutabile, cunoscută

sub numele de „Cei veniți tîrziu”. După ce a pustiit Provența, a trecut munții, devenind condottierul ducelui de Milano, al papei și al Republicii Florența. Hawkwood, pe care italienii l-au numit Giovanni Acuto, a murit la



Desen de Leonardo da Vinci reprezentînd un condottier

¹ Magazin istoric, nr. 3/1974.

Roma în 1494, după ce a fondat în Orașul etern un ospiciu pentru pelerini englezi săraci, ca o ispășire a păcatelor sale, se pare nu putea la număr.

În sec. XVI, prinții și nobilii comercianți din Peninsula italiană s-au saturat de mercenarii străini, care se dovediseră prea jefuitoari și nu respectau „legea”. Existau, desigur, și cîteva condotieri autohtoni, ca Guidoriccio de Foligno. Dar abia la sfîrșitul secolului XIV a apărut o adevărată pleiadă de comandanți italieni, provenind din marile case princiere Orsini, Colonna, Savelli, Trivulce, din familiile patriciene, ca Alberic de Barbiano și Taddeo Giustiniani, sau pur și simplu din rîndul oamenilor simpli, ca celebrul Facino Cane.

Ultimul, un mare comandant militar, s-a aflat, începînd din 1390, în serviciile marchizului Montferrat și ale ducelui de Milano. După cîteva spectaculoase victorii în apărarea orașului Milano, a căpătat o asemenea putere, încît principalul său „patron” a trebuit să-l facă căpitan de Milano.

Cum putea cineva deveni condotier, dacă nu provenea dintr-o familie de nobili războinici? Vocația unui comandant militar se putea releva uneori și accidental. Muzzio Attendolo, fiu de țărăn sărac, era nemulțumit de soarta sa. Într-o zi, un grup de soldați trecea de-a lungul cîmpului, pe care Muzzio îl săpa din greu. Să-i urmeze sau să continue să scormone pămîntul? „Dacă sapa îmi rămîne agățată în ramurile copacului, îi voi urma, dacă nu, voi continua să lucrez pămîntul”, și-a zis el. Sapa s-a oprit în pom; Muzzio a alergat în urma soldaților, a fost primit în rîndurile lor, și-a schimbat numele în „Sforza” (cel ce-și cunoaște forțele) și, în cîteva ani, a devenit unul dintre cei mai reductibili condotieri ai regiunii. Adevăr? Legendă?

Odată admis în confrerie, noului condotier i se atribuia o poreclă: „Cîrpaciul” (Ciarpellone), „Pruncul” (Piccino), „Pisica împetrișată” (Gattamata), „Bîlbîitul”

(Tartaglia), „Canicula” (Calidora).

Printr-un acord tacit, condotierii italieni evitau înfruntările prea sîngeroase și cruțau, pe cît posibil, singele oamenilor lor. Recrutarea și formarea unui condotier nu erau ușoare. Legenda spune că în bătălia de la Anghiari, dintre florentini și milanezi, bătălie încheiată cu victoria florentinilor (1440), nu s-a înregistrat decît o victimă, un războinic... sufocat în propria armură. Lupta, care mai tîrziu avea să-l inspire pe Michelangelo, a fost, desigur, mult mai sîngeroasă. Totuși, nu se poate face nici o comparație între înfruntările militare dintre grupurile de italieni, conduși de condotieri, care semănau mai degrabă cu un turnir, și „războiul dîr” dintre francezi și englezi, din aceeași epocă.

Sforza și Malatesta

Șiretenia ca și banda lui Muzzio Attendolo, devenit Sforza, au fost moștenite de fiul său Francesco Sforza, care a luptat împotriva trupelor papei Eugen II, în numele lui Filippo-Maria Visconti, duce de Milano, și al Conciliului de la Basel¹. Apoi și-a schimbat brusc atitudinea și a trecut în serviciul Suveranului pontif, care l-a făcut gonfalonier² al bisericii și l-a înnobit. Dubla promovare nu l-a salvat însă pe condotier de la excomunicare, cîteva ani mai tîrziu.

Fidel, la un moment dat, regelui Neapolelui, Francesco Sforza a devenit stăpînul unui mic stat din Calabria, pe care l-a schimbat ulterior pe ducatul Bari. După multe peripeții, ducele de Milano a sfîrșit prin a-i acorda mîna fiicei sale Bianca-Maria Visconti, singura sa moștenitoare, și bogata seniorie de Cremona.

Cînd ultimul Visconti a murit, în 1447, milanezii au

proclamat republica. Le lipsea însă dragostea pentru libertate a florentinilor și Francesco Sforza a știut să-i convingă repede să-l aleagă duce. Șmecherul a domnit cu abilitate și în fericire. Farmecul și virtuțile soției sale, frumusețea copiilor, luxul meselor sale erau pretutindeni lăudate. A murit în 1466, ca fondator al unei dinastii

Un alt condotier, Sigismond Malatesta, l-a inspirat, cu viața sa tumultuoasă, pe celebrul scriitor francez Henri de Montherlant (1896-1975), care a scris o piesă devenită celebră, intitulată *Malatesta*. Sigismond Malatesta avea două pasiuni: cetatea sa de la Rimini și madona Isotta, pe care a divinizat-o. Papa Pius II, care îl antipatiza profund, a pus pe seama lui toate crimele posibile. Îl considera sodomit, asasin, sperjur, incestuos, nelegiuit. Malatesta a fost excomunicat. A fost însă, cu siguranță, un om ciudat. Și-a propus să-l asasineze pe papa Paul V, succesorul lui Pius II; și-a organizat complotul cu minuțiozitate, și-a recrutat complicitii și, odată ajuns în fața papei, s-a prăbușit în genunchi în fața lui și i-a mărturisit crima pe care o pusese la cale. Reconcilierea s-a făcut printre lacrimi și îmbrățișări reciproce.

Din toată această galerie, se detașează și o excepție: Frederigo de Montefeltro, duce de Urbino, supranumit „virtuosul condotier”. Chiar dacă își oferea serviciile celui care dădea mai mult (a avut 19 comanditari), cel puțin era loial pe perioada contractelor și și-a purtat războaiele cu mai puțină cruzime decît cei de o teapă cu el. Căci aceștia, dacă erau grijulii cu viața oamenilor lor, manifestau mai puțină milă față de civili, în special după ce puneau stăpînire pe orașe.

Despre Montefeltro, care își pierduse un ochi în timpul unui turnir, papa Pius II spunea că „vede cu un singur ochi totul”. Cu banii cîștigați din campaniile sale, condotierul și-a înfrumusețat palatul și cetatea de la Urbino.

¹ Conciliul ținut la Basel (apoi la Lausanne) între 1431 și 1449. În cadrul lui s-a încercat, fără succes, o reorganizare a bisericii catolice prin proclamarea superiorității Conciliului față de autoritatea papală.

² Magistrat, purtător al steagului sau insignei.

I-a protejat pe Piero della Francesca și pe tînărul Rafael, fiul unui modest zugrav de la curtea sa. Protector al umanistilor, Montefeltro și-a folosit toate posibilitățile pentru edificarea unui cabinet de lectură, „Studiolo“, decorat cu magnifice panouri marchetate și cu picturi.

Condotierii nu-și încheiau întotdeauna existența într-un palat, înconjurați de soție și copii. Nicolo Piccinino a fost căpitanul lui Filippo-Maria Visconti care, în arderea sa belicoasă, a angajat rînd pe rînd pe majoritatea condotierilor. Nicolo, a murit senior de Bologna, fiul său, Jacopo, a moștenit condotta și ambițiile paterne. După ce a servit Venetia, a plecat împreună cu Jean d'Anjou, duce de Calabria, să atace Neapole. Trădîndu-i însă pe angevini, a fost prins și spînzurat în închisoare.

O altă victimă a „profesiei“ a fost Francesco Bussone, supranumit „Carmagnola“, un piemontez. De la păzitor de porci, în copilărie, ajunge ordonanță de ofițer, apoi soldat în trupele lui Filippo-Maria Visconti. Prefîindu-l, prințul, de felul lui neîncrezător în oameni, l-a numit în fruntea armatei sale, dar foarte curînd, simțindu-și căderea în dizgrație, Carmagnola a fugit la Venetia, care i-a acceptat serviciile. Conform practicii venețiene, doi inspectori trebuiau să-i supravegheze mișcările și să le raporteze Consiliului celor Zece. Suficient pentru ca, la scurt timp, condotierul să fie închis și decapitat.

Ultimii ani ai sec. XV și primii ai celui următor au fost martorii declinului condotierilor. Cezar Borgia a renunțat la serviciile lor. La sfîrșitul sec. XVI, a luat astfel sfîrșit istoria lungă și adesea tragică a condotierilor. ■

**În românește de
Martha ȘTEFĂNESCU**

Prezențe românești în

ENCICLOPEDIA ARMEANĂ

La Erevan, sub egida Academiei de științe a R.S.S. Armene, au apărut 11 volume dintr-o importantă lucrare de referință — Enciclopedia armeană. Este cea dintîi enciclopedie de acest fel din cultura armeană. Ea a început să vadă lumina tiparului din 1974 și este prevăzută să apară în 12 volume, cu aproximativ 50 000 titluri, fiecare volum cuprinzînd și o bogată ilustrație (cca. 1 500 fotografii alb-negru și color, grafice, hărți etc.).

În cuprinsul enciclopediei sînt prezente și peste 150 voci cu tematică românească. Aproape jumătate din acestea sînt redactate de istoricul Suren Kolagian¹, din Erevan, bun cunoscător al istoriei românești, al tradițiilor legăturilor româno-armene².

Un articol special este consacrat personalității tovarășului Nicolae Ceaușescu, președintele Republicii Socialiste România, secretarul general al Partidului Comunist Român.

O amplă prezentare — 15 pagini de text — este dedicată României și cuprinde date generale privind țara noastră, dezvoltarea sa istorică, socială, economică realizările epocii socialiste. Articolul este ilustrat cu harta în culori și stema țării, cu imagini din industrie, agricultură, construcții social-edilitare, precum și cu reproduceri de artă. Articole speciale sînt consacrate, de asemenea, poporului român, limbii române, Partidului Comunist Român.

Din trecutul istoric românesc menționăm vocile dedicate Daciei și dacilor. Sînt prezentați, de asemenea, iluștri domnitori români, precum Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare, Ion Vodă cel Viteaz, ș.a. În legătură cu Dimitrie Cantemir este amintit faptul că Istoria Imperiului otoman a lui Cantemir a fost tradusă și în limba armeană, fără să fi văzut însă lumina tiparului. Sînt semnalate, de asemenea, știrile referitoare la armeni cuprinse în scrierile lui Cantemir Descriptio Moldaviae (1769-1770) și De Muro Caucasoe (1726). Este menționat și faptul că unele din melodiile compuse de Dimitrie Cantemir au fost preluate ulterior și puse pe note de compozitorul armean Baba Hampartum, la Istanbul, și salvate astfel de la dispariție.

Sînt prezentate numeroase personalități politice și culturale din secolul trecut și prima jumătate a secolului nostru, printre care Gheorghe Asachi, Nicolae Bălcescu, Vasile Conta, Mihai Eminescu, Constantin Giurescu, Spiru Haret, Nicolae Iorga, Mihail Kogălniceanu. Sînt evidențiate legăturile, unora dintre aceștia cu armenii. Astfel, Gheorghe Asachi a fost cel care, în tipografia sa „Institutul Albinei“ de la Iași, a editat primele abecedare în limba armeană din țara noastră. Nicolae Iorga, de asemenea, a acordat o deosebită atenție și cercetărilor din domeniul armenologiei, publicînd unele traduceri din lirica armeană medievală și modernă. Un discipol al lui N. Iorga a fost orientalistul H. Dj. Sirunk (1890-1973), care a studiat îndeaproape istoria comunității armenice din România, fiind, totodată, și primul traducător în armeană al poeziilor lui Eminescu.

Sînt prezente în cele 11 volume apărute pînă acum și cele mai reprezentative personalități ale literaturii, muzicii, artelor plastice contemporane din România. Alte voci sînt consacrate marilor provincii istorice românești, precum și unor importante localități din țara noastră, în unele din ele fiind consemnate și prezențele armenice. Enciclopedia mai prezintă, de asemenea, cca. 10 periodice în limba armeană apărute la București în secolul nostru, precum și biografiile a 20 personalități de origine armeană care s-au ilustrat în domeniile artelor, științei și tehnicii românești.

Madeleine KARACĂȘIAN

¹⁻² Magazin istoric, nr. 3/1976; 11/1981.

Ilse Koch... unul dintre cele mai sinistre produse ale nazismului, un monstru al cărui nume se asociază cu un altul, la fel de sinistru — Buchenwald¹. Cazul Ilsei Koch, „căteava“ de la Buchenwald, cum a fost supranumită, rămîne o piesă de neagră aducere aminte pentru ceea ce a însemnat nazismul, sistemul fondat pe desconsiderarea omului și a valorilor etice perene, pe exaltarea urii, pe rasism, pe exacerbarea celor mai josnice instincte. La 8 octombrie 1948, cînd autoritățile de ocupație americane au redus pedeapsa aplicată Ilsei Koch de tribunalul militar, procurorul american William D. Denson declara revoltat ziarului Frankfurter Rundschau: „Eu știu mult mai multe despre Ilse Koch decît s-a putut deduce din actele procesului. Ancheta a permis conturarea unei imagini exacte despre acest specimen incredibil, dar foarte multe amănunte n-au putut fi prezentate în fața tribunalului, pur și simplu din cauza indes-

criptibilei lor indecențe. O mare parte din faptele ei nu pot fi relatate nici acum în ziar. E de ajuns poate să spun că Ilse Koch a fost de un sadism și o perversitate nemaîntîlnite pînă la ea și că, pe măsură ce avansam în studierea dosarului, îmi dădeam seama că nu aveam de-a face cu o femeie în accepția comună a noțiunii, ci cu o creatură dintr-o altă lume, neomenească“.

Istorici și sociologi încearcă și astăzi să disece cazul Ilsei Koch, pentru a dezvălui mecanismul dezumanizării totale a omului de către fascism. Astfel, cercetătorul francez Pierre Durand i-a consacrat lucrarea La Chienne de Buchenwald, prefațată de istoricul Alain Decaux, membru al Academiei franceze, care notează: „Această femeie a întrecut în monstruozitate un regim ce era prin el însuși inimaginabil de monstruos“.

Avînd drept ghid această carte, să vedem cine a fost, de fapt, Ilse Koch?

INFERNUL ABAJURULUI

DUMITRU HÎNCU

În 1933, cînd naziștii s-au înscăunat la putere, Ilse Köhler — cum o chema după numele tatălui ei — avea 26 ani. Ca multe femei dintr-o țară în care primul război mondial secerase sau mutilase milioane de bărbați, era nemăritată. De politică începuse să se intereseze numai cu puțină vreme înainte de ascensiunea lui Hitler. În 1932, sub înfrigurarea unor colege, dactilografe ca și ea — funcționare prost plătite, îngrozite de spectrul șomajului și ațîțate de parăzile vlăgănilor din Batalioanele de asalt naziste, ce se făleau că vor fi noii stăpîni ai țării —, a hotărît să adere la NSDAP, partidul nazist. Iar cînd tatăl ei, om liniștit de felul lui, lucrător într-o fabrică din Dresda, cu oarecare simpatii pentru social-democrație, i-a reproșat această opțiune, Ilse i-a tăiat-o scurt și cinic: „Ce vrei, trebuie să fii în

pas cu vremea!“ Mai tîrziu, a încercat să nege că ar fi făcut parte vreodată din partidul nazist. Și abia după arestarea ei, în 1945, cînd, în cursul unei minuțioase percheziții a ultimului ei domiciliu, poliția a dat peste carnetul de membră a NSDAP, a consimțit să-și recunoască apartenența la el.

Cuplul demonic

La 5 mai 1934, Ilse Köhler l-a cunoscut pe Karl Koch, un bărbat cu zece ani mai în vîrstă decît ea. La acea dată, Koch avea deja un trecut dubios. În 1918, sub înfrigurarea unor ofițeri reacționari din fosta armată imperială, se asociase cu niște bande contra-revoluționare și participase la atacuri armate împotriva organizațiilor muncitorești germane, apoi, pînă în 1930, fiind contabil, fusese prins de trei ori cu falsuri în acte și

deturnări de fonduri ale firmelor pentru care lucrase. În 1931, abia ieșit din închisoare, aderase la NSDAP, intrase în SS și fusese repede avansat în ierarhia acestuia. În 1943, SS-ul avea să-l condamne la moarte pentru furt pe Standartenführerul (colonelul) SS, Karl Koch, comandantul lăgărului de la Buchenwald, și să-l execute.

Dar să nu anticipăm. În 1934, cînd Ilse Köhler l-a cunoscut pe Koch, acesta făcea parte dintr-o formație SS încalzarmată la Dresda. De aici, Koch a fost detașat la Berlin, pentru a învăța să-i păzească și să-i interogheze pe deținuții politici antifasciști. Și a dovedit atît zel în noua sa misiune, încît, remarcat de Theodor Eicke² și de însuși

* În 1934, Brigadeführerul Theodor Eicke l-a ucis cu mîna lui, în închisoarea Stadelheim, pe Ernst Röhm, comandantul Batalioanelor de asalt (SA) naziste, în care Hitler vedea o posibilă amenințare a puterii sale discreționare.

¹ Magazin istoric, nr. 2/1968.

Himmler, a fost numit, mai întâi, șeful pazei, apoi comandantul lagărului Esterwegen, unul dintre primele mari lagăre naziste¹. În 1937, după desființarea acestui lagăr, Karl Koch a luat comanda Buchenwaldului.

În același an, el se căsătorește cu Ilse Köhler, de la care aștepta un copil. Albumul familiei Koch, găsit după război, cuprinde o fotografie din care ne privește o pereche numai zîmbet: ea, tânără, blondă, cu părul ondulat, căzîndu-i pe umeri, zveltă și bine făcută; el, mai înalt, cu fruntea largă și țîmplele dezgolite, cu sprîncene groase și oblice. De cele mai multe ori, în pozele de familie, el poartă uniformă

¹ La începutul anului 1937, existau doar două lagăre: Dachau, aproape de München, și Sachsenhausen, lângă Berlin. S-au înființat apoi Buchenwald (iulie 1937), Mauthausen, aproape de Linz (1938), cărora li s-au adăugat, înainte de a începe războiul, cele de la Neuengamme, Ravensbrück, Flossenbürg.

de colonel SS. Cîteodată însă, este îmbrăcat și în haine civile, elegante, bine-croite. Pe ea, obiectivul aparatului fotografic a surprins-o în mult mai diverse ipostaze — cînd în rochie lungă de bal, cînd în costum tair și pălărie de fetru, uneori și cu copiii și cîinele, în fine chiar în costum de baie, pe malul mării, sau în șezlongul de pe terasa vilei proprii. Oricum, nicideată în cizme și cu cravașă în mînă. Nimic din acest album nu lasă să se bănuiească de ce deținuții de la Buchenwald considerau această pereche un cuplu demonic. Într-adevăr, albumul nu ilustrează deloc *cealaltă viață* a celor doi. De fapt, adevărata lor viață, aceea care începea după poarta lagărului și care s-a întemeiat exclusiv pe principiul formulat de Himmler într-un discurs rostit, în toamna aceluiași an 1937, în cazinoul ofițerilor din Regimentul SS „Deutschland“: „Un popor de stăpîni trebuie

să-i înlăture din sinul lui, fără milă creștină, pe toți indivizii periculoși“... Era o „misiune“ ce decurgea din alt postulat, emis cu aceeași ocazie de sinistrul Reichsführer SS: „Pe foarte mulți dintre ei [deținuți] nu trebuie să-i lăsăm nicideată să iasă [din lagăre] căci, să fie clar, mari mase ale poporului nostru ar fi iarăși molipsite de morbul comunismului... Dacă i-am elibera, ar cădea din nou victime otrăvii; dacă îi izolăm însă de capii lor, de corpul lor de conducători, un spirit sănătos va domni printre germani...“

Un fular — pedeapsă cu moartea

19 iulie 1937. Are loc primul „apel“ din noul lagăr, sub comanda lui Karl Koch, care a preluat efectiv conducerea lui

În iadul lagărelor naziste



cu numai trei zile în urmă. Conform unui ordin al lui Eicke, Koch a selecționat personal 150 deținuți, cu care avea să înceapă edificarea unei noi uzine de crime. Primii sosiți la Buchenwald au fost, în cea mai mare parte, antisfasciști germani, marcați cu un triunghi roșu cusut pe uniforma vărgată. Supravegherea lor era încredințată unor condamnați de drept comun. Criminalii de cea mai abjectă speță (purtau un triunghi verde pe uniformă), aceștia nădăjduiau să-și scape pielea, ajutându-i pe SS-iști să exercite asupra „politicilor” o permanentă teroare.

Paul Woitkowski, fost membru al Parlamentului landului Prusia între 1928 și 1933, adus la Buchenwald în 1937, după patru ani de închisoare, amintindu-și de prima lui zi de lagăr, a povestit că pe locul viran unde se făcea „apelul”, se aflau niște lăzi negre. Sub o ploaie de pumni și izbitori cu patul armei, nou internați au fost aliniați în fața lui Karl Koch, care le-a răcnit: „Porcilor, vedeți sicriele astea? E soarta care vă așteaptă și pe voi, canalii roșii!”.

Nou veniții erau aproape morți de sete. Cțiva internați sosiți anterior care au încercat să-i ajute cu o gură de apă au fost literalmente culcați la pământ de bitele SS-iștilor și ale „verzilor”. „Apelul” a început la 4 dimineața și a durat pînă către amiază. Apoi, împărțiți în grupe de cîte 50, nou veniții au trebuit să treacă prin două rînduri de SS-iști înarmați cu bite, care-i loveau cu furie, și să se îndrepte în pas alergător spre cariera de piatră. În cea din urmă zi de lagăr, grupul lui Woitkowski a înregistrat primul mort încă înainte de a ajunge la „local de muncă”. La carieră, „verzii” îi denunțau frecvent pe „roșii” că nu erau destul de zeloși, iar Koch hotărâa cine trebuia omorît pe traseul de întoarcere în lagăr. Blocurile de piatră erau încărcate în vagoaneți, la care se înghimau 12 deținuți, păziți de 8 SS-iști, ce-i loveau cu armele în coaste sau îi izbeau cu bitele peste minii.

Apoi a venit prima iarnă din lagărul de la Buchenwald, o iarnă cumplită, cu temperaturi de minus 22 grade. Deținuții, fără pulovere și paltoane, nu aveau voie să poarte nici măcar un fular. Cel găsit cu un asemenea accesoriu era pedepsit cu moartea. Iar cine cuteza să se declare bolnav era bătut pînă leșina. Într-o zi, pe un ger de crăpau pietrele, un SS-ist a silit un „politic” să stea sub o stropitoare. După cîteva ore, omul a murit, încorsetat într-un clopot de gheață.

La 5 mai 1937, o directivă emisă de Brigadeführerul Eicke prevăzuse pentru Buchenwald 8 000 deținuți și o gardă de 1 300 SS-iști. În realitate însă, în anul următor, la Buchenwald au fost înregistrați 20 122 nou sosiți. După așa-numita „noapte de cristal” din 1938, cînd toate sinagoglele din Germania au fost incendiate, magazinele evreiești jefuite, mii de bărbați și femei arestați și schingiuiți, numai la Buchenwald au fost trimiși 9 419 evrei. Ei au trebuit să străbată cei 10 kilometri ce despărțeau Weimarul de Buchenwald printr-un dublu spalier de SS-iști care-i loveau cu bice și măciuci, încît prea puțini au mai ajuns teferi în lagăr: șaptezeci dintre ei au înnebunit pe acel drum al calvarului. În lagăr, supraviețuitorii au fost închiși într-un țarc special și supuși la 14-15 ore de muncă pe zi și numai cinci de somn. Ei au trebuit să petreacă iarna în corturi de pînză și cu jumătate din rația obișnuită de hrană, fără priciuri și fără pățuri. În fiecare zi cel puțin trei-patru erau împușcați pentru că ar fi încercat să „fugă de sub escortă”. Pînă la sfîrșitul războiului, numărul total de internați de la Buchenwald a ajuns la aproape 240 000, originari din toate țăările Europei.

Spaima deținuților

În acest iad, Ilse Koch și-a făcut apariția către sfîrșitul anului 1937, deși nu avea nici

o calitate oficială, ba mai mult, ca „civil”, nici n-ar fi avut dreptul să treacă poarta lagărului. Dar, datorită influenței pe care o exercita asupra soțului ei, a devenit în curînd spaima deținuților, pe care i-a torturat vreme de șase ani.

La procesul de la Augsburg, cînd dr. Maginot, președintele tribunalului, i-a cerut să relateze împrejurările în care a ajuns la Buchenwald, Ilse Koch a căutat să nege amestecul ei în problemele lagărului, afirmînd că nu a interesat-o niciodată politica. Și a rămas consecventă acestui sistem de apărare, pînă la sfîrșitul procesului, tăgăduind, negînd tot, căci încă mai era convinsă că minciuna și puterea ei de seducție o vor putea scoate, și de astă dată, din încurcătură.

Dar nenumărații martori au relatat cum la Buchenwald, Ilse Koch stătea în turnul de pază de deasupra porții principale a lagărului, jubînd la spectacolul pedepselor ce însoțeau „apelurile”. Încearca o voluptate diabolică cînd victimele legate de „capră” — instrumentul de tortură pe care erau legați spre a li se aplica 25 lovituri de bită — urlau de durere.

După izbucnirea războiului, în 1939, Ilse Koch a început să manifeste un interes deosebit pentru crematorii. Ea a finit să ia parte, alături de soțul ei și de alți ofițeri SS, la primele arderi de trupuri omenesti. Într-o zi, a însoțit călare un grup de SS-iști care escortau în afara lagărului 24 evrei, participînd personal la masacrarea lor. Uneori, cutreiera lagărul întovărită de Artus, un uriaș dulău ciobănesc, pe care-l asmuțea asupra deținuților. Cel atacat era sîrtecat literalmente de colții fiarei. Cînd asista la chinurile deținuților de către paznicii SS, Ilse Koch îi batjocorea pe prizonieri, însoțindu-le caza cu epitețe ca: vagabonzilor, criminalilor, jidani murdari, porci de cîine, adunătură de pușcăriași.

Alteori, se posta la poarta lagărului, urmărind coloanele de deținuți mînați la muncă, care trebuiau să mărșăluiească într-o aliniere perfectă, în rin-

duri de cîte cinci. Cînd vedea că vreunul își trăgea piciorul, sleit de foame sau de boală, îl arăta numaidecît cu cravașa paznicilor SS-ști. În timpul procesului de la Augsburg, un martor a creat un incident care a strînit atunci rumoare în sală. Privind-o pe acuzată, martorul l-a întrebat brusc pe președintele tribunalului dacă nu i-ar putea permite să scoată și el Ilsei Koch 13 dinți, așa cum făcuse ea cînd îl lovea cu cravașa peste față. Într-o dimineață, un deținut francez nou venit la Buchenwald, care văzuse că soția comandantului scăpase o mînușă, a alergat să i-o înapoieze. Ilse Koch a luat mînușa și, drept mulțumire, l-a lovit rîzînd cu vrful cizmei drept în frunte. Francezul s-a clătînit și s-a poticnit de calul unuia dintre cei doi SS-ști, care o acompaniau pe Ilse Koch. SS-istul i-a repezit atunci, la rîndul lui, cizma în cap și omul a căzut la pămînt. Soția comandantului a încercat să treacă cu calul peste trupul lui, dar animalul a refuzat să înainteze. Seara, francezul a fost adus în lagăr pe o targă de nuiele. Medicul SS Schiedlauský s-a apropiat rînjind și a ordonat să fie transportat în baraca-spital. A doua zi, cînd camarazii s-au interesat cum se mai simte francezul, au aflat că nu mai era în viață: Schiedlauský îi făcuse o „injecție”...

La procesul intentat Ilsei Koch s-a vorbit și despre nopțile de orgii care aveau loc în casa Koch, în prezența sau în absența soțului. Toți martorii care au cunoscut-o în viața privată au declarat că bea mult, numai băuturi tari, umblind tot timpul amețită.

„Cadouri” pentru căpeteniile naziste

În lagăr exista o legătură de cărți, înființată inițial pentru a lega dosarele cu acte. Printre „politici” s-au găsit însă și legători de talent, care făceau obiecte de mare finete și bun gust. Koch s-a gîndit

atunci că ar putea utiliza priceperea lor în propriul interes și a început să vîndă pe sub mînă, la prețuri exorbitante, obiecte de artă care nu-l costau nimic. Și de aceea legătoria a fost mereu extinsă. În felul acesta, „politici” au putut salva de la moarte o seamă de copii, sub pretext că aveau nevoie de „ucenici”, pentru treburile mărute.

Într-o zi din vara celui din 1940, s-a prezentat la legătoria medicul SS Karl Erich Wagner. Voia să-și tipărească și să-și lege lucrarea de doctorat, avînd nevoie pentru aceasta și de unele fotografii după tatuaje. Într-o zi, Ilse Koch a intrat în atelierul unde se făceau fotografiile. A venit foarte elegantă, ca de obicei, și, tot ca de obicei, cu cravașa în mînă. Wagner a încercat în poziție de drept și i-a dat, speriat, raportul. Ilse Koch a întrebat dacă soțul ei autorizase executarea fotografiilor. Medicul a îngăimât ceva, dar ea i-a întors spatele și a plecat.

„Din clipa aceea — avea să povestească mai tîrziu Ernst Haberland, șeful legătoriei —, a început la Buchenwald o crimă fără precedent în istoria omenirii. Ilse Koch a povestit soțului ei despre fotografii și în creierile criminale ale celor doi a încolțit planul de a-i ucide pe deținuții cu tatuaje mai deosebite, iar din pielea lor, tăbăcită, să se execute abajururi și portmonee. Aceste hidoase accesorii au fost apoi oferite cadou căpeteniilor naziste care vizitau lagărul. Uneori, Ilse Koch nu se dădea în lături să facă și negoț cu pielea de om”.

Un mare număr de martori au arătat la proces că, de multe ori, „căteaua” își căuta singură cele mai „artistice” tatuaje, poruncind, fără nici o ezitare, uciderea purtătorilor acestora. Martorul francez Claude Asser, care a ajuns la Buchenwald în mai 1943, a relatat: „Într-o duminică dimineață, am văzut sub spînzurătoare, cu ștreangul de gît, un polonez care avea pe piept un frumos tatuaj. Încercase să evadeze, dar fusese prins. Scena se petrecea pe

terenul unde se făcea «apelul». Noi eram cu toții de față. Ilse Koch se afla la cîțiva pași de polonez. Cum eu înțelegeam bine germana, l-am rugat pe un camarad din baraca noastră să mă lase să trec mai în față, ca s-o văd și s-o aud mai bine pe «căteaua». Parcă nu-mi venea să cred că o femeie poate fi în stare de atîta bestialitate. Un ofițer SS a dat citire unei hîrtii, care arăta «crima» săvîrșită de polonez. Acesta a fost urcat pe un scaun. Apoi scaunul a fost tras de sub el... În clipa aceea, am auzit-o pe Ilse Koch:

— Nu, ăsta-i frumos, nu merge la cuptor; mi-l lăsați mie!”

André Collin din Nevers a avut o altă experiență. Trecea pe aleea principală a lagărului cu un prieten rus care, spre nenorocirea lui, avea un tatuaj pe piept. La un moment dat, s-au pomenit față în față cu o femeie, care le-a făcut semn să se apropie. Lui Collin, femeia i-a țipat pe nemțește s-o șteargă de acolo. Ceva mai tîrziu, s-a întors în baracă și prietenul rus. Femeia voise doar să știe ce număr are. Apelul de seară a decurs după ritualul obișnuit. Dar curînd după aceea, un kapo „verde” a răcnit din ușa barăcii numărul deținutului rus, căruia i-a ordonat: „La spital!”. Mai e nevoie să spunem că rusul nu s-a mai întors și ce s-a întîmplat cu el?...

La un moment dat, Ilse Koch nu a mai putut „opera” direct decît ocazional, pentru că soțul ei fusese mutat între timp la Lublin. „Căteaua” a rămas totuși mai departe în lagăr datorită relațiilor cu dr. Hoven și cu înlocuitorul lui Koch, fostul său locțiitor. Dar în anii 1940-1942, vila Koch se umpluse de abajururi, coșuri și poșete din piele de om.

Mai mult, la Buchenwald s-au prelucrat, pentru cadouri oferite șefilor naziști, și capete umane, după procedee amintindu-le pe cele folosite cîndva

în unele insule din Pacific. Introdusă sub pretextul unor scopuri pretins „științifice”, în realitate însă pentru satisfacerea unor instincte sadice, această practică a suscitat reacții dezaprobatoare pînă și în cercurile hitleriste. Într-o scrisoare din 7 mai 1942, a medicului-șef SS din Weimar către spitalul lagărului Buchenwald se poate citi: „Vă atragem atenția că producerea de așa-numite suveniruri (capete miniaturizate etc.) trebuie curmată imediat. Despre comenzile primite din partea Academiei de medicină SS din Graz veți trimite rapoarte la fiecare 1 și 15 ale lunii...”. Dar căpeteniile de la Buchenwald nu s-au sinchisit defel de scrisoarea medicului din Weimar.

La procesul marilor criminali de război de la Nürnberg, cînd s-a abordat problema tatuajelor, în ședința din 14 ianuarie 1946, Thomas J. Dodd, unul dintre acuzații americani, a declarat: „La 13 decembrie 1945 am prezentat, drept probă, un document despre care cu siguranță că tribunalul își amintește: fragmente de piele omenească prelevate de pe cadavre și conservate, precum și capul conservat al unei ființe umane”.

Procesul a stabilit cu certitudine că „descoperitoarea” acestor atrocități a fost Ilse Koch și că tăbăcirea de piele omenească și conservarea de capete, inițiate de ea, au continuat la Buchenwald și după condamnarea soțului ei, în 1943, și executarea lui. De altfel, în același an, 1943, Ilse Koch a fost și ea arestată și judecată de un tribunal SS, pentru deținere de fonduri.

În urma dovezilor adunate la procesul de la Nürnberg și ulterior, în 1951 de un tribunal vest-german Ilse Koch a fost condamnată la închisoare pe viață. Cîteva ani mai tîrziu, s-a sinucis în celula în care era deținută. ■

CARTI SOSITE LA REDACTIE



● ROMÂNII ÎN ISTORIA UNIVERSALĂ. VOL. I (coordonatori: I. Agrigoroaiei, Gh. Buzatu, V. Cristian).

Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași, 1986, 728 pp., 65 lei: culegere de studii despre momente ale istoriei românești, privite în interpenetrarea lor cu istoria universală.

● Colonel dr. Gheorghe Tudor — ARMATA GETO-DACĂ.

Editura militară, București, 1986, 223 pp., 12 lei: un prim studiu de sine stătător consacrat organizării militare a geto-dacilor, luptelor purtate de strămoșii noștri pentru apărarea pămîntului străbun.

● RELĂȚIILE ȚĂRII ROMÂNEȘTI ȘI MOLDOVEI CU BRAȘOVUL (1369-1803). INVENTAR ARHIVISTIC (sub egida Direcției generale a Arhivelor statului, lucrare întocmită de: Ștefan Suciu, Gernot Nussbächer, Monica Cîncu).

București, 1986, 253 pp., 14 lei: prezentarea într-o viziune unitară a rezumatelor unor documente privind legăturile economice, politice și culturale dintre țările române în evul mediu.

● Dr. Radu-Ștefan Ciobanu — NEAGOE BASARAB (1512-1521).

Editura militară, București, 1986, 200 pp., 9 lei: monografie consacrată uneia dintre personalitățile de seamă ale istoriei și civilizației medievale românești.

● Valeriu Florin Dobrinescu — RELĂȚII ROMÂN-ENGLEZE (1914-1933).

Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași, 1986, 190 pp., 25 lei: Suplimentul VIII al Anuarului Institutului de istorie și arheologie „A.D. Xenopol”, consacrat investigării legăturilor economice și politico-diplomatice dintre România și Anglia.

● **LUPTA ÎNTREGULUI POPOR**, nr. 4(10)/1986 se impune cititorilor printr-un sumar deosebit de bogat și atractiv. Rețin cu deosebire atenția contribuțiile semnate de general-locotenent dr. Ilie Ceaușescu (Unitatea—trăsătură definitorie a istoriei poporului român), prof. univ. dr. Dumitru Berciu (Epopeea rezistenței poporului geto-dac împotriva invaziei persane), dr. Adrian Rădulescu (Atestarea formațiunilor statale dobrogene conduse de Tatu-Tatos, Sacea-Satza și Sestlav), prof. univ. dr. Camil Mureșan (Vlad Dracul. O viață dedicată luptei pentru apărarea independenței țării), Dumitru Preda (Misiunile colonelului Rudeanu) și colonel Constantin Căzănișteanu, dr. Dorina Rusu (România în războiul de eliberare și reintegrare națională. Repere cronologice).

● CU VIAȚA ZID LA TRECĂTORI. SEPTEMBRIE 1944 ÎN VALEA CRIȘULUI ALB (cu o prefață de conf. dr. Mircea Mușat).

Editura militară, București, 1986, 199 pp., 8 lei: evocarea eroismului locuitorilor și soldaților români din străvechea Țară a Zarandului, prin amintirile unora dintre participanți.

● VILCEA ÎN DOCUMENTE. PREFECTURA JUDEȚULUI VILCEA: 1865-1881. VOL. II: INVENTAR ARHIVISTIC (sub egida Direcției generale a Arhivelor statului; inventar întocmit de Corneliu Tamaș).

București, 1986, 423 pp., 24,50 lei: rezumatele a peste 2 000 documente, ce reflectă evoluția județului Vilcea în cadrul procesului de modernizare a statului român.

Prieten cu Puccini și certat cu Mussolini

Printre numeroasele victime ale fascismului mussolinian s-a numărat și compozitorul Pasquale Di Cagno, a cărui demnă atitudine politică l-a determinat pe Mussolini să ordone excluderea lui din orice activitate publică. Mai mult chiar, mult după prăbușirea regimului fascist și încheierea păcii, diferite forțe oculte au continuat să împiedice reparația operelor acestui compozitor, considerat de toți criticii muzicali de înaltă competență drept un creator dintre cei mai reprezentativi ai melosului italian.

În legătură cu acest mare nedreptățit, revista italiană *Storia illustrata* dă, în numărul său din octombrie 1980, o serie de date interesante, din care desprindem: Născut la Bari în 1888, Di Cagno s-a dovedit de foarte tânăr un talent promițător, ajungând, la numai 31 ani, director al prestigioasei Academii de muzică Santa Cecilia din Roma. Din păcate, moartea primului său fiu i-a provocat o "criză sufltească" ce l-a determinat să-și abandoneze funcția. Prieten intim cu Puccini, Mascagni și Giordano, el a reușit totuși ulterior — și sub influența amicilor — să-și reia munca de compozitor, scriind opera în trei acte *Frida*. Opera s-a reprezentat cu succes în 1926 la Bari, pentru ca, trei ani mai târziu, să fie reluată la Napoli, marele dirijor Arturo Toscanini (1867-1957) manifestându-și intenția de a o reprezenta și la Scala din Milano. Proiectul n-a mai putut fi pus în practică, deoarece Toscanini, in-

trind în conflict deschis cu dictatura fascistă, a părăsit Italia, continuându-și activitatea în S.U.A.¹

Invitat ulterior să dirijeze propria sa operă, Di Cagno — nesocotind sfaturile de prudență date de amici — a deschis spectacolul cu o alocuțiune elogioasă și de solidaritate cu Toscanini. A fost prima lui manifestare antifascistă, care a determinat autoritățile să-l „ia la ochi”. Dar, în pofida greutăților, Di Cagno a scris — între 1929 și 1933 — alte două opere: *Ondina*, în trei acte, și *Passiflore*, într-un act. Ele i-au asigurat compozitorului o asemenea celebritate, încât Mussolini, vrînd să-l cîștige de partea sa, l-a invitat la palat, unde, după ce și-a exprimat cele mai calde elogii la adresa creației lui, i-a propus să prezinte, în fața corpului diplomatic acreditat la Roma, opera *Frida*. Spectacolul — i-a spus dictatorul — ar urma să fie montat la termele lui Caracalla². Și, pentru a-l „cuceri” definitiv pe compozitor, Mussolini a adăugat: „Veți dirija chiar dumneavoastră acest spectacol. Natural, veți fi îmbrăcat în cămașă neagră”³.

Fără să pregete o clipă, Di Cagno a replicat, plin de demni-

tate: „Regret, Excelență, dar ținută mea de spectacol e fracul!”.

Dictatorul a rămas pentru o clipă uluit, apoi, cuprins de furie, a ordonat ca „oaspețele” să fie dat pe ușă afară, iar numele lui să fie radiat de pe toate programele teatrelor din Italia.

De aici înainte, operele lui Di Cagno nu și-au mai găsit loc pe nici o scenă. Nu i-a reușit nici măcar stratagema de a prezenta, sub pseudonim, la un concurs organizat de Scala, ultima sa operă, *Maremma*. Nici după război, anumite cercuri din țara sa nu l-au iertat pe compozitor. În 1949, încercarea conducerii Scalei de a include în repertoriu opera *Ondina* s-a soldat cu un eșec, în urma manevrelor din umbră ale celor ce păstrau nostalgia fascismului. Abia în jurul anilor '60 a început să se vorbească iar de Pasquale Di Cagno. În... S.U.A., însă. Acolo, la „Carnegie Hall” din New York, în cadrul unui concert intitulat *O jumătate de secol de muzică italiană*, alături de pagini reprezentative din Giacomo Puccini, Pietro Mascagni și alții, au fost prezentate și fragmente din operele lui Di Cagno. În țara sa însă abia în 1965 radioul avea să difuzeze un concert dedicat în întregime acestui mare și nefericit compozitor. Era chiar în anul în care creatorul închidea ochii pentru totdeauna. El n-a mai apucat să trăiască satisfacția de a vedea că orașul Milano, unde se află vestita Scala, îi decerna, în sfîrșit, în 1968, o medalie de aur.

¹ La un spectacol Toscanini a refuzat să conducă orchestra pentru executarea imnului fascist în deschidere, așa cum cereau canoanele impuse de autorități. El a aruncat bagheta și a părăsit sala, aplaudat frenetic de public, dar bînduit și insultat de buliganții lui Mussolini.

² Vestite ruine din vremea antichității, unde au loc spectacole de înalt nivel artistic, organizate la Roma.

³ Uniforma „fascilor” lui Mussolini.

POSTA MAGAZIN ISTORIC

IMPORTANT

Nu uitați să reînnoiți abonamentul dv. la Magazin istoric! După cum știți, abonamentele la revista noastră se pot face la toate oficiile poștale și la toți factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc. de la orașe și sate.

Precizăm că prețul unui număr este de 6 lei. Abonamentul pe 3 luni — 18 lei, pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei. La aceste sume se adaugă taxa poștală de remitere la domiciliu (25 bani pe număr), taxă care nu se percepe în cazul în care abonatul primește revista la locul de muncă.

ALBUM ISTORIC DIN MAGAZIN ISTORIC

CONSTANTIN NIȚĂ, din Piatra Neamț, fochist cazane înalte presiuni la S.U.T. Neamț, după ce ne mărturisește că este posesorul întregii colecții la reviste, pe care o citește cu real folos în pregătirea lor școlară și copiii mei, ne scrie că pe baza articolelor publicate în Magazin Istoric, în acești 20 de ani de apariție, am realizat un album intitulat Itinerar istoric românesc.

Albumul după cum ni-l descrie cititorul nostru, cuprinde cele mai semnificative evenimente, fapte, personalități și momente din trecutul glorios al poporului nostru, începând din cele mai vechi timpuri și până în anii eroici al construcției socialismului, anii înfloririi patriei în Epoca Nicolae Ceaușescu, așa cum au fost ele înfățișate de revista noastră în cei 20 de ani de apariție.

Felicitări pasionatului nostru cititor pentru inițiativa sa.

IMAGINI INEDITE

Prof. ION SPIRU, din Alexandria, ne trimite câteva fotografii inedite făcute în urmă de șapte-opt decenii. Reproducem una dintre ele, executată la înmormântarea lui Aurel Vlaicu, care s-a prăbușit din temerarul său zbor la 13 septembrie 1913 (nr. 9/1973).



DOI CĂRTURARI

NICOLAE ALMĂȘAN, din Craiova, ne semnalează că a descoperit unele nepotriviri de date în ceea ce privește anii de naștere și de moarte al cărturarului iluminist Samuil Micu. Astfel, în unele lucrări este menționat că ar fi trăit între 1692 și 1768, în timp ce altele indică anii 1745-1806.

Este vorba de o confuzie. Între anii 1692 și 1768 a trăit Ioan Inocențiu Micu-Clain (Klein), episcop și cărturar, precursor al Școlii Ardelene. Nepotul său, Samuil Micu, s-a născut în 1745 și a murit în 1806.

DIFUZAREA REVISTEI LA BRAȘOV

Prietenă statornică a revistei noastre, TATIANA COBAN ne trimite noi date privind difuzarea Magazinului istoric în orașul în care domiciliază, Brașov. Călitătoarea noastră ne scrie că gestionează ca Maria Popescu — cu o vechime în difuzarea preselor de 16 ani —, Luiza Rujeanu, Czerli Piroșka, Natalia Manoliu, Maria Bonca, Maria Molnar, Margareta Gritan, Gertrud Goss deșpun mult interes în difuzarea Magazinului istoric.

În aceeași scrisoare, corespondenta noastră ne trimite și o copie după un document din 1825 referitor la deschiderea în Piatra Neamț a unei farmacie condusă de Anton Vorel și care a devenit renumită prin preparatele sale de plante medicinale, tradiție reluată în anii următori prin in-

flințarea în acest oraș a laboratoarelor „Plantavorel”.

În documentul de acum peste 160 ani, eltim între altele: „Deci după jalba sa încredințându-ne Domnie-mă că în tirgul acesta urmează greutate și ni înlesnire în trebuința doftoriilor și că numitul [A. Vorel] după încredințare ce s-au luat de dumealul arhatros [medic] al curții, este cunoscut și ispitit în meșteșugul spăricesc [farmaceutic], nu l-am trecut cu vedere rugămintea, ci l-am prin acu al nostru domnesc hrșov și dăm voie și toată slobozenia de a deschide în Tirgu Petril, în cari să aibă a lucra și a ține tot felul de doftorii îngrijindu-să ca doftoriile să fie pururea buni, curați, cu îndestulare și alcătuite cu toată rinduiala aice cunoscută a meșteșugului spăricesc”.

Documentul, datat 20 mai 1825, este semnat Ioan Sturdza vovod.

ISTORIE LA SATE

Prof. DOINA CIOBANU, Școala generală din com. Glodeanu Sărat, jud. Buzău: Am citit în revista dv. cu plăcere, despre activitatea muzetistică de la sate cu un rol încontestabil în educația patriotică a maselor.

Și în satul Cotorca, com. Glodeanu Siliștea, jud. Buzău, funcționează un punct muzetistic. El a fost înființat pornind de la colecția învătătorului pensionar Constantin Mogoș, un mare iubitor de istorie. Prin contribuția tuturor locuitorilor satului s-au pus bazele acestui mic muzeu, cu peste 1400 de obiecte ce prezintă istoria acestor locuri din cele mai vechi timpuri și până în zilele noastre.

A fost constituită și o colecție de piese etnografice locale, care cuprind obiecte de uz casnic și gospodăresc, mobilier și piese decorative.

MEDALIE

GHEORGHE OSTĂCIOAIA, din București, membru activ al Societății numismatice române, ne trimite fotografia din p. 63, reprezentând medalia emisă de Muzeul Județean Suceava în colaborare cu secția locală a Societății numismatice cu prilejul împlinirii, în 1983, a 65 ani de la înființarea statului național unitar român și, în 1984, a 125 ani de la unirea Principatelor.

Pe aversul medaliilor este reprezentat bustul domnitorului unirii, Alexandru Ioan Cuza, iar pe revers



Curier școlar

CERCURI DE ISTORIE

Primum, în continuare, noi și noi scriitori de la cititorii noștri din școli, cărora le-am pus la dispoziție această rubrică spre a le evidenția preocupările istorice, publicându-le mici corespondențe privind activitatea cercurilor de istorie, difuzarea revistei în școala și localitatea lor, înlesnindu-le, totodată, și schimbul de scrisori pe teme de istorie cu colegii din țară.

Din Jibou, ne scriu **ALINA-SORANA TĂUTAN** și **IBOLYA KISS**, elevi în clasa a IX-a a Liceului Industrial din localitate: în numele membrilor cercului de istorie „Simion Bărnuțiu” din liceul nostru, ne exprimăm satisfacția de a avea în revista Magazin Istoric nu numai o revistă de informație, dar și un factor de educație patriotică. Am fost mândri când din rândurile noastre, la ultima ediție a concursului Magazin Istoric s-au aflat pe lista câștigătorilor trei elevi. Încurajați, ne-am hotărât ca la ediția actuală, 30 din 40, numărul participanților să fie mult mai mare.

În continuare, cele două prietene ale revistei noastre ne relatează despre îngrădirile monumentelor eroilor luptei de emancipare națională și socială de pe teritoriul județului Sălaj, depistarea de documente care să oglindească evoluția Jiboului în timp, pregătirea unei expoziții cu tema Jiboul ieri și astăzi.

Felicitări, dragi prieteni din Jibou și mult succes în activitatea voastră! **IOANA GLODEANU**, din clasa a IX-a a Școlii generale din com. Butimanu, Sectorul Agricol Ilfov, ne comunică: De ziua mea, am primit cadou de la mătușa mea, profesoară pensionară, colecția întreagă a Magazinului Istoric, de la primul număr, apărut în urmă cu 20 de ani, în aprilie 1967, și până la cel mai recent. Tubesc foarte mult revista și o citesc cu mare pasiune.

Din Piatra Neamț, **VASILE TÎFUI**, elev în ultimul an al Școlii profesionale nr. 5, ne relatează că îndrăgește istoria încă de pe când era în clasa a doua. În clasele a IX-a și a X-a — continuă Vasile — am participat la olimpiadele de istorie, ajungând până la fazele pe județ. În anul 1982 am descoperit revista dv. și de atunci am început s-o colecționez. În prezent am mai bine de jumătate din colecția celor 238 numere apărute până acum din aprilie 1967.

M-am hotărât să particip și eu la concursurile revistei. Aș dori, totodată, să corespund cu alți elevi pasionați de istorie și vă rog, dacă se poate, să mă ajutați.

Publicăm adresa prietenului nostru din Piatra Neamț: str. Aleea Ulmilor, bloc 38, scara B, et. IV, ap. 46.

MARIAN ȘANIA, din Craiova, clasa a IX-a a Liceului Industrial „Electrotreptere”, ne relatează că a reușit să-și îmbogățească colecția cu 33 numere din anii 1970-1982, cooptând și patru noi cititori dintre colegii săi. Împreună cu colegul său **MIHAILĂ VASILE**, din com. Polana Mare, jud. Dolj, Marian se pregătește intens pentru concursul special pentru elevi și studenți din vara acestui an.

NICOLAE CURELIU, din satul Măriței, com. Dărmănești, jud. Suceava, ne scrie despre activitatea cercului de istorie „Căutătorii de comori” din cadrul Școlii generale de 10 ani din Măriței, cerc condus de prof. Victor Cozariuc. În vara anului 1986, membrii cercului au întreprins o expediție de cercetări istorice în Dobrogea, pe traseul Medgidia-Pestera-Adamclisi-Cobadin-Negru Vodă-Limanu-Mangalia-Constanța. Și elevii pasionați de istorie din Măriței — ne scrie în continuare corespondentul nostru — sunt hotărâți să participe, în vara acestui an, la concursul organizat pentru elevi și studenți.

VALENTIN CONSTANTIN, clasa a XII-a, din Baia Mare; Consideră că cunoașterea istoriei formează calitatea de om.

Ne-au mai scris, de asemenea: **DANIELA TESIU**, clasa a XI-a, Liceul pedagogic din Odorheul Secuiesc; **MIRELA MICLEA**, clasa a VI-a, comandantă unității de pionieri de la Școala generală din com. Sincăi-Finațe, jud. Mureș; **PETECĂ ȘTEFAN NECTAR**, clasa a XII-a, Liceul „D. Cantemir”, din Iași.

Tuturor le mulțumim și le urăm noi și frumoase succese la învățătură. Așteptăm în continuare vești de la voi, dragi prieteni din școli, relații despre activitatea cercurilor voastre de istorie, despre prietenii revistei din școala voastră, despre abonamente, precum și despre colegii și tovarășii profesori care se remarcă în difuzarea și popularizarea Magazinului Istoric.

CERERI ȘI OFERTE

EMIL TĂTAR, str. Sovata, nr. 44, bl. C-8, et. X, ap. 63, Oradea, solicită colecția completă a Magazinului Istoric; oferă: nr. 7-9/1967; 5.9.10.12/1968; 1-3.5.12/1969; 1/10/1970; 2.5.6.8/1972; 5.6.8/1973; 2.3/1974; 3.9.12/1975; 6.7. 11.12/1976; 1.2.4.5.10-12/1977; 1.3-5.10/1978; 10/1980; 5-9.11/1981; 4/1983.

DAN PĂTRĂSCU, str. 4 Mai, nr. 25, bl. B-3, sc. A, ap. 12, Climpina, oferă colecția 1979-1986.

THEODOR IONESCU, str. Ghirlandei, nr. 60, bl. 73, sc. II, ap. 35, București, solicită: nr. 12/1977; 4/1978; oferă: nr. 5.6.9-12/1973; 1.2.9.9/1974; 4.6.10-12/1975; 1/1977; 1/1978; 5.6.8/1979; 2/1981; 3/1982.

IOAN DUMITRESCU, com. Bătești, nr. 81, jud. Timiș, solicită: nr. 1-2/1967; 1-7/1968; 1-5/1980; 1-9/1983; 1-11/1984; 1-7/1985; 1-3/1986.

CORNELIU PANAITESCU, str. Stelian Mihale, nr. 13, bl. PM 93, ap. 10, București, solicită: nr. 4.5.7/1968; 1.2.4/1971; 5/1972; 3.4.7.9/1974; 8/1975; 3-5/1978; oferă: nr. 1-9/1967; 2.10.11/1968; 5.8.10/1971; 3.11.12/1975; 7.11.12/1978; 1-12/1980; 4-6.8-11/1983.

GHEORGHE CALIN, str. Republicii, nr. 19, Breaza, jud. Prahova, solicită: nr. 11/1984; 2-4.11/1985; 2/1986.

ION COLIBĂȘANU, str. Major Porumbaru, nr. 14, București, oferă colecția completă.

SIMON EMANUEL, str. Dr. Taberlii, nr. 109, bl. A-7, sc. D, ap. 52, București, oferă colecția completă.

VASILE MIRCEA, bl. A-6, nefamiliști, camera 23, Rovinari, jud. Gorj, solicită colecția 1967-1982. **VASILE ANUTEL**, Piața Unirii, nr. 7, et. II, ap. 14, Iași, solicită: nr. 11/1984; 1.4/1986.

CONTENTS (Romanian History) I. Popescu-Puțuri, D. Ivănescu Great Peasant Revolt of 1907 ● V. Moisuc Revisionism, a Serious Danger to Good-neighbourly Relations and Peace among Nations ● R.I. Popescu Representations of Peasants in Fine Arts ● N. Corneanu Romanian Antiquity and Endurance ● L. Brăncănu Tudor Vladimirescu: History of a Portrait ● D. Velciu Chronicle Radu Popescu (Seventeenth Century) ● S. Lache 1946: Romania and the Paris Peace Conference (II) ● E. Preda 1941: Himmler and Ribbentrop Compete to Strengthen Nazi Domination in Romania ● R.R. Rosetti 1931: Excerpts from a Diary (IV) ● In Bucharest, 50 Years ago ● M. Karacaşian Romanian Entries in the Armenian Encyclopaedia

SOMMAIRE (Histoire roumaine) I. Popescu-Puțuri, D. Ivănescu La grande révolte des paysans en 1907 ● V. Moisuc Le révisionisme — un grand danger pour les relations de bon voisinage et la paix des peuples ● R.I. Popescu L'image du paysan dans les arts plastiques ● N. Corneanu Ancienneté et continuité roumaine ● L. Brăncănu Tudor Vladimirescu: l'histoire d'un portrait ● D. Velciu Le chroniqueur Radu Popescu (XVII^e s.) ● St. Lache 1946. La Roumanie et la Conférence de Paix de Paris (II) ● E. Preda 1941. Himmler et Ribbentrop rivalisent d'efforts pour consolider la domination nazie en Roumanie ● R.R. Rosetti 1931. Pages de journal (IV) ● A Bucarest il y a 50 ans ● M. Karacaşian Présences roumaines dans l'Encyclopédie arménienne

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) И. Попеску-Пуțурь, Д. Ивăнеску Великое крестьянское восстание 1907 г. ● В. Моисук Ревизионизм — серьезная угроза в адрес добрососедских отношений и мира между народами ● Р.И. Попеску Образ крестьянина в живописи ● Н. Корняну Древность и постоянство румын ● Л. Бранчану Тудор Владимиреску, история одного портрета ● Д. Вельчу Хроникер Раду Попеску (XVII-й век) ● Ш. Лакс 1946. Румыния и Парижская мирная конференция (II) ● Е. Предэ 1941: Гиммлер и Риббентроп соперничают в деле укрепления нацистского господства в Румынии ● Р.Р. Росетти 1931 г. Страницы дневника (IV). ● В Бухаресте, 50 лет тому назад ● М. Карашьян Отражение румынской действительности в Армянской энциклопедии

INHALT (Rumänische Geschichte) I. Popescu-Puțuri, D. Ivănescu Der grosse Bauernaufstand von 1907 ● V. Moisuc Revisionismus — eine grosse Gefahr für die gutnachbarlichen Beziehungen und für den Frieden der Völker ● R.I. Popescu Das Bild des Bauern in der bildenden Kunst ● N. Corneanu Alter und Beständigkeit der Rumänen ● L. Brăncănu Tudor Vladimirescu — die Geschichte eines Bildnisses ● D. Velciu Der Chronist Radu Popescu (17. Jh.). Rumänen und die Pariser Friedenskonferenz (II) ● E. Preda 1941. Himmler und Ribbentrop im Wettbewerb um die Festigung der Nazihererschaft in Rumänien ● R.R. Rosetti 1931. Seiten aus dem Tagebuch (IV) ● In Bukarest vor 50 Jahren ● M. Karacaşian Rumänische Präsenzen in der Armenischen Enzyklopädie

SUMARIO (Historia rumana) I. Popescu-Puțuri, D. Ivănescu La gran revuelta de los campesinos de 1907 ● V. Moisuc El revisionismo — grave peligro para las relaciones de buena vecindad y la paz de los pueblos ● R.I. Popescu La imagen del campesino en los artes plásticos ● N. Corneanu Antigüedad y estabilidad rumana ● L. Brăncănu Tudor Vladimirescu — historia de un retrato ● D. Velciu El cronista Radu Popescu (s. XVII) ● St. Lache 1946. Rumania y la Conferencia de paz de Paris (II) ● E. Preda 1941. Himmler y Ribbentrop en carrera por fortalecer la dominación nazi en Rumania ● R.R. Rosetti 1931. Páginas de diario (IV) ● En Bucarest, hace 50 años ● M. Karacaşian Presencias rumanas en la Enciclopedia armenia

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, București, Calea Griviței, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201, telex : 10376 psfir.

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului nr. 2, parter ● Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Casa ța poștală 1-702, Cod 70 100. Telefon 150 200, interior 406 ; 917.

REDAȚIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Ioana Ursu Năstășel, Marian Ștefan

TEHNOREDATOR : Anton Tănase

CORECTURA : Georgeta Apreotesei,

Constanța Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc., de la orașe și de la sate. Prețul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București



magazin istoric

